

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
ĢEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTŅU FAKULTĀTE
VIDES ZINĀTNES NODAĻA

VIETĒJO KOPIENU ILGTSPĒJĪGAS VIDES PĀRVALDĪBAS ATTĪSTĪBA:
VIEDO CIEMU PIEEJA

Sustainable environmental governance development for local communities:
smart village approach

MAGISTRA DARBS

Autors: **Dace Griķe**
Stud. apl. 19027
Darba vadītājs: Prof. Raimonds Ernšteins
Dr.habil. paed.

RĪGA 2021

SATURS

SATURS	2
ANOTĀCIJA.....	3
IEVADS	5
1. LITERATŪRAS AVOTU PĀRSKATS	8
1.1. Vietējo kopienu ietekmējoši makrovides faktori un to raksturojoši indikatori	8
1.2. Ilgtspējīgā attīstībā un zinātnē balstīta teritoriālās attīstības un nozaru politikas plānošana	18
1.3. Kopienų izpausme un izteiksme	37
1.4. Vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā izmantojamās pieejas tostarp viedo ciemu pieeja.....	40
1.5. Vietējo kopienu attīstības piemērs Eiropā.....	51
2. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA	56
3. SITUĀCIJAS ANALĪZES PĒTĪJUMS PAR VIDES PĀRVALDĪBAS SATURU UN PROCESIEM SKAITKALNES UN KURMENES KOPIENĀ.....	60
3.1. Vietējās kopienas ilgtspējīgas attīstības dimensijas un vides pārvaldības saturs.....	61
3.2. Vietējās kopienas mērķgrupu līdzdalība vides pārvaldības veidošanā.	91
3.3. Instrumenti un pieejas vietējās kopienas ilgtspējīgai vides pārvaldības attīstībai.	92
4. PĒTĪJUMA KOPREZULTĀTI UN DISKUSIJA	95
5. SECINĀJUMI.....	99
6. PRIEKŠLIKUMI.....	103
LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS	106
PIELIKUMI	112

ANOTĀCIJA

Maģistra darbs “Vietējo kopienu ilgtspējīga vides pārvaldības attīstība: viedo ciemu pieeja” veltīts tam, lai izpētītu vides pārvaldības attīstības procesus vietējās kopienas veidošanās kontekstā un izstrādātu priekšlikumus kopienām adaptētas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstības ietvaram. Pētījumā apkopotie rādītāji, par procesiem, dabas, sociālajā un ekonomikas jomās nacionālā, reģionālā un vietējā mērogā, liecina, gan, par izaicinājumiem ilgtspējīgas attīstības ceļā, gan šķēršļiem pārvaldībā, tostarp vides pārvaldībā, Latvijas pašvaldībās. Vides pārvaldība ir nozīmīga kopējā ilgtspējīgas attīstības procesā. Tā komplementāri veic situācijas daudzfaktoru analīzi, meklējot sistēmiskus, īstenībā balstītus risinājumus. Viedo ciemu pieeja ir kopienu komunikācijā balstīta uz vietējo teritoriju ilgtspējīgu attīstību vērsta pieeja, kas maģistra darbā tiek skatīta no ilgtspējīgas vides pārvaldības sktupunkata.

Situācijas kopējam rakstrurojumam, maģista darbā tiek skatītas makrovides pārmaiņu izpausmes kopienas ekonomikas, ekoloģijas un sociālajās dimensijās. Situācijas detalizētai analīzei tiek pētīts, kā veidojusies kopējās attīstības pārvaldība Skaistkalnes un Kurmenes pagastos, kā līdztekus tam ir attīstījusies vides pārvaldība, kāda ir mērķgrupu iesaite un līdzdalība un kādi instrumenti ir izmantoti pārvaldības attīstībā. Tas ietverts situācijas analīzes pētījumā - CSR (case study research). Veicot daļēji strukturētas intervijas, iegūts paplašināts visu ieinteresēto mērķgrupu skatījums uz vides pārvaldības jautājumiem. Rezultāti apkopoti integratīvā vides pārvaldības satura, procesa un segmentu vērtējumā papildinoši atbalstam, ko viedo ciemu pieeja varētu sniegt ilgtspējīgas pārvaldības attīstībā.

Darba rezultāti rāda situāciju dabas dimensijās, kas rosina mērķtiecīgāk attīstīt ilgtspējīgu vides pārvaldību kopienu līmenī. Pārmaiņas sociālajā un ekonomikas dimensijās, veido šķēršļus, vienlaikus norādot uz iespējām un nosacījumiem ilgtspējīgas pārvaldības vides attīstībā. Priekšlikumi, kopienām adaptētas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstības ietvaram balstīti secinājumā, ka vides pārvaldība, gādājot par kvalitāti un aizsardzību, veido drošu pamatu ilgtspējīgai vietējo kopienu attīstībai un viedo ciemu pieeja ir komplementāra, dažādus instrumentus apvienojoša pieeja, šīs attīstības īstenošanā.

Atslēgas vārdi: ilgtspējīga vides pārvaldība, lauku teritoriju attīstība, kopienas, viedo ciemu pieeja.

ANNOTATION

The master's thesis “Sustainable environmental governance development for local communities: smart village approach” focuses, on exploring environmental governance development processes in the context of the formation of the local community and developing proposals for the development of sustainable environmental governance adapted to communities. The figures compiled in the study, on processes, in nature, social and economic areas at national, regional and local level, indicate both the challenges in the sustainable development path and the obstacles to management, including environmental governance, in Latvia's municipalities. Environmental governance is important in the overall sustainable development process. It performs a multi-factor analysis of the situation in a complementary way, looking for systemic, reality-based solutions. The approach of smart villages is based in the communication of communities' and oriented on the sustainable development of local areas, which is considered from the point of view of sustainable environmental governance in the master's thesis.

For general structure of situations, the master's thesis examines the manifestations of macro-world change in the economic, ecological and social dimensions of the community. A detailed analysis of the situation looks at the development of joint development management in the parish of Skaistkale and Kurmene, in parallel with the development of environmental governance, the inclusion and participation of target groups and the instruments used for management development. This is included in the case study research - CSR. Semi-structured interviews have resulted in an extended view of all interested target groups on environmental management issues. The results are summarised in an integrative assessment of environmental governance content, process and segments, in addition to the support that smart villages' approach could provide in the development of sustainable management.

The results of the study show the situation in the natural dimensions, which calls for a more targeted development of sustainable environmental governance at community level. Changes in social and economic dimensions constitute barriers, while pointing to opportunities and conditions for the development of a sustainable management environment. The proposals, the framework for the development of sustainable environmental governance adapted to communities, are based on the conclusion that environmental governance, through quality and protection, constitutes a sound basis for sustainable development of local communities and the smart villages approach is a complementary instrument for this development.

Key words: sustainable environmental governance, rural development, communities, smart village approach.

IEVADS

Maģista darba pētījuma pamatā ir atziņa, ka ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai ir adaptīvs raksturs. Adaptīvu pārvaldību veido sistemātiska zināšanu apguve par procesiem, kas norisinās pārvaldāmajā vidē, par pārmaiņām, kas iejaucas procesos radot izmaiņas vidē, un ārējiem makrovīdes faktoriem, kas to ietekmē, kā arī, visu galveno interešu grupu līdzdalība parvaldības procesā. Zināšanu padziļināšana - apvienojot konceptuālo izpratni un lietišķo pieredzi, ir nepieciešama, lai adaptīvi attīstītu ilgtspējīgu vides pārvaldību sarežģītās sociālekoģiskās sistēmās (Armitage et al. 2010)

“Municipālā, plānošanas praksē Latvijā, vides pārvaldības jautājumi gan saturā, gan procesā tiek atspoguļoti nepietiekami adekvāti, vides pārvaldība visā tās plašajā sistēmiskajā tematiskajā spektrā (īpaši mazajās/lauku pašvaldībās) netiek pietiekami kvalitatīvi nedz plānota, nedz praktiski realizēta, pārsvarā tik pragmatiski pamatiespēju robežās strādājot ar komunālās saimniecības jautājumiem. Tas rada risku ne tikai vides kvalitatīvai saglabāšanai, bet arī teritorijas/sabiedrības attīstībai, jo netiek mērķtiecīgi ievērota savstarpējā saistība un ietekmes starp dabas vides, sociālās vides (arī kultūrvīdes), ekonomiskās vides un pārvaldības vides kā ilgtspējīgas attīstības visām dimensijām.” (Ernšteins R., et al. 2016.) “Latvijā vides politikas plānošana joprojām nav balstīta uz sabiedrības un tās mērķa grupu plašu iesaisti, kas Eiropas praksē ir atzīta kā vides politikas plānošanas specifiskā pamatiezīme. Sadarbības un komunikācijas instrumentu plašāka izmantošana vides pārvaldībā būtu nepieciešams priekšnoteikums VPP tālākai un plašākai attīstībai.” (Lagzdīņa Ē., Ernšteins R., 2009.)

Eiropa saskaras ar pieaugošām problēmām tādās jomās kā dabas kapitāla zaudēšana, klimata izmaiņas un vides riski veselībai un labklājībai (EVA, 2019). Labklājības un vides mērķu saskaņošanu var nebūt iespējams panākt, ja ekonomikas sistēma un patēriņa paradumi netiks būtiski pārveidoti. Turklāt nepieciešamais pārmaiņu mērogs, dziļums un ātrums nozīmē, ka jāpievērš īpaša uzmanība šo pārvērtību sociālajām sekām (EVA, 2019)

Viens no “Latvija 2030” mērķu stratēģiskajiem indikatoriem paredz IKP uz vienu iedzīvotāju reģionālās atšķirības samazināšanu. Tomēr statistikas dati rāda, ka reģionu rādītāji arvien vairāk atpaliek no IKP uz vienu iedzīvotāju Rīgā (1.1.tabula). Brīvā tirgus konkurence un globalizācijas procesi negatīvi ietekmē vietējo kopienu dzīves līmeni un vides kvalitāti, tas veicina iedzīvotāju migrāciju un depopulāciju (1.4. un 1.5. tabulas). Lauku teritoriju apdzīvotības samazināšanās procesu, dabā iezīmē polarizētas ainavas - lauksaimnieciskai ražošanai intensificējoties, vai pretēji - lauksaimniecības zemēm aizaugot. Intensīvā lauksaimniecība rada biogēno piesārņojumu, kas izraisa ūdeņu eutrofikāciju (3.1. un 3.2. attēli)

“Latvija 2030” IAM mērķu indikatīvā kontrole paredz biogēno elementu noplūdes samazināšanu virszemes ūdens objektos. (7.3. tabula un 7.1 attēls)

Eiropā šobrīd attīstās jauna pieeja vietējā un lokālā līmeņa teritoriju attīstības plānošanas prakses pilnveidošanai – viedo ciemu pieeja. Kopš 2020. gada, tā aizsākusies arī Latvijā. Skaistkalnes-Kurmenes kopiena ir iesaistījies gan Eiropas, gan Latvijas mēroga viedo ciemu pieejas attīstības projektos.

Stipras un savā lokālajā piederības izjūtā un kultūrvēsturiskajā vidē sakņotas vietējās kopienas - mūsu Latvijas pagasti un mazpilsētas - ir mūsu tautas un valsts ilgtspējīgas attīstības pamats. (Valsts prezidenta paziņojums Nr.12, 2020) Ir principiāli svarīgi noteikt, ka latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu identitātes uzturēšana un kultūrvēsturiskās vides ilgtspējīga attīstība primāri ir pašu vietējo kopienu atbildības jautājums. Šajos jautājumos visupirms ir jārīkojas pašiem vietējās kopienās, un tikai tad valstij un pašvaldībām ir pienākums sniegt atbalstu un līdzdarboties. (Valsts prezidenta paziņojums Nr.1. 2021.)

Austrālijas Ilgtspējīgu kopienu institūta (The Australian Institute for Sustainable Communities) Kanberā darbības pamatā ir pārliecība, ka ilgtspēju var sasniegt tikai tad, ja problēmu risināšanā piedalās visas iesaistītās puses. Tādēļ pētījumos tiek iesaistīti gan lēmumu pieņēmēji, gan kopienu līmeņa organizācijas un indivīdi. (Paula L. 2021. enciklopēdija.lv) Nenoliedzams ilgtspējas potenciāls, ir vietējo kopienu pašorganizēšanās spējā, kas lielā mērā balstās attīstības iniciatīvā un pašpieredzes komunikācijā (Ernšteins R. et al. 2016). Dalīšanās ar zināšanām un informāciju un aktīva līdzdalība starp visām interešu grupām (Ernšteins R. et al. 2016), ir elementi kas izmantojami ekoloģiskās, ekonomiskās, sociālās un pārvaldības vides ilgtspējas dimensijas īstenošanai.

Lauku vides veselība/kvalitāte un vietējo teritoriju attīstība netiek pietiekami novērtēta, arī plānošanas procesi nenotiek pilnībā atbilstoši, un reti sastopama ir kopienu iesaiste un līdzdalība to apdzīvotās vides pārvaldībā. Nav pietiekami daudz praksē balstītu pētījumu, lai noteiktu galvenos šķēršļus, kas kavē līdzdalības, adaptīvas pārvaldības īstenošanā. Zinātnieku, vietējās plānošanas/pārvaldes praktiķu uzmanība nepietiekami pievērsta labiem komunikācijas risinājumiem, lai sekmētu mērķgrupu izpratni un iesaistīšanos vides plānošanas procesā. Vides pārvaldībai ir nozīmīga loma kopējās attīstības pārvaldības attīstībā, tāpat kā kopienām ir sava vieta sabiedrības kopējā musturā. Maģistra pētījuma rezultātā plānots gūt izsvērtu un pamatotu redzējumu, viedo ciemu pieejai, kā vienai no integratīvi lietojamām pieejām, kopīgas izpratnes veidošanā par vides pārvaldības būtisko lomu saskaņotai rīcībai ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanā.

Mērķis

Maģistra darba mērķis ir izpētīt vides pārvaldības attīstības procesus vietējās kopienas veidošanās kontekstā Skaistkalnes un Kurmenes pagastos un izstrādāt priekšlikumus kopienām adaptētas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstības ietvaram.

Uzdevumi

Lai sasniegtu maģistra darba mērķi, izvirzāmi šādi darba uzdevumi:

1. Veikt teritoriālās attīstības, vides un nozaru politikas plānošanas dokumentu analīzi ilgtspējīgas attīstības kontekstā un veikt apskatu makrovīdes pārmaiņu izpausmēm kopienas ekonomikas, vides un sociālajās dimensijās
2. Iepazīt kopienu raksturojošās iezīmes un izteiksmes veidus un aktualitātes kopienu pētniecībā, un, novērtēt viedo ciemu pieejas atbalsta iespējas kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā;
3. Izvērtēt kopienām pieejamos instrumentus un pieejas, to skaitā viedo ciemu pieeju ilgtspējīgas attīstības un vides pārvaldības īstenošanai Eiropā un Latvijā;
4. Veikt attīstības dinamikas pārskatu lokāla mēroga kopienai, vides pārvaldības satura, procesa un segmentu vērtējumā – Skaistkalnes-Kurmenes piemērs;
5. Sagatavot priekšlikumus ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai vietējās kopienas mērogā.

Lai izpildītu uzdevumus un sasniegtu mērķi, tiek izmantotas šādas metodes: dokumentu studijas, datu bāzu analīze, līdzdalības novērojums, daļēji strukturētas galveno mērķgrupu intervijas.

1. LITERATŪRAS AVOTU PĀRSKATS

1.1. Vietējo kopienu ietekmējoši makrovides faktori un to raksturojoši indikatori

Makrovides pārmaiņas – kā globalizācijas, ražošanas intensifikācijas un klimata pārmaiņu izpausmes, rada ietekmi uz vidi visos pārvaldības līmeņos. Makroekonomiku var uzskatīt par ārējo faktoru, kas no kopienas pozīcijām nav ietekmējama. Tomēr tai ir nozīmīga loma sociālekonomisko pārmaiņu virzībā, kas attīstoties ražošanai tirgus konkurences apstākļos, ietekmē arī ekosistāmu ekoloģisko stāvokli, tādējādi mainot vietējo kopienu dzīves kvalitāti. Izmaiņas skar vietējās kopienas dabas un sociālo kapitālu, tapēc, ievērojot hierarhijas principu, literatūras avotos vispirms veicu makroekonomikas faktoru ietekmes pārskatu uz vietējās kopienas vidi.

1.1.1. Makroekonomikas faktoru ietekme uz vietējās kopienas vidi

Kā liecina jaunākie pētījumi, izmaiņas ekonomikas un finanšu sistēmās ir neizbēgamas un nepieciešamas ne tikai dabas un vides resursu trūkuma un ierobežotības, bet arī kopējā ekonomikas “dematerializācijas” virziena dēļ, kas ietver aprites ekonomikas, bioekonomikas un zaļās ekonomikas politiski virzītās attīstības tendences. Ilgtspējas jautājumu risināšanai nozīmīgi ir arī pētījumi indikatoru sistēmās. IKP, kā vienīgā, ekonomikas rezultāta rādītāja pamatotība tiek apšaubīta un pieaug interese par indikatoriem, kas ietver lielāku ekonomiskās izlaides aspektu loku, vairāk uzmanības vēršot labklājības rādītājiem. (Piemēram: ekonomiskās labklājības indekss – ELI (Index of Economic Well-Being – IEWB), kas nošķir patēriņu no kapitāla un pievēršas taisnīgiem ienākumiem un ekonomiskai drošībai vecumdienās, kā arī patiesā progresa indikators PPI (Genuine Progress Indicator (GPI) kas parāda labklājības un tā galvenā dzinēja - ekonomikas atkarību no dabas resursiem.)

IKP, pagaidām, ir visvairāk izmantotais rādītājs, lai noteiktu sabiedrības dzīves līmeni. To aprēķina kā visu preces un pakalpojumus ražojošo darbību pievienotās vērtības summu, pieskaitot produktu nodokļus un atņemot subsīdijas. Statistikas dati rāda, ka IKP izmaiņu dinamika uz vienu iedzīvotāju Latvijas reģinos 2010.-2018. gadam ir negatīva, liecinot par iedzīvotāju dzīves līmeņa pazemināšanos.

1.1.tabula

Reģionu IKP uz vienu iedzīvotāju attiecība pret Rīgas IKP uz vienu iedzīvotāju
(Eurostat [nama_10r_3gdp] 09.05.2021.)

Reģions/Gads	IKP EUR uz vienu iedzīvotāju 2000. gadā	IKP % attiecībā pret Rīgas reģiona IKP uz 1 iedzīvotāju	IKP EUR uz vienu iedzīvotāju 2018. gadā	IKP % no attiecībā pret Rīgas reģiona IKP uz 1 iedzīvotāju
Latgale	1 800	30	7 100	28
Vidzeme	2 200	36	8 700	34
Zemgale	2 300	38	9 700	38
Pierīga	2 800	46	10 700	47
Kurzeme	3 200	52	12 000	41
Rīga	6 100	100	25 800	100
Latvija	3 600		15 100	

1.2.tabula

Reģionu IKP rādītāja līmenis Latvijā (Eurostat [nama_10r_3gdp] 09.05.2021.)

Reģions/Gads	IKP milj EUR 2010. gadā	IKP milj EUR 2018. gadā	Reģiona IKP uz 1 iedzīvotāju, rādītāja līmenis Latvijā 2010. gadā	Reģiona IKP uz 1 iedzīvotāju, rādītāja līmenis Latvijā 2018. gadā
Kurzeme	1 839.75	2 578.18	10%	9%
Latgale	1 420.73	1 871.72	8%	6%
Rīga	9 416.91	16 395.47	53%	56%
Pierīga	2 490.35	4 422.35	14%	15%
Vidzeme	1 196.87	1 811.8	7%	6%
Zemgale	1 479.51	2 023.43	8%	7%
Latvija	17 843.59	29 102.94		

Kaut arī IKP (EUR) un vienu iedzīvotāju, laika periodā no 2010. līdz 2018. gadam ir pieaudzis visos statistiskajos reģionos Latvijā, IKP atšķirības reģionu starpā ir lielas. Rīgas IKP procentuālā daļa 2010. gadā ir 53% no valstī kopējā, tikmēr Zemgales reģiona IKP procentuālā daļa ir 8%. Savukārt 2018. gadā atšķirība ir vēl lielāka – Rīga IKP ir pieaudzis veidojot 56 % no Latvijas IKP, tikmēr Zemgales reģiona IKP procentuāli veido vien 7 % no Latvijas IKP. Procentuālā izmaiņu dinamika salīdzināto 8 gadu laikā ir negatīva kā Kurzemes un Latgales

statistiskajos reģionos. Zemgales reģionā tā ir nemainīga. Procentuālais pieaugums ir vienīgi Pierīgas reģionam.

Centrālās statistikas pārvaldes apkopotie dati liecina, ka 2019. gadā turpinājās Latvijas ekonomikas augšupeja, kopējam IKP palielinoties par 2,2 % salīdzinājumā ar 2018. gadu. IKP faktiskajās cenās 2019. gadā bija 30,5 miljardi eiro, 2018. gadā 29,15, bet 2017. gadā 26,8 miljardi eiro. (CSP 17.05.2020.) Covid-19 pandēmijas ietekmē 2020. gads Latvijā aizvadīts ar 3,6 % IKP kritumu, salīdzinājumā ar 2019. gadu, kas jo būtiskus dara vietējo teritoriju attīstības un vides ilgtspējas jautājumus. Vērtējot IKP izlietojumu līdz 2020. gadam, nav pamata optimismam attiecībā uz “zaļu” izaugsmi. Kā statistiskās dati rāda, 2019. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu mājsaimniecību kopējie izdevumi palielinājušies par 4,9 %. Par 9,6 % palielinājušies mājsaimniecību izdevumi transportam (sabiedriskais transports, transporta līdzekļu iegāde un ekspluatācija) un par 6,9 % vairāk mājsaimniecības tērējušas atpūtas un kultūras pasākumiem. Mājsaimniecību izdevumi pārtikas produktiem palielinājušies par 0,9 %, bet izdevumi par mājokli pieauguši 2,0 % apmērā. Ieguldījumi bruto pamatkapitāla veidošanā auguši par 3,1 %, tai skaitā mājokļos, citās ēkās un būvēs – par 2,8 % un mašīnās un iekārtās, tai skaitā transporta līdzekļos – par 2,0 %. (CSP 2020a)

Par ilgtspēju veicinošu rādītāju varētu pieņemt ieguldījumus intelektuālā īpašuma produktos (pētniecība, datoru programmatūra, datubāzes, autortiesības u.c.) kas 2019. gadā pieauguši par 11,6 %. Apliecinājums, šādu ieguldījumu ilgtspējai, nāca līdz ar pandēmiju 2020. gadā un pielāgošanos jaunajiem apstākļiem. Kā liecina dati, datorprogrammēšanā un konsultēšanā 2020. gadā, pievienotās vērtība samazinājums, attiecībā pret iepriekšējo gadu, bija 2,0 %. Kas ir mazāks kā citās nozēs. Savukārt profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozares apjomi krituši tikai par 0,1 %.

2019. un 2020. gads uzņēmējdarbībā ieviesa digitalizāciju. 21,3 % uzņēmumu 2020. gadā izmantoja maksas mākoņpakalpojumus, un divu gadu laikā šis rādītājs ir pieaudzis par 6,8 procentpunktiem, tai skaitā vidējos uzņēmumos – par 9 procentpunktiem, lielajos – par 8,4, bet mazajos – par 6,2 procentpunktiem. Pieauga gandrīz visu veidu maksas mākoņpakalpojumu lietošana, taču lielākais kāpums – par 21,1 procentpunktu bija datņu uzglabāšanas pakalpojumu izmantošanā. 2020. gadā 24,3 % no visiem uzņēmumiem izmantoja lietu internetu jeb savstarpēji saslēgtas ierīces vai sistēmas, kas savāc vai apmainās ar datiem un var tikt uzraudzītas vai attālināti kontrolētas, izmantojot internetu. Lietu internetu izmantoja katrs otrais (52,6 %) lielais uzņēmums, kā arī 38,1 % vidējo un 20,7 % mazo uzņēmumu. (CSP 2020a)

Kaut arī datu apjoms ir pieaudzis, tie tomēr neparāda, cik no eksportētā ir vietējā produkcija, bet cik lielam daudzumam eksportēto preču, konkrētā valsts ir tikai viens no vērtības pievienošanas posmiem. Statistikas un pētniecības dati rāda, ka lielāko daļu pasaules

tirdzniecības veido tirdzniecība ar starppatēriņa precēm un pakalpojumi, kas pēc tam tiek iekļauti dažādos ražošanas posmos. Globālās piegādes ķēdes ir ļoti sarežģītas, tās ietekmē arī darba tirgu, veicinot nevienlīdzību, un atdraudot vidi. Multinacionālie uzņēmumi nodrošina lielu daļu starptautiskās tirdzniecības, ražojot starppatēriņa preces un tās pārsūtīt starp dažādām ražošanas vietām, dažādās valstīs.

Precizētu informāciju par pasaules tautsaimniecībā notiekošajiem procesiem var sniegt pasaules izmaksu un izlaides tabulas (World Input – Output Tables). Šīs tabulas ir līdzīgas nacionālām izmaksu un izlaides tabulām, bet sniedz detalizētāku informāciju par importēto starppatēriņu (pa valstīm un nozarēm), kā arī eksportētajiem produktiem (pa valstīm). Kopš 2012. gada ir pieejamas pasaules izmaksu un izlaides tabulas, kas ietver 40 pasaules valstis, tai skaitā arī Latviju. (Beņkovskis 2013)

Nozīmīgs pētījums par globālām vērtību ķēdēm un to lomu strapvalstu tirdzniecībā – “The Interpretation of Changes in Global Market Shares: Adding the Global Value Chain Dimension” iekļauts Ekonomikas Politikas pētījumu centra 2013. gadā izdotā grāmatā “The Age of Global Value Chains: Maps and Policy Issues. Pētījuma rezultāti rāda, ka Latvijas eksporta pieaugums saistīts ar augstākas kvalitātes piensumiem no citām valstīm. Latvijas cenu relatīvais pieaugums patiesībā bijis mazāks, jo daļu no tā izraisījuši augstākas kvalitātes (un augstāku cenu) starppatēriņa piensumi no ārvalstīm. Zinātnieki secina, ka necenu faktori (patērētāju gaume un preču kvalitāte) ir vēl viens svarīgs ES dalībvalstu globālā tirgus daļu virzītājs. Eksporta pieaugumu jaunajām ES dalībvalstīm un kritumu vecajām, dažkārt tiek interpretē kā pierādījumu, ka jaunās ES dalībvalstis panāk vecās ES valstis ražošanas ziņā. Taču šis pētījums pierāda, ka jaunajām ES valstīm ieguvumi eksporta relatīvajā kvalitātē ir lielāki nekā uzlabojumi produkcijas kvalitātē. Tādējādi augstas kvalitātes produktu ražošanas pārvirzīšana no attīstītajām valstīm uz jaunajām ES dalībvalstīm uzlaboja to eksporta relatīvo kvalitāti un sniedza pozitīvu piensumu to bruto eksporta tirgus daļām. (Beņkovskis 2013)

Ar ilgtspējas un globalizācijas jautājumiem saistīti un visai aktuāli Eiropā ir materiālās pēdas (material footprint) un materiālu plūsmas (economy-wide material flow accounts EW-MFA) pētījumi. Materiālu plūsmas konti sniedz kopējo pārskatu par tūkstošiem tonnu materiālu plūsmām starpvalstu ekonomikā. EW-MFA attiecas uz cietiem, gāzveida un šķidriem materiāliem, izņemot lielo ūdens un gaisa plūsmu. Materiālais ieguldījums valstu ekonomikā ietver materiāla ieguvu vietējā vidē un fizisku importu no citām ekonomikām. Materiālu izlaide no valstu ekonomikām ietver materiālus, kas nonāk vietējā vidē (piemēram, emisijas gaisā, ūdenī un augsnē) un fizisko eksportu uz citām ekonomikām. (CSP 2020a)

Materiālo pēdu nosaka pieprasījums pēc materiālu ieguves (biomasa, metāla rūdas, nemetāliskie minerāli un fosilās enerģijas izejviela), ko rada māsjsaimniecību, valdību un

uzņēmumu patēriņš un ieguldījumi ES. Materiālā pēda tiek aprēķināta izmantojot datus no nacionālajiem – vietējā materiāla patēriņa (DMC) kontiem un materiālu plūsmas kontiem (EW-MFA). Dati ir balstīti uz importa un eksporta plūsmām, kas izteiktas to izejvielu ekvivalentos (RME). Taču tie nepilnīgi novērtē materiālās pēdas lielumu. Rezultāti ir ar augstu statistisko nenoteiktību. (Eurostat 2020a)

Zinātniskā publikācijā ar “skaļu” nosaukumu: “Resursu globāla apropriācija rada lielu starptautisku materiālo nevienlīdzību - izaugsme nav risinājums” (Global appropriation of resources causes high international material inequality – Growth is not the solution). analizē materiālu plūsmu starptautiskajā tirdzniecībā, 173 valstu starpā no 1993. līdz 2010. gadam. Pētījuma rezultāti liecina, ka importa un eksporta plūsmas kā tādas lielā mērā neietekmē nevienlīdzību. Savukārt ar tirdzniecību saistīto materiālu globālā apropriācija līdz 2000. gadam palielināja nevienlīdzību. 21. gadsimtā nevienlīdzības samazināšana sakrita ar strauju globālās materiālu ieguves pieaugumu, ko radīja valstis ar augstu un vidēju ienākumu līmeni. Autori secina, ka šāda izaugsmes virzīta nevienlīdzības mazināšana nav ilgtspējīga. Līdz šim to ļāva globālie tirdzniecības modeļi, un resursu globāli nevienlīdzīga sadale, īpaši apdraudot pasaules nabadzīgākās valstis. Pētījuma gaitā tiek salīdzināti: vietējo resursu ieguve, materiālu patēriņš, globālā apropriācija un ienākumu līmenis un sadalījums. Nevienlīdzības noteikšanai tiek izmantots Theil indekss (Schaffartzik 2019)

Theil indekss ir viens no īpašas klases ienākumu nevienlīdzības indeksiem, kas zināmi arī kā ģeneralizētie entropijas indeksi. Rādītāja mērķis ir noteikt ienākumu sadales darbības traucējumu līmeni identificējot nevienlīdzības daļu, kas attiecināma uz starpreģionu komponentu. Tas ir labākais rīks reģionālās nevienlīdzības analīzei, jo rāda nevienlīdzības telpiskās dimensijas relatīvo nozīmi. (Romaņuka 2016)

Vērtējot apkopoto informāciju, jāsecina, ka, labklājības palielināšanās prasa arvien pieaugošu, bieži vien nesamērīgu un nevienlīdzīgu resursu izmantošanu. Tomēr, kādas varētu būt sekas ekonomiskās izaugsmes tempu samazināšanās, vai pat ilgstošas lejupslīdes rezultātam? Jautājums ir ļoti komplicēts un nopients. Zviedrijas Vides pētījumu institūtu zinātnieki pievēršoties šī jautājuma tēmai, ir veikuši potenciālo seku tautsaimniecībai ar zemu vai bez ekonomiskās izaugsmes izpēti – 2017. publicējot pētījuma rezultātus zinātniskā rakstā – “Potential Consequences on the Economy of Low or No Growth - Short and Long Term Perspectives”.

Salīdzinot fundamentālos un lietišķos pētījumus par ekonomiskās depresijas vai lejupslīdes tipiskiem gadījumiem, kas skāruši tautsaimniecības attīstību noteiktā laikā, ir secināts:

- Būtisku ietekmi ekonomiskās izaugsmes tempa samazinājums varētu atstāt uz nabadzības līmeni, valdības finansēm un cīņu par ekonomiskajiem resursiem.

- Ja darba produktivitāte palielinās, nepalielinot ražošanas līmeni, tas ilgtermiņā var izraisīt bezdarbu.

- Tomēr daudzie faktori ir ļoti atkarīgi no politiskajām prioritātēm, un ne tik no ekonomiskās izaugsmes tempiem.

- Iespējams, ka attīstīsies citi uzņēmējdarbības veidi un biznesa attiecības, kas ir labāk piemēroti videi ar zemu izaugsmi.

- Ekonomikā var atrast jaunu līdzsvaru, stabilizējot valdības finanses, parādsaistību līmeni un darba tirgu.

- Lai izdzīvotu ekonomikā ar zemu izaugsmi, būs jāpielāgojas finanšu sektoram, uzņēmējdarbības sektoram un pasaules tirdzniecības modeļiem. (Malmaeus, Alfredsson 2017)

Savukārt Latvijas Republikas Ministru kabineta 2016. gada 3. maija rīkojumā Nr. 275 izvirzīti ministru kabineta prioritārie rīcības virzieni tautsaimniecības attīstībai. Tie paredz, ka: straujākai tautsaimniecības izaugsmei (sabalansēts IKP pieaugums 5 % robežās katru gadu no 2018. gada) ir nepieciešams veikt tautsaimniecības strukturālo transformāciju, aktivizēt uzņēmējdarbības attīstību un paaugstināt produktu konkurētspēju. Balstoties tikai uz brīvā tirgus spēkiem un stimuliem, to panākt būs neiespējami. Ir nepieciešama efektīva struktūrpolitika un saskaņota atbildīgo institūciju darbība, vienojoties par prioritātēm, kuru īstenošanai katra iesaistītā ministrija izpilda savus uzdevumus. (PKC 2020a)

1.1.2. Vietējā ekonomika un resursu patēriņš

Lauksaimniecība un mežsaimniecība ir galvenās uzņēmējdarbības jomas lauku teritorijās. Tajās iekļaujas visas trīs ilgtspējas pārvaldības dimensijas – dabas, sociālo un ekonomikas.

Lauksaimniecība vienmēr ir bijusi arī kas vairāk par pārtikas ražošanu. Gadsimtu gaitā lauksaimniecība ir veidojusi Eiropas ainavu, vietējās kopienas, ekonomiku un kultūras. Pirms simts gadiem laukos bija daudz mazu saimniecību, bet daudzās mājās pilsētu rajonos bija mazi dārzi, kuros audzēja dārzeņus un tirgos piedāvāja vietējo, sezonālo produkciju. (EVA 2019a)

Eiropas vides aģentūras pētījums: Izmānītas ēdienkartes – izmaiņas ainavas, 2019. gada decembrī klajā nāca ar atziņu, ka pēdējos 70 gados lauksaimniecības pārtikas ražošana aizvien pamanāmāk no vietēja mēroga darbības ir kļuvusi par globālu nozari, kuras mērķis ir nodrošināt pārtiku aizvien vairāk iedzīvotājiem ar globāla mēroga gaumi Eiropā un visā pasaulē. Tas ir nelabvēlīgi ietekmējis Eiropas ainavas. (EVA 2019a)

Eiropas vides aģentūras ziņojumā vairākkārt uzsvērts, ka palielināta preču ražošana, patēriņš un pakalpojumi, jo īpaši izmantojot starptautisko tirdzniecību, ir izraisījuši pieaugošu resursu patēriņu, un apjomīgus dabas kapitāla zaudējumus, plaši pieaug vides piesārņojums un arvien nopietnāk izpaužas klimata pārmaiņu ietekme. (EVA 2019b) IAM sasniegšanas perspektīva 2030. gadam nav pozitīva, īpaši attiecībā uz dabas kapitālu (EVA 2019b)

Mūsdienās - urbanizācijas un globalizācijas procesi un ar tiem saistītā sociālā un ekonomiskā nelīdzsvarotība ietekmē vidi un projicējas ainavā. Vidē nonāk intensīvas lauksaimniecības, rūpniecības, transporta, iedzīvotāju komunālā un atkritumu sektora radītais piesārņojums. Kā arī neilgtspējīgas mežsaimniecības un citu nesaimniecisku zemes izmantojuma veidu radītie riski. Ainavu polarizācija izpaužas, kā vienlaikus norisoši, 2 pretēji procesi – vienā vietā zemes izmantošanas intensitāte palielinās un strauji mainās zemes izmantošanas veidi (intensīva zemkopība, urbanizācija un suburbanizācija, satiksmes tīklu attīstība) citā – zemkopības zemes tiek pamestas un pakāpeniski transformējas meža zemēs, apdzīvojuma struktūra pamazām iznīkst. Ainavas polarizācijas process ietekmē konkrētas vietas bioloģisko daudzveidību, sugas, ekosistēmas un ainavu līmenī. Ir zināms, ka ekstensīvi izmantoto LIZ zaudēšana būtiski samazina Latvijas ainavas, ekosistēmu un sugu daudzveidību. (Nikodemus 2015.)

Ekosistēmas, ar augstu potenciālu apgādes pakalpojumu nodrošināšanā, tiek intensīvi izmantotas lauksaimnieciskajā ražošanā. Zengales teritorijā to nosaka augšņu auglības augstie rādītāji, kas ir tieši saistīti ar oglekļa (C) saturu tajās. Organiskās vielas saturam augsnē ir būtiska loma tādu nelabvēlīgu ietekmju uz vidi, kā pesticīdu un augu barības vielu ieskalosānās ūdens ekosistēmās mazināšanā un augsnes erozijas novēršanā. Taču, atkarībā, no apstrādes metodēm, C augsnē var tikt uzkrāts vai zaudēts, SEG emisiju rezultātā. Zinātniskie pētījumi rāda C uzkrājuma palielināšanos vai palikšanu augsnē nemainīgā līmenī, dabisko zālāju platībās, kur veikta apsaimniekošana, kas neveicina platības degradāciju, un uzlabotos zālajos, bet degradētās zālāju platībās dažādos reģionos ir novērota augsnes organiskā C uzkrājuma samazināšanās. Norvēģijas pieredze liecina ka artu un neartu zālāju augsnē, C daudzums 60 cm slānī kopumā nemainās. Atšķiras vien tā izvietojums pa slāņiem. 50 gadus nearta zālāja augsnē C ļoti lielā daudzumā, uzkrājas tikai pašā augšējā augsnes slānī un strauji samazinās dziļumā. Bet regulāri artā un pārsētā zālājā (ik pēc 3 gadiem) C daudzums 20 cm aramkārtā ir vienlīdzīgs un samazinās tikai neartajā slānī. (LLKC 2020a)

1.1.2. Attīstības un ilgtspējas indikatori

Latvijā ir pieci plānošanas reģioni – Rīgas, Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales, kas izveidoti reģionālās attīstības plānošanai, koordinēšanai un pašvaldību sadarbības nodrošināšanai. Pašvaldības savukārt apvieno pilsētas, ciemus un pilsētciemus ar tiem piegulošām lauku teritorijām. Teritorijas attīstību, plānošanas reģionu, novadu un valstspilsētu pašvaldību līmenī, salīdzinot ar vidējo attīstības līmeni valstī, raksturo TAI (teritorijas attīstības indekss). Savukārt teritorijas attīstības līmeņa izmaiņu indekss raksturo attīstības līmeņa izmaiņas pret iepriekšējo gadu, parādot teritoriju atpaliekošu vai apsteidzošu attīstību salīdzinājumā ar vidējo attīstības līmeni iepriekšējā gadā. Tabulā 1.2., apkopoti plānošanas reģionu TAI komponentu aprēķināšanai nepieciešamie rādītāji un to nozīmības svars, savukārt tabulā 1.3. Novadu un valstspilsētu teritorijas attīstības indeksa komponentu aprēķināšanai nepieciešamie rādītāji, to nozīmības svars.

1.2.tabula

Rādītāji un to nozīmības svars plānošanas reģionu TAI komponentu aprēķināšanai
(STAT 2020)

Rādītājs	Nozīmības svars
Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju, euro	0,30
Reģistrēto bezdarbnieku īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju kopskaitā, %	- 0,15
Iedzīvotāju ienākuma nodokļa apmērs uz vienu iedzīvotāju, euro	0,10
Nefinanšu investīcijas uz vienu iedzīvotāju, euro	0,10
Demogrāfiskās slodzes līmenis	- 0,10
Individuālo komersantu un komercsabiedrību skaits uz 1000 iedzīvotājiem	0,10
Pastāvīgo iedzīvotāju blīvums (cilvēku skaits uz vienu kvadrātkilometru)	0,05
Pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas pēdējo piecu gadu laikā, %	0,10

Rādītāji un to nozīmības svars novadu un valstspilsētu TAI komponentu aprēķināšanai.
(STAT 2020)

Rādītājs	Nozīmības svars
Ekonomiski aktīvo individuālo komersantu un komercsabiedrību skaits uz 1000 iedzīvotājiem	0,25
Reģistrēto bezdarbnieku īpatsvars darbības vecuma iedzīvotāju kopskaitā, %	- 0,15
Trūcīgo personu īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, %	- 0,10
Kopējais noziedzīgo nodarījumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem	- 0,05
Dabiskās kustības saldo uz 1000 iedzīvotājiem	0,10
Ilgtermiņa migrācijas saldo uz 1000 iedzīvotājiem	0,10
Iedzīvotāju skaits virs darbības vecuma uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem	- 0,05
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz vienu iedzīvotāju, euro	0,20

Lai aprēķinātu indikatora komponentes, katram no indeksā iekļautajiem rādītājiem veic statistisku standartizāciju. Katrs standartizētais rādītājs tiek reizināts ar attiecīgo nozīmīguma svara indeksu. Komponentu aprēķina rezultāta summa veido TAI.

Kā redzams, teritoriju attīstību un savstarpējo salīdzināšanu veic, balstoties uz sociālekonomisko un demogrāfisko situāciju raksturojošiem rādītājiem, taču dabas apstākļu un vidi raksturojoši rādītāji netiek ņemti vērā. Tomēr vietējo teritoriju ilgtspējai, vides faktori ir vienlīdz nozīmīgi.

Vecumnieku novada attīstības līmeņa indeksa izmaiņas
2013.-2020.gadu plānošanas periodā (STAT 2020)

Gads	Individuālo komersantu un komercsabiedrību komponents	Bezdarba komponents	Trūcīgo personu komponents	Noziedzīgo nodarījumu komponents	Iedzīvotāju dabiskās kustības komponents	Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācijas komponents	Iedzīvotāju ienākuma nodokļa komponents	iedzīvotāju skaits virs darbības vecuma komponents	Teritorijas attīstības indekss	Rangs, visu pašvaldību vērtējumā
2013	-0,194	0,06	0,008	0,03	-0,013	-0,026	0,005	-0,032	-0,162	51
2014	-0,204	0,080	0,012	0,037	0,000	-0,040	0,010	-0,032	-0,137	48
2015	-0,199	0,082	0,034	0,004	-0,017	-0,007	0,005	-0,042	-0,140	48
2016	-0,196	0,088	0,063	-0,002	-0,071	-0,057	0,002	-0,024	-0,198	58
2017	-0,211	0,090	0,045	0,021	-0,006	-0,014	0,000	-0,036	-0,110	46
2018	-0,232	0,086	0,024	-0,008	-0,050	-0,001	0,004	-0,028	-0,205	51
2019	-0,218	0,048	0,032	0,016	-0,069	-0,058	0,008	-0,036	-0,277	61

Analizējot datus par TAI izmaiņām Vecumnieku novadā, redzams ievērojams indeksa samazinājums 2018. un 2019. gados. Apskatot atsevišķus komponentus, redzamas izmaiņu atšķirības iedzīvotāju dabiskās kustības un ilgtermiņa migrācijas rādītājos.

1.5.tabula

Iedzīvotāju skaita izmaiņas un kustības rādītāji Vecumnieku novadā (RAIM 2021)

Gads	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iedzīvotāju skaita izmaiņas gadā	-70	-224	-113	-111	-273	-126	-137
Iedzīvotāju skaita izmaiņas gadā dabiskās kustības rezultātā	-0,54%	-0,35%	-0,51%	-0,76%	-0,42%	-0,74%	0,00%
Iedzīvotāju skaita izmaiņas gadā migrācijas rezultātā	-0,20%	-2,03%	-0,72%	-0,46%	-2,62%	-0,71%	-0,76%
Iedzīvotāju skaits gada sākumā	9 414	9 190	9 077	8 966	8 693	8 567	8 430

Migrācijas vidējais rādītājs, aizvadīto 7 gadu periodā ir 1,07 % no kopējā iedzīvotāju skaita gadā. Iedzīvotāju skaitam samazinoties arī iekšējais tirgus kļūst mazāks. Tas rada lielāku konkurenci mazo un vidējo uzņēmēju starpā, kas orientējušies uz iekšējo tirgu.

Uzraudzība tiek veikta, gan dabas, gan sociālo, gan ekonomisko procesu apzināšanai un kontrolei. Tomēr statistiskās analīzes veikšanu apgrūtina nepilnīgi dati par mazāka mēroga administratīvajām teritorijām. Balstoties pētījumos tiek izstrādātas attīstību raksturojošu indikatoru sistēmas, gan ar sociālekonomisku, gan sociālekoloģisku raksturu, kā arī veidoti modeļi tālākās attīstības prognozēšanai nacionālā mērogā.

DPSIR (drivers-pressures-state-impacts-responses) modelis, kas balstīts uz virzošo spēku, slodžu, ietekmju, atsauču un to mijiedarbību izvērtējumu, tiek izmantots Eiropas Vides aģentūras un EUROSTAT vides indikatoru un statistisko rādītāju izstrādāšanā. Savukārt ja tas attiecināms uz vietējas nozīmes reālām pārvaldības sistēmām, kuru ieviešanai un uzturēšanai atvēlamie resursi var būt visai ierobežoti DPSIR modelis ir ļoti grūti piemērojams tā, lai iegūtu pilnīgu un izsmeļošu ainu un lai būtu sabalansēti pārstāvēti visi ilgtermiņa ietekmējošie faktori. Šādi mēģinājumi ir bijuši, taču aprobežojušies ar nelielu skaitu indikatoru atsevišķās kategorijās un nevar tikt uzskatīti par pilnvērtīgu DPSIR modeļa iedzīvināšanu praksē (Kauliņš 2015), (Caeiro et al., 2004). Literatūras apskatā analizēto pētījumu un pieejamo statistikas datu rezultāti, liek secināt, ka lokāla mēroga pārvaldības sistēmām meklējamas atšķirīgas pieejas, tomēr tās ir balstāmas uz nacionāla un reģionāla mēroga rādītājiem.

Tirgus ekonomika ir nozīmīgs attīstības virzītājspēks, tomēr tā nav izsakāma tikai monetārās mērvienībās. Attīstības atskaites punkts arvien ir cilvēks, un vidi rezultatīvie un indikatīvie rādītāji uz to tiek attiecināti. Piemēram: IKP (EUR) uz vienu iedzīvotāju, komersantu skaits uz 1000 iedzīvotājiem un nefinanšu investīcijas uz vienu iedzīvotāju. Šajā nodaļā veikts plašs sociālekonomisko faktoru un to ietekmi raksturojošo rādītāju pārskats uz vietējo kopienu attīstību un vides kvalitāti. Pārskata rezultāti apliecina ekonomiskās attīstības nelabvēlīgo ietekmi uz reģionu attīstību, kas vēl negatīvāk izpaužas vietējās kopienās lauku apvidos. Dati, makrovides faktoru ietekmes vērtējumam iegūti no zinātnes pētījumiem, Eiropas Komisijas un Eiropas Vides aģentūras ziņojumiem un statistikas datu avotiem. Rezultāti norāda uz iespējamām nepilnībām stratēģiskās plānošanas, rīcību programmēšanas vai attīstības īstenošanas procesos.

Makrovides faktoru un to raksturojošu indikatoru avotu pārskatā iekļauts ļoti plašs tēmu loks. Apskatīti dažādi ekonomikas procesi, kas ietekmē vietējās kopienas vides attīstību. To skaitā lauksaimnieciskās un rūpnieciskās ražošanas un tirgus politikas aspekti, kas tieši un netieši iesaistās vielu un enerģijas apritē, augsnes, ūdens un gaisa ekosistēmās, veidojot ainavu un nosakot vietējās sabiedrības sociālo un ekonomisko attīstību. Apskatīti Latvijas ekonomikas rādītāji globālo ražošanas un tirdzniecības ķēžu ietekmē.

Attīstība, kas norisinās vienīgi ekonomikas dimensijā, kā to parāda makrovides faktoru ietekmes apskata rezultāti, veidojas uz dabas un sociālā kapitāla rēķina. Bez tam, tai ir centralizēta virzība. Teritoriāli, ekonomiskā attīstība vērojama galvaspilsētā un lielākajos attīstības centros, kamēr laukos un mazpilsētās norisinās pretēji procesi. Darbaspēka aizplūšana iezīmē depopulāciju, kas savienojumā ar ražošanas intensifikāciju rada polarizētas ainavas. Tā visa rezultātā iegūstam degradētas ekosistēmas. Vietējo kopienu dzīvē tas rada problēmsituācijas, kas maģista darba ietvaros tiek pētītas. Ilgtspējīga vides pārvaldība veidojama, lai mazinātu nelīdzsvarotās teritoriālās attīstības negatīvās sekas, kas vietējās kopienas ietekmē postoši. Ilgtspējīgas vides pārvaldības pamatā ir IAM mērķu īstenošana, līdzsvarojot visas, ilgtspējīgas attīstības dimensijas. Tamdēļ, pētījumu turpinot veicu politikas un plānošanas dokumentu analīzi ilgtspējīgas attīstības kontekstā.

1.2. Ilgtspējīgā attīstībā un zinātnē balstīta teritoriālās attīstības un nozaru politikas plānošana

Atbalsts vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības īstenošanai meklējams attīstības plānošanas un nozaru politikas dokumentos. Lai ilgtspējīgu rīcību varētu identificēt un rezultātus izmērīt, teritoriālai attīstībai un nozaru politikas plānošanai jābūt virzītai uz IAM

sasniegšanu. Atbilstošiem mērķu izpildes rādītājiem jābūt ietvertiem katrā stratēģiskās attīstības un nozaru politikas plānošanas dokumentā.

Teritorijas attīstības un nozaru politikas plānošana būtu jābalsta zinātnes pētījumos un praktiskās pieredzes analīzē, lai izvirzītie mērķu izpildes rādītāji un rīcību programmas, atbilstu situācijai un varētu sekmīgi realizēties.

Sistēmiska mērķu izpildes rādītāju uzraudzība nodrošina attīstības procesa izsekojamību, ļauj objektīvi izvērtēt situāciju un sniedz iespēju pieņemt atbilstošus lēmumus stratēģiju un politiku sekmīgai īstenošanai.

1.2.1. Ilgtspējīgas attīstības mērķi teritorijas attīstības plānošanas dokumentos

Ilgtspējīga attīstība sniedz iespēju ilgstoši uzturēt augstu kvalitāti un efektivitāti mainīgu ārējo apstākļu ietekmē. Vides faktoru iekļaušana attīstībā sagatavo ceļu ilgtspējai.

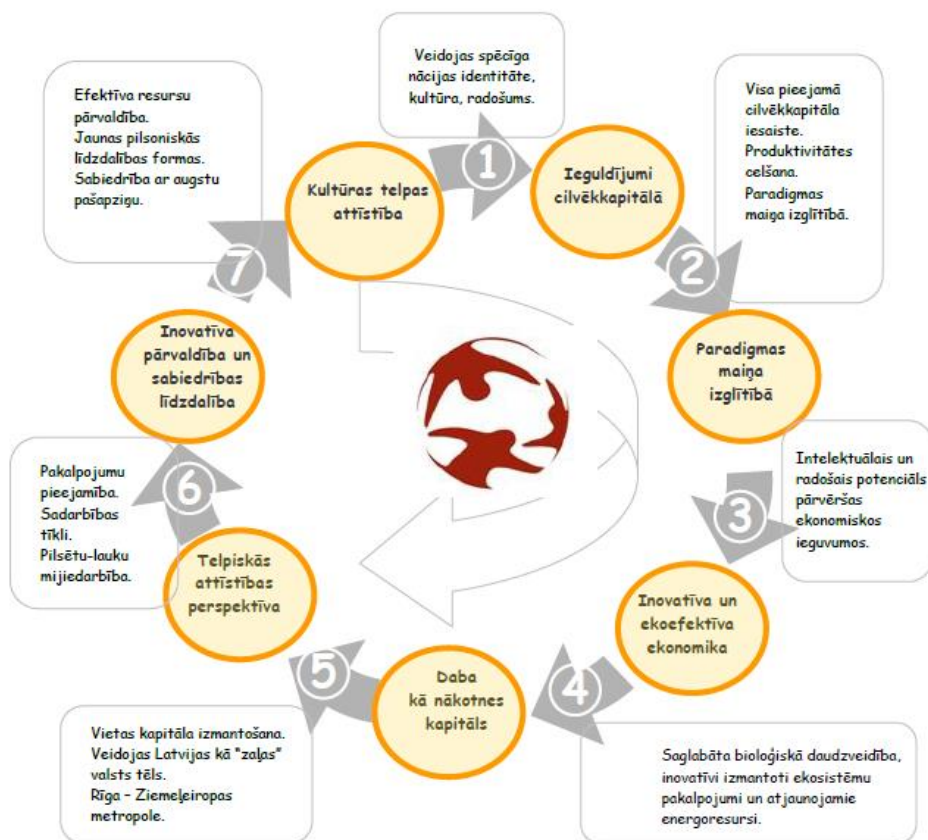
Par lauku teritoriju vides pārvaldību un līdzsvarotu attīstību gādā virkne plānošanas dokumentu. ES vides rīcības programmas (7 VRP) pamatā ir vērienīgs ilgtermiņa redzējums 2050.gadam, par labu dzīvi planētas ekoloģisko iespēju robežās.

Lauku teritoriju attīstība valsts mērogā pakļauta Nacionālās attīstības plānam un Reģionālās politikas pamatnostādņem. Nacionālās attīstības un vides politikas mērķis paredz: Īstenot vides, ilgtspējīgas dabas resursu apsaimniekošanas un enerģētikas politiku, kas balstīta uz taisnīgumu un savstarpējo uzticēšanos, sabiedrības atbalstu dabas un klimata aizsardzības pasākumiem, nosakot skaidrus un atklātus valsts un iedzīvotāju sadarbības modeļus un iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā. (NAP 2021.-2027.)

Reģionālās politikas mērķis ir radīt priekšnosacījumus visu reģionu ekonomiskā potenciāla attīstībai un sociālekonomisko atšķirību mazināšanai, paaugstinot iekšējo un ārējo konkurētspēju, kā arī nodrošinot teritoriju specifikai atbilstošus risinājumus apdzīvojamā un kvalitatīvas dzīves vides attīstībai (MK 587 2019).

Hierarhiski augstākais nacionāla līmeņa plānošanas dokuments ir “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030. gadam” „Latvija2030” izstrādes pamatā ir šādi starptautiski dokumenti: 1987. gadā publicētais Pasaules vides un attīstības komisijas (sauktas arī par Bruntlandes komisiju) ziņojums „Mūsu kopējā nākotne” (Our Common Future), 1992. gadā Riodežaneiro pieņemtais ANO ilgtspējīgas attīstības Rīcības plāns 21. gadsimtam, (Agenda 21) un 2001. gadā Gēteborgā formulētā un vēlāk 2006. gadā precizētā ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģija.

“Latvija 2030”, ir izvirzītas septiņas prioritātes, katra no tām ietver vienu vai vairākus attīstības virzienus un atbilstoši definētus ilgtermiņa mērķus. To sasniegšanai ir noteikti ilgtermiņa prioritārie rīcības virzieni, kā arī iespējamie risinājumi katra rīcības virziena īstenošanai. Attēlā 2.1. uzskatāmi parādīta prioritāšu savstarpējā mijiedarbība.

1.1.attēls “Latvija 2030” prioritāšu savstarpējā mijiedarbība (Latvija 2030)

Katrā no prioritātēm, izvirīti indikatori atbilstoši ilgtermiņās mērķu rādītājiem, un kopējie stratēģiskie indikatori, kuros ietverts:

- Iedzīvotāju skaits,
- Džini indekss,
- IKP uz vienu iedzīvotāju (pēc pirktspējas paritātes),
- Reģionālā IKP uz vienu iedzīvotāju dispersija %,
- Ekoloģiskās pēdas nospiedums (ha uz 1 iedzīvotāju),
- Tautas attīstības indekss (vieta pasaulē),
- Globālās konkurētspējas indekss (vieta pasaulē) (Latvija 2030)

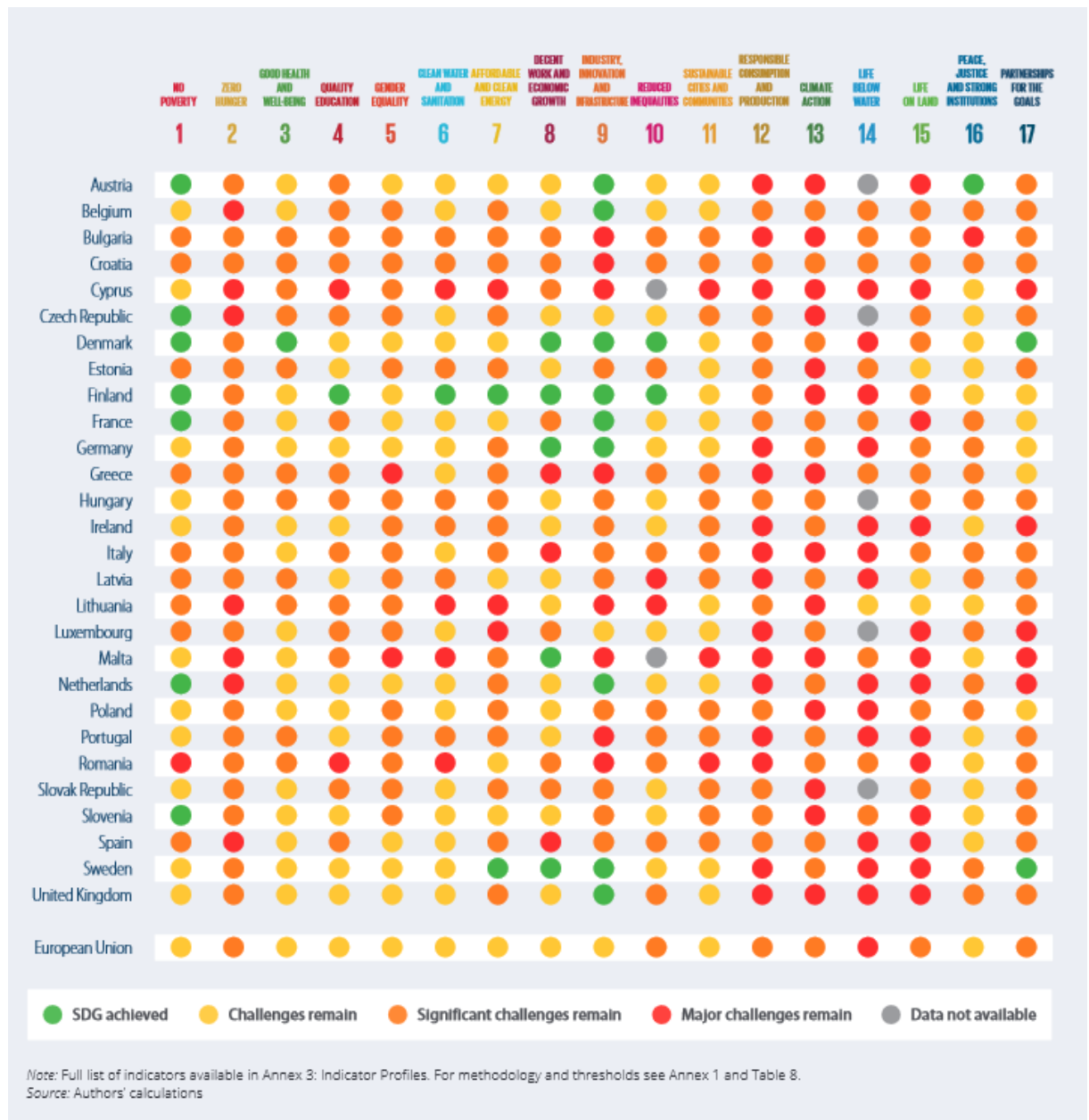
EK, 2017. gadā izstrādātajā dokumentā “Ceļā uz ilgtspējīgu Eiropu 2030. gadā” teikts: “Darba programma ir vērīenīga un ilgtspējīgas attīstības mērķi – nedalāmi, nav vienas, universālas receptes, kuru varētu piedāvāt. Lai sasniegtu šos mērķus, vajadzēs visaptveroši

izvērtēt situāciju, nosakot, kurās jomās vajadzīgas pārmaiņas, un izstrādāt saskanīgas rīcībpolitikas, kas sniegtu ilgstošus sociālos, ekonomiskos, ar pārvaldību un vidi saistītos ieguvumus, atzīstot un nostiprinot visu mērķu un uzdevumu savstarpējo saikni.“ (EC 2017)

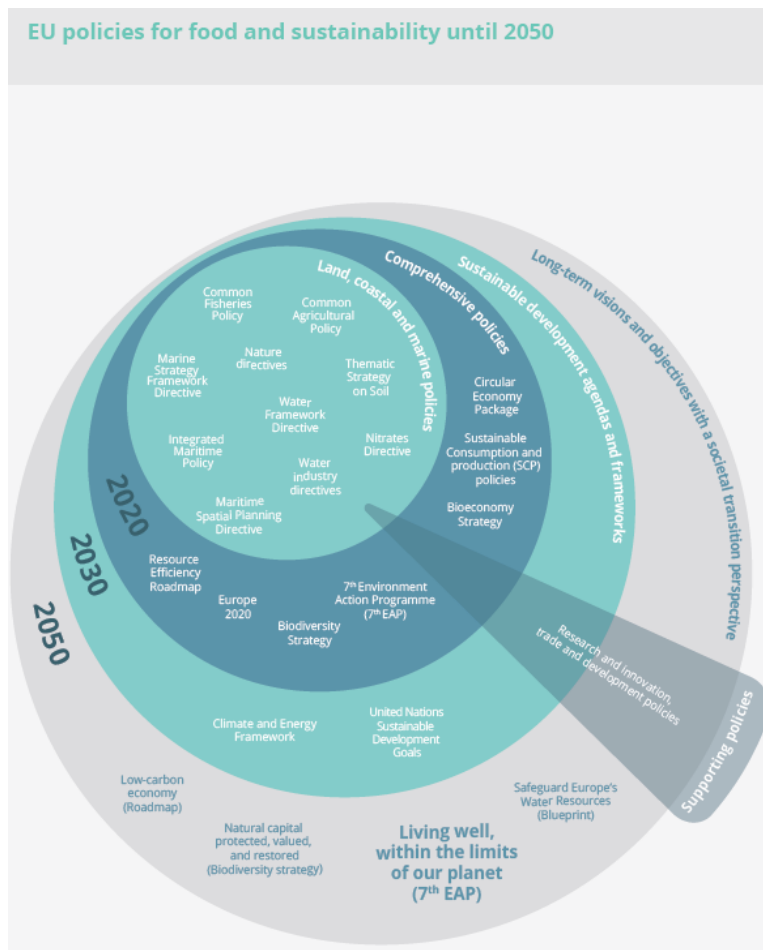
Kā būtiskus, dokumenta “Ceļā uz ilgtspējīgu Eiropu 2030. gadā” ieteikumus, var izdalīt sekojošos:

- ∴ ES vajadzētu sīkāk izstrādāt integrētu un līdzdalīgu pārraudzības un pārskatīšanas sistēmu, kas ietvertu visaptverošu ES IAM indikatoru kopumu un kvalitatīvu analīzi.
- ∴ Vairāk jāveicina, jāstimulē un jāreglamentē ilgtspējīgs patēriņš un ražošana, īpašu uzmanību pievēršot globālajām apgādes ķēdēm. Jāsamazina ES “pēda”, jāievieš resursu pārvaldības konvencija un jāizstrādā uz patēriņu balstīti rādītāji.
- ∴ ES būtu arī jāatbalsta jaunattīstības valstis, lai tās pielāgotos klimata pārmaiņām un nostiprinātu savu izturētspēju;
- ∴ ES būtu jānodrošina, lai visas ES investīcijas lauksaimniecībā gādātu par cilvēku veselības aizsardzību, kā arī par vides aizsardzību un vides kvalitātes uzlabošanu. No publiskiem avotiem nodrošinātam ienākumu atbalstam vajadzētu sekmēt pārtikas ražošanu, sabiedrisko labumu un ekosistēmu pakalpojumu sniegšanu, vienlaikus arī nodrošinot atbilstošu dzīves līmeni lauksaimniekiem un paverot ceļu pārejai uz ilgtspējīgām lauksaimniecības un pārtikas sistēmām. Par prioritātēm būtu jāatzīst investīcijas videi draudzīgā un ekonomiski dzīvotspējīgā praksē un šīs prakses pētījumiem, turklāt jāgādā par globālo vērtības ķēžu ilgtspēju;
- ∴ Kohēzijas politikai vajadzētu nostiprināt mērķu īstenošanu vietējā līmenī, tiešā veidā atbalstot reģionālās un vietējās pašvaldības, atbalstīt ES pilsētprogrammu, sekmēt sociālo mērķu sasniegšanu un veicināt investīcijas zaļākā un ilgtspējīgākā infrastruktūrā, tostarp lauku apvidos. (EC 2017a)

Attēlā 1.2. redzams katras ES dalībvalsts indikatīvais novērtējums, ikviena no 17 IAM sasniegšanā. Kā redzams 15 IAM - aizsargāt, atjaunot un veicināt sauszemes ekosistēmu ilgtspējīgu izmantošanu, ilgtspējīgi apsaimniekot mežus, apkarot pārtuksnešanos un novērst zemes degradāciju, veicināt tās atjaunošanu un apstādināt bioloģiskās daudzveidības izzušanu, kas attēlā apzīmēts kā: dzīve uz sausesmes, Eiropā ir apdraudēta, krāsu indikatori oranžā un sarkanā krāsā visās ES dalībvalstīs uzrāda ievērojamas un lielas problēmas. Vienīgi Baltijas valstis, vēl pagaidām ir nedaudz labākā situācijā, ar dzeltenās krāsas indikatoriem signalizējot vien to, ka izaicinājumi pastāv.

1.2.attēls ES dalībvalstu indikatīvie rādītāji 17 IAM sasniegšanā. (EC 2017b)

1.3. attēls ES pārtikas un ilgtspējas politikas ietvars (EC 2017)

Eiropas Vides Aģentūras ziņojumā “Pārtika zaļā gaismā” iekļauts uzskatāms attēls, (attēls 1.3.), ilustrējot to, ka ilgtspējas jautājumiem jātiek atbilstoši integrētiem kopējās attīstības un nozaru politiku plānošanas dokumentos, pirms tie tiek risināti vietējo kopienu pārvaldību līmenī.

Ziņojumā daudzkārt ir atsauces uz 7 VRP, kuras pamatā ir ilgtermiņa redzējums: “2050. gadā mēs dzīvosim labi planētas ekoloģisko iespēju robežās. Mūsu labklājības un veselīgas vides pamatā būs novatoriska aprites ekonomika, kurā nekas netiek izšķērdēts un dabas resursi tiek pārvaldīti ilgtspējīgi un bioloģiskā daudzveidība ir aizsargāta, augstu vērtēta un atjaunota tā, lai uzlabotu sabiedrības izturētspēju (resilience). Zemais oglekļa dioksīda emisiju līmenis, jau sen, būs atsaistīts no resursu izmantojuma, nosakot virzību uz drošu un ilgtspējīgu globālo sabiedrību.” (EC 2017)

Lauksaimniecība un pārtikas ražošana, kas ietver, Līguma par Eiropas Savienības darbību 1. Pielikumā ietvērto produktu ražošanu, nenoliedzami ir galvenā nozare, kurā nodarbināti lauku teritoriju iedzīvotāji Latvijā. Jo izteikti tas attiecas uz Zemgales reģionu, kurā ietverta pētījuma teritorija. Reģionāla līmeņa attīstības plānošanas dokuments “Zemgales

plānošanas reģiona IAS” (Zemgales IAS) ietver četrus galvenos ekonomikas specializācijas virzienus:

- ∴ Bioekonomika, lauksaimniecība un tās produktu pārstrāde;
- ∴ Dabas resursu (mežu un derīgo izrakteņu) apsaimniekošana.
- ∴ Apstrādes rūpniecība kā pilsētu specializācija.
- ∴ Tūrisms un amatniecība kā reģiona identitātes zīmols. (Zemgales IAS 2015)

Šo nozaru attīstība ilgtermiņā vērsta uz efektīvu un ilgtspējīgu vietējo resursu izmantošanu, kā arī inovāciju un konkurētspējas palielināšanu, apgūstot perspektīvākas un reģionam specifiskas nišas. Stratēģija paredz, ka reģiona ekonomiskā specializācija sekmēs ilgtermiņa attīstības prioritāšu īstenošanu, ekonomikas attīstības centrā noliekot cilvēku un caur uzņēmējdarbības attīstību perspektīvajās nozarēs sekmējot Zemgales iedzīvotāju nodarbinātību un radošās aktivitātes. (Zemgales IAS)

Zemgales plānošanas reģiona ilgtermiņa attīstības prioritātes, atbilstoši Zemgales plānošanas reģiona IAS

- ∴ Zemgale – reģions ar attīstītu bioekonomiku, lauksaimniecību un uz vietējiem resursiem balstītu pārtikas rūpniecību un amatniecību. Zemgale – intensīvās lauksaimniecības un ekosaimniekošanas „sadzīvošanas” modelis.
- ∴ Zemgales nacionālas un reģionālas nozīmes pilsētas – reģiona rūpniecības un pakalpojumu centri, kas dod attīstības starojumu lauku teritorijām.
- ∴ Apdzīvoti Zemgales lauku apvidi, kur attīstās mazā uzņēmējdarbība un ir saglabāta tradicionālā dzīves vide.
- ∴ Zemgale - izglītības, zinātnes un inovāciju reģions ar Latvijas Lauksaimniecības universitāti kā intelektuālo potenciālu Latvijas un Zemgales, īpaši lauku, attīstībai un spēcīgām profesionālās izglītības iestādēm. (Zemgales IAS)

Vietēja līmeņa plānošanas dokumentā – “Vecumnieku novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.-2028. gadam” (Vecumnieku IAS), ilgtspējas dimentsijas iekļautas telpiskās attīstības perspektīvā, paredzot ainavas, kā novada vērtības saglabāšanu. Īpaši akcentētas:

Zemgales lauksaimniecības ainava, nodrošinot vērtīgo lauksaimniecības zemju apsaimniekošanu un bioloģiskās lauksaimniecības attīstību; (Vecumnieku IAS)

Mežu ainava, nodrošinot mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un kūdras un citu derīgo izrakteņu ilgtspējīgu izmantošanu; (Vecumnieku IAS)

Mēmeles upes ielejas ainava, Iecavas un Misas upju neregulēto posmu ainava. (Vecumnieku IAS)

Veselīga dzīvesveida veicināšanai stratēģija paredz dabas teritoriju pieejamību un labiekārtojumu, plānojot aktīvā tūrisma teritorijas ar atpūtas vietām, velomaršrutiem, parkiem un apstādījumiem. Kā nozīmīgākās labiekārtotās dabas teritorijas minētas arī šajā pētījumā iekļautā Skaistkalnes ciema apstādījumi, tostarp uzeja uz Skaistkalnes baznīcu, Mēmeles upes krastmala, parks, estrāde un Jaunmēmeles parks Skaistkalnes pagasta Mēmeles ciemā. Tāpat arī Kurmenes centra apstādījumi un pieeja pie Mēmeles. (Vecumnieku IAS)

Stratēģijā uzsvērts, ka vērtīgajās lauku zemēs nav pieļaujama īpašumu sadrumstalošana un apmežošana. (Vecumnieku IAS)

Vecumnieku novada IAS paredz augstu dabas resursu izmantošanas produktivitāti, ievērojot ilgtspējīgas apsaimniekošanas principus dabas resursu izmantošanā. (Vecumnieku IAS)

Stratēģijās tiek iezīmēti virzieni un mērķi, par kuru noteikšanu ir atbildīgi politisko lēmumu pieņēmēji. (Vecumnieku IAS)

Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumprojekta par jaunveidojamajām novadu pašvaldībām paredzēts veidot Bauskas novadu, apvienojot Bauskas, Iecavas, Rundāles un Vecumnieku novadu, ar administratīvo centru Bauskā. Pēc administratīvo teritoriju reformas, tiks veidota jaunā Bauskas novada attīstības programma, bet atbilstoši programmai – arī teritorijas attīstības plāns, paredzot pētāmā, Skaistkalnes un Kurmenes apvidus turpmāku attīstību.

1.2.2. Ilgtspējīgas attīstības mērķi nozaru un vides politikas plānošanas dokumentos

ES Stratēģija “Tirdzniecība visiem”, runā par atbildīgāku tirdzniecības un ieguldījumu politiku. Vispirms tā tiek balstīta uz pārredzamības principiem, lai stiprinātu ES tirdzniecības politikas leģitimitāti un sabiedrības uzticēšanos. Tirdzniecības sarunās ir vajadzīga lielāka pārredzamība, jo īpaši attiecībā uz tādiem iekšzemes politikas jautājumiem kā regulējums. Pārredzamība ir jāuzlabo arī tirdzniecības aizsardzības jomā. Otrs princips ir uz vērtībām balstīta tirdzniecības un ieguldījumu politika, kas paredz nodrošināt, lai patērētājiem nebūtu bažas par produktiem, ko tiem piedāvā globālā ekonomika. Savukārt trešais princips ir tirdzniecības programma ilgtspējīgas attīstības, cilvēktiesību un labas pārvaldības veicināšanai, tai skaitā:

- tirdzniecības un ieguldījumu izmantošana iekļaujošas izaugsmes atbalstam jaunattīstības valstīs;

- tirdzniecības politikas izmantošanu, lai veicinātu un stimulētu ilgtspējīgas attīstības sociālos un vides pīlārus, bez slēptas protekcionalisma programmas;

- piegādes ķēžu atbildīgas pārvaldības nodrošināšana;
- taisnīgu un ētisku tirdzniecības sistēmu veicināšana;
- cilvēktiesību veicināšana un aizsardzība;
- cīņa pret korupciju un labas pārvaldības veicināšana;

Ceturtais princips ir multilaterālās tirdzniecības sistēmas stiprināšana, caur PTO progresu un atklātu pieeju divpusējiem un reģionāliem nolīgumiem. (EK 2016)

Savukārt EK 2017. gada ziņojumā par progresīvas tirdzniecības politikas īstenošanu globalizācijas iespēju izmantošanai tiek norādīts: “Atbilstoši attīstības politikas saskaņotības principam ES ir jāpārlicinās, ka tās tirdzniecības un ieguldījumu iniciatīvas veicina ilgtspējīgu izaugsmi un darbvieta radīšanu, kā arī mazina jebkādu negatīvo ietekmi uz vājāk attīstītām valstīm, kurās tas ir visvairāk nepieciešams. Atbalstīt vides sabiedrisko labumu nolīgumu un atcelt tarifus zaļajām precēm, atvērt tirgus zaļajiem pakalpojumiem un iekļaut mehānismu ar tarifem nesaistītu šķēršļu novēršanai nākotnē. Komisija vēlas atvieglot jaunu produktu pievienošanu sarakstam un ļaut pievienoties iniciatīvai pēc iespējas vairāk valstīm.” (EK 2016)

Savukārt “Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050.gadam” (LSKS-2050), vietējo kopienu ilgtspējīgu vides pārvaldības attīstību ietekmē vistiešākā mērā. Stratēģijā tiek ņemts vērā, pielāgošanās klimata pārmaiņām aspekts zemes resursu izmantošanā. Tiek paredzēts rūpīgi izvērtēt lauksaimniecībā un mežsaimniecībā izmaksājamā atbalsta apjoms un tā piešķiršanas kārtību, ņemot vērā visus ilgtspējības aspektus, tai skaitā ietekmi uz Stratēģijas mērķu sasniegšanu.

Kā iespējamie risinājumi oglekļa mazietilpīgas attīstības nodrošināšanai, stratēģijā ir norādīti: (LSKS-2050)

- ∴ Piemērota zemes lietošanas veida izvēle LIZ organisko augšņu platībām, kas dažādu iemeslu dēļ (piemēram, zema augsnes kvalitatīvā vērtība, nepieciešami lieli resursi meliorācijas sistēmu atjaunošanai, pievedceļu neesamība, lauku konfigurācija un atrašanās vieta) netiek aktīvi izmantotas lauksaimniecības produkcijas ražošanai;
- ∴ Palielināta meža ražība, tā noturība pret dažādiem dabiskajiem traucējumiem, tai skaitā kaitēkļu savairošanos un ir izveidota ilgtspējīga meža vecumstruktūra;
- ∴ Izvērtēts un nodrošināts optimāls aizsargājamo teritoriju īpatsvars, panākot līdzsvaru starp vides aizsardzības, ekonomiskajām un sociālajām vajadzībām;
- ∴ Zeme tiek izmantota efektīvi, ievērojot bioresursu izmantošanas ilgtspēju un bioresursu izmantošanā dodot priekšroku tiem izmantošanas veidiem, kas rada augstāku pievienoto vērtību (t.i., ievērojot kaskadēšanas principu). Kokrūpniecība

ir orientēta uz daudzveidīgu koksnes pārstrādi un starptautiski konkurētspējīgu gala produktu ar augstu pievienoto vērtību ražošanu

- ∴ Lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, kā arī citās tautsaimniecības nozarēs ir veiksmīgi ieviestas inovācijas. Tiek izmantotas jaunākās zinātnes atziņas. Lēmumi par jaunu politiku un pasākumu ieviešanu tiek pieņemti ilgtspējīgi, analizējot ieguvumus un zaudējumus, kā arī ietekmi uz citām politikām. Tādejādi ir samazinātas emisijas no lauksaimnieciskās ražošanas vienības;
- ∴ Materiālo resursu ieguve un izmantošana ir ilgtspējīga, nodrošinot Latvijā augstu resursefektivitāti. Tas ar mazāku resursu izmantošanu ļauj paveikt labāk un vairāk;
- ∴ Ekonomiskā attīstība nav balstīta uz intensīvu enerģijas un resursu patēriņu. Īstenojot OMA Latvijā ir nodrošināta tāda rīcībpolitika un atbalsta mehānismi, tostarp produktu politika un nodokļu mehānismi, kas nodrošina, ka dabas resursu izmantošana ir saimnieciska un ilgtspējīga, kā rezultātā panākts, ka pastāvīgi pieaug ražošanas efektivitāte un resursu produktivitāte;
- ∴ Sabiedrība ir sasniegusi tādu brieduma un vides apziņas līmeni, ka izprot ilgtspējīgas attīstības ideju un iesaistās tās īstenošanā. Sabiedrības iepirkšanās un patēriņa paradumi ir ilgtspējīgi, vidi un dabas resursus saudzējoši un taupoši. Darbojas efektīvi dalīšanās ekonomikas modeļi, kurus papildina daudzveidīgas sociālas uzņēmējdarbības un kopienu ekonomikas formas;
- ∴ Ekonomiskā attīstība tiek veidota tā, lai maksimāli un pilnvērtīgi izmantotu izejvielas, kā arī visus ražošanas blakusproduktus un atlikumus. Mērķis tiek sasniegts ne tikai ar tehnoloģijām, bet arī novērsta nesaimnieciska ražošana un neilgtspējīgs sabiedrības dzīvesveids (attiecībā uz patēriņa paradumiem) kā publiskajā, tā privātajā sektorā. Pārdomātāki dizaina risinājumi un efektīvāka materiālu pārstrāde ir uzlabojusi resursu otrreizējo izmantošanu un samazinājuši kopējo resursu patēriņu;
- ∴ Pašvaldībām un valstij sadarbojoties, pašvaldības attīsta koordinētu pieeju klimata pārmaiņu mazināšanas un novēršanas jomā, iestrādājot klimata pārmaiņu mazināšanas un klimatnoturības risinājumus to attīstības plānošanas dokumentos. (LSKS 2050)

Tāpat, nozīmīgs dokuments vietējo teritoriju ilgtspējīgas attīstības virzībā ir “Viedās specializācijas stratēģija” - Research and Innovation strategy for smart specialization – (RIS3) Tajā ietverti šādi tautsaimniecības strukturālās transformācijas virzieni, kas balstās esošā tautsaimniecības struktūrā, un ko nosacīti var iedalīt 4 nozaru attīstības grupās: (RIS3)

- ∴ tradicionālās tautsaimniecības nozares (lielākās – kokapstrāde, pārtikas rūpniecība, ķīmija un farmācija, tranzītpakalpojumi);
- ∴ nākotnes izaugsmes nozares (tādas kā „Viedie materiāli, tehnoloģijas, un inženiersistēmas” un „Biomedicīna, biofarmācija un biotehnoloģijas”);
- ∴ nozares ar nozīmīgu horizontālo ietekmi (informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, energoefektivitātes risinājumi, tehnoloģijas;
- ∴ biznesa pakalpojumi. (RIS3)

Vairāki no transformācijas pamatelementiem ir iekļauti “Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2014.–2020.gadam” iezīmējot plānošanas dokumentu savstarpējo sasaisti.

- ∴ Klasteru attīstība. Attīstītu klasteru esamība ir būtisks strukturālās transformācijas priekšnosacījums. Tas īpaši attiecas uz tradicionālām nozarēm. Klasteri rada labumu, izmantojot pieeju specializētiem piegādātājiem, pakalpojumu sniedzējiem, resursu izlietojumam, idejām, zinātniskiem pētījumiem un citiem ārējiem efektiem.
- ∴ Iekļaušanās globālajās vērtību ķēdēs nodrošina eksporta izaugsmi un augstāku produktivitāti.
- ∴ Nišas produktu attīstība. Latvijas ekonomikas mērogam ir raksturīgas nelielas kompānijas. Tās specifika ir nišas produkti. Nišas produkts –unikāls produkts (ar specifiskām lietošanas īpašībām, kas atbilst noteiktai patērētāju grupai), kam nav liels pieprasījums (tā nav masu produkcija), bet to iespējams ražot un realizēt pietiekošā daudzumā, lai gūtu peļņu. Nišas produktu gadījumā konkurences priekšrocības saistītas ar to, ka lielās kompānijas nav ieinteresētas ražot šādus produktus ierobežotā pieprasījuma dēļ. (RIS3)

Transformācijas izaicinājumi maina tradicionālo biznesa modeli, kā pamatā jābūt vismaz vidēja termiņa biznesa stratēģijai un tam jābalstās ekselentā biznesa vidē, kur galvenais elements ir savstarpēja uzticēšanās starp ekonomikas subjektiem (starp uzņēmējiem, starp valsts institūcijām un uzņēmējiem, darba devējiem un ņēmējiem). (RIS3)

Integratīvi saistīta ar “Viedās specializācijas stratēģiju” ir “Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030.” (LIBRA) Tā ir ilgtermiņa stratēģija vienam no Latvijas prioritārajiem ekonomikas attīstības virzieniem “Viedās specializācijas stratēģijā” virziens “Zināšanu ietilpīga bioekonomika”. Šajā stratēģijā ir iezīmēti bioekonomikas attīstības mērķi, virzieni un konceptuālie pasākumi. Bioekonomika ir tautsaimniecības daļa, kur ražošanas procesā

ilgtspējīgā un pārdomātā veidā tiek izmantoti atjaunojamie dabas resursi (augi, dzīvnieki, mikroorganismi u.c.), lai ražotu pārtiku un barību, industriālos produktus un enerģiju. (LIBRA)

Bioekonomikas nozares ir lauksaimniecība, zivsaimniecība, pārtikas rūpniecība, mežsaimniecība, kokrūpniecība, celulozes un papīra rūpniecība, kā arī atsevišķi ķīmiskās rūpniecības, biotehnoloģiju un enerģētikas nozaru sektori. (LIBRA)

Bioekonomikas balsts ir dzīvības, agronomijas, ekoloģijas, pārtikas, inženierzinātnes un sociālās zinātnes, kā arī horizontālās tehnoloģijas – biotehnoloģijas, nanotehnoloģijas, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, ciktāl tās saistītas ar bioproduktu izpēti, jaunu produktu vai tehnoloģiju izstrādi. (LIBRA)

Vairākums no 17 ilgtspējīgas attīstības mērķiem ir cieši saistīti ar bioekonomikas attīstību. Bioekonomika ir nozīmīga septiņu ilgtspējīgas attīstības mērķu īstenošanā: (LIBRA)

2. mērķis: izskaust badu, panākt pārtikas nodrošinājumu un uzlabotu uzturu, veicināt ilgtspējīgu lauksaimniecību;

7. mērķis: nodrošināt visiem piekļuvi uzticamai, ilgtspējīgai un mūsdienīgai enerģijai par pieejamu cenu;

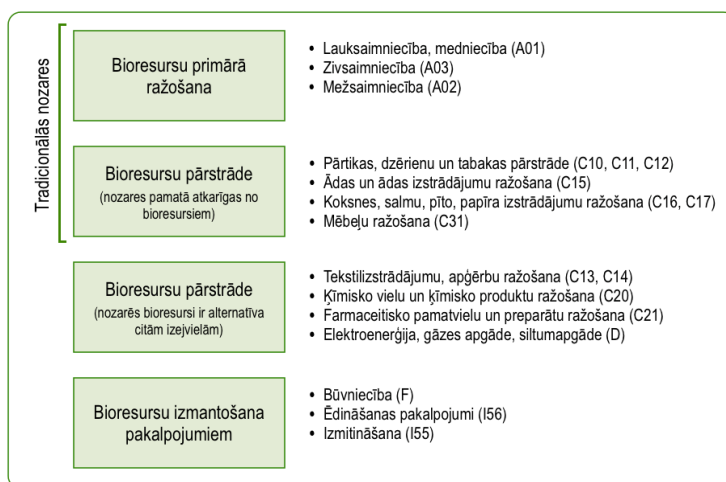
8. mērķis: veicināt noturīgu, iekļaujošu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, pilnīgu un produktīvu nodarbinātību, kā arī cilvēka cienīgu darbu visiem;

12. mērķis: nodrošināt ilgtspējīgus patēriņa paradumus un ražošanas modeļus;

13. mērķis: veikt steidzamus pasākumus, lai cīnītos pret klimata pārmaiņām un to ietekmi;

14. mērķis: saglabāt un ilgtspējīgi izmantot okeānus, jūras un to resursus, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību;

15. mērķis: aizsargāt, atjaunot un veicināt sauszemes ekosistēmu ilgtspējīgu izmantošanu, ilgtspējīgi apsaimniekot mežus, apkarot pārtuksnešanos un novērst zemes degradāciju, veicināt tās atjaunošanu un apstādināt bioloģiskās daudzveidības izzušanu. (ANO 2020)

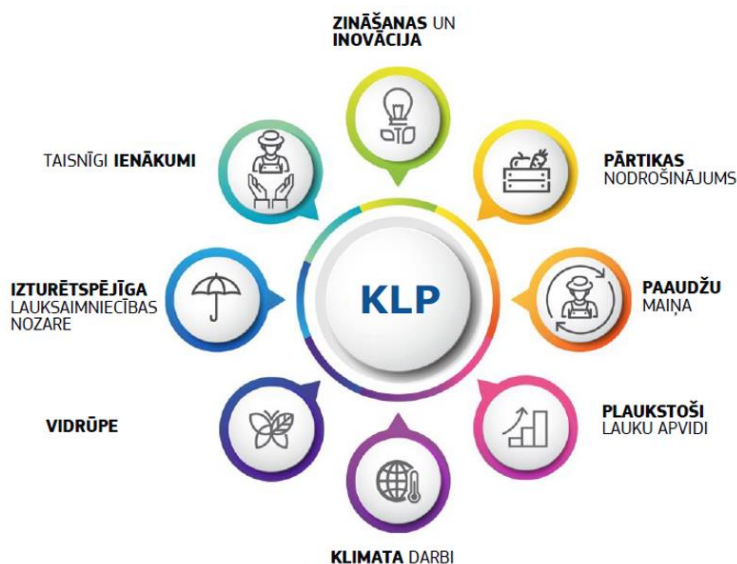
1.4.attēls. Bioekonomikas sektoru grupas un NACE nozares (LIBRA)

Lauku teritoriju attīstība ir cieši saistīta ar zemes izmantošanu kā galveno lauku teritoriju konkurētspēju noteicošo ražošanas resursu. Bioekonomikas attīstība ir saistīta ar zemes izmantošanu bioresursu ražošanai, tāpēc Latvijas zemes izmantošanas ilgtermiņa politikai jāveicina LIBRA 2030 īstenošana. Pašlaik galvenie darba devēji laukos ir lauksaimniecības un mežsaimniecības nozaru uzņēmumi un valsts iestādes. Arī bioresursu pārstrāde salīdzinājumā ar citām nozarēm nav tik izteikti koncentrēta ap Rīgu – tas ir saistīts ar bioresursu ieguves vietu izvietojumu. (LIBRA)

Latvijas ekonomika lielā mērā ir atkarīga no neatjaunojamiem fosilajiem resursiem, un tas skar ne tikai ekonomisko, bet arī vides un valsts drošības aspektu. Šī iemesla dēļ viens no bioekonomikas stratēģijas mērķiem ir samazināt fosilo resursu izmantošanu Latvijā, tostarp tos aizstājot ar bioresursiem. (LIBRA)

Ekosistēmu sniegtie pakalpojumi ir mūsu eksistences un labklājības pamatā. Bioekonomikas attīstības pamatā jābūt tālredzīgai lēmumu pieņemšanai, jo tikai tā ir iespējams sekmēt līdzsvarotu ekonomisko attīstību un dabas resursu izmantošanu. (LIBRA)

Tomēr noteicošā, lauku teritoriju attīstības un ilgtspējīgas vides pārvaldības jautājumos ir ES kopējā lauksaimniecības politika (KLP) un ES ekonomiskās, sociālās un teritoriālās kohēzijas politika (KF). KLP nodrošina, ka ES lauksaimniecības attīstība ir ilgtspējīga, un atspoguļo ES mērķus vides un klimata jomā.

1.5.attēls. Kopējās lauksaimniecības politikas prioritātes (ZM 2020)

Ilgspējīgas attīstības mērķi iekļauti arī KLP pamatmērķos: veicināt gudru un izturētspējīgu lauksaimniecības nozari;

atbalstīt vidrūpi un rīcību klimata jomā;

stiprināt sociālekonomisko vidi lauku apvidos;

uzlabot zināšanas, nodrošināt subsidiaritāti - lēmumu pieņemšanas procesa saikni ar iedzīvotājiem tuvāku varas institūciju. (ZM 2020)

KF mērķis ir samazināt reģionu attīstības līmeņa atšķirības, pārstrukturēt ekonomiskās lejupslīdes reģionus, kā arī veicināt pārrobežu, starptautisko un starpreģionālo sadarbību Eiropas Savienībā. ES kohēzijas politika ir strukturēta atbilstīgi trijiem no pieciem Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESI), un tie ir Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF), Kohēzijas fonds (KF) un Eiropas Sociālais fonds (ESF). Savukārt KLP rīcībā ir atlikušie divi ESI, Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai (ELFLA) un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds (EJZF) Patreiz notiek KLP stratēģiskā plāna 2021.-2027. gadam sagatavošana, tiek rīkotas darba grupas un diskusijas par KLP nākotni. (ZM 2020.)

1.2.3. Zinātnes pētījumos balstīta vides pārvaldības integrācija teritoriālās attīstības plānošanas un vides politikas dokumentos

Ilgspējīga vides pārvaldība tiecas uz dabas un sociālā kapitāla līdzsvarotu attīstību, kas arvien ir pakļauts ekonomikas un finanšu faktoru ietekmei. Dabas aktīvu kapitalizēšanas un dabas kapitāla pārvaldības jautājumi, tiek risināti zinātnes, politikas un dažādu nozaru savstarpēji integratīvos projektos. Piemērs, LIFE+ programmas "Vides politika un pārvaldība" projektā "Ekosistēmu un to sniegto pakalpojumu novērtējuma pieejas pielietojums dabas daudzveidības aizsardzībā un pārvaldībā" ietvaros pielāgota starptautiskā pieredze un prakse ekosistēmu pakalpojumu ekonomiskās novērtēšanas jomā Latvijas piekrastes situācijai un apstākļiem, izstrādājot skaidru un visaptverošu ekosistēmu pakalpojumu novērtējuma metodiku. Projekta ietvaros, ekosistēmu pakalpojumu pieejas principi un veiktā novērtējuma rezultāti iestrādāti plānošanas dokumentos Saulkrastu novada attīstības programmā un jaunajā dabas aizsardzības plānā dabas parkam "Piejūra". (Ekosistemas....2014) Savukārt projekta LIFE GoodWater IP īstenošanas laikā no 2020. – 2027. gadam iesaistītās organizācijas īsteno Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas upju baseinu apsaimniekošanas plānos (UBAP) noteiktos pasākumus ar mērķi ilgtermiņā uzlabot ūdens kvalitāti aptuveni 30% riska ūdensobjektu, izstrādājot, adaptējot Latvijas apstākļiem un ieviešot dažādus inovatīvus apsaimniekošanas un pārvaldības pasākumus. Projektā līdzdarbojas 19 partneri, to skaitā valsts pārvaldes institūcijas, zinātniski pētnieciskās institūcijas, vietējā un reģionālā līmeņa institūcijas un nevalstiskās organizācijas. (GoodWater... 2020)

Šie integratīvie LIFE projekti, ir apliecinājums tam, ka zintātnes atziņas tiek ņemtas vērā un īstenotas praksē. Pētījumos jau iepriekš gūtas atziņas, ka politikas veidotāju, zinātnieku un praktiķu sadarbība ir drošākais ceļš un jauniem, ilgtspējīgiem un efektīviem risinājumiem izvirzīto mērķu sasniegšanā.

Viens no interesantākajiem šāda veida pētījumiem 2016.-2017. gados ir veikts ar mērķi, identificēt Eiropas ainavu prioritāros jautājumus un iezīmēt turpmākos pētījumu virzienus, iesaistot kopdarbībā zinātniekus, praktiķus un politikas veidotājus. Pētījums tika izstrādāts lai risinātu ainavu pārvaldības jautājumus Eiropas mērogā, tā rezultātā arī iegūtas minētās atziņas. Pētījums veicinājis Eiropas Ainavu Konvencijas ieviešanu, izstrādājot steidzami risināmo jautājumu plānu, lai sekmētu ilgtspējīgu ainavu pārvaldību Eiropā. Pētījuma veikšanai izstrādāta anketa, kurā iekļautu 65 jautājumi, kas iedalīti 8 kategorijās: 1. Ainavas taisnīgums. 2. Zināšanu kopīga radīšana. 3. Ainavas izmaiņas. 4. Ainavu pārvaldīšana. 5. Klimata izmaiņas. 6. Ainavas pakalpojumi un cilvēku labklājība. 7. Ainavu kultūras vērtību radīšana, uzlabošana un aizsardzība. 8. Ainavas novērtēšanas rīki. (Hernandez-Morcillo 2017)

Aptaujas rezultāti parādīja plaisu starp zinātnes un prakses interesēm, kas nenoliedzami norāda uz jomām, kurās būtu jāvirza turpmākie kopīgie pētniecības un prakses pasākumi. Atšķirīgās perspektīvas ainavu pakalpojumu skatījumā varētu kalpot jaunu atziņu un zināšanu radīšanai. Būtiski, ka visas aptaujā iesaistītās puses, par prioritāti atzina - kopīgu zināšanu radīšanu ainavu pārvaldībā, tādējādi palielinot iespēju uzlabot ainavu pētījumu praktisko nozīmi, kā arī ainavu prakses zinātnisko pierādījumu bāzi. (Hernandez-Morcillo 2017)

Jauns plānošanas dokuments, kurā ieļauta pētījuma mērķteritorija, ir Zemgales reģionālais ainavas un zaļās infrastruktūras plāns 2020.-2027.gadam. (Zariņa at al 2019) Dokuments izstrādāts pārrobežu projekta ietvaros, tā autori ir astoņu zinātnieku un ekspertu komanda. Zemgales ainava te sadalīta astoņos ainavu reģionos: Zemgales līdzenuma, Dobeles–Auces, Jelgavas–Tīreļu, Austrumzemgales, Taurkalnes–Pilskalnes, Vidussēlijas, Jēkabpils–Teiču, Lejasdaugavas–Vestienas. Atbilstoši tam, pētāmā teritorija ir Austrumzemgales ainavu reģiona Vecumnieku-Skaistkalnes ainavu apvidū. Reģiona robežu ar Lietuvu veido Mēmeles terasētā senieleja, kurā tad iekļaujas Skaistkalnes un Kurmenes pagasti. Zemgales līdzenuma ainavu reģiona ainavas kvalitāšu novērtējums ir veidots, analizējot un novērtējot tās ainavu apvidus mērogā. Ainavu kvalitātes mērķi (AKM) paredz: (Zariņa at al 2019)

1. saglabāt un attīstīt ainavu un bioloģisko daudzveidību;
2. veicināt vēsturisko struktūru apzināšanu un saglabāšanu;
3. saglabāt un attīstīt nozīmīgas kultūrvēsturiskā mantojuma vietas un ainavas;
4. apzināt, veidot un attīstīt ainavas rekreācijas potenciālu;
5. sekmēt vizuālo ainavas kvalitāšu veidošanu un uzturēšanu;

6. sekmēt dabisko ainavas elementu veidošanu un saglabāšanu;
7. apzināt, saglabāt un attīstīt sakrālos elementus ainavā;
8. stiprināt vietu un reģionālo identitāti. (Zariņa at al 2019)

Ainavu pārvaldībai ir jānodrošina AKM sasniegšana, koordinējot procesus starp dažādiem pārvaldības līmeņiem, sektoriem un dalībniekiem. AKM ir jābūt saistītiem ar ilgtspējīgas ainavas attīstību, tās iezīmes tiek raksturota šādi:

- ainavas ir vienlīdz kā par cilvēkiem – vietējiem un viesiem, tā par dabas sistēmām;
- sauszemes un ūdens resursiem ainavās ir jābūt ekonomiski apsaimniekotiem, taču šiem lietojumiem ir jābūt „piesardzīgiem” un „gudriem”;
- ilgtspējīgu ainavu plānošanas mērķis variē, vienmēr atrodoties pa vidu tādā kā nepārtrauktībā starp aizsardzību, attīstību un reģenerāciju, atkarībā no esošā ainavas stāvokļa;
- ilgtspējīga attīstība nozīmē vajadzību pēc ilgtspējīga apdzīvojuma un šī vajadzība ir saistīta ar daudzfunkcionālu zaļo infrastruktūru;
- ainavas ir būtisks cilvēku dzīves kvalitātes un labsajūtas rādītājs un tādējādi tām ir jāsatver pietiekami daudz „informatīvi” līmeņi, lai izaicinātu un apmierinātu cilvēka garu;
- pret tām ainavām, kuras jau atrodas vēlamā stāvoklī un ir ilgtspējīgi apsaimniekotas, nav jāattiecas kā pret norobežotiem rezervātiem, bet tām ir jākalpo kā ainavu apsaimniekošanas un veidošanas piemēriem;
- tā kā ilgtspējīgai attīstībai ir raksturīgi dažādi pārejas stāvokļi, tad sabiedrībai ir jābūt gatavai uzraudzīt ainavas attīstības trajektorijas, raugoties, vai ainavas kļūst arvien vairāk vai mazāk ilgtspējīgākas un vai tās attīstās vēlamā virzienā. (Zariņa at al 2019)

Balstoties uz šo skatījumu par ilgtspējīgu ainavu veidošanu, tiek izteiktas rekomendācijas Zemgales plānošanas reģiona ainavas pārvaldībai:

I – veidot jaunu teritoriālu pārvaldības vienību plānošanas reģiona administratīvā pārziņā, kur tiktu iekļautas reģiona īpaši vērtīgās ainavas un/vai ainavas, kurām ir nepieciešami papildus stimuli to attīstībai, nosakot tās kā ‘reģionālos parkus’ (vai ‘reģionālos dabas un kultūras parkus’, reģionālos ainavu parkus)

II – veidot un koordinēt ainavu pārmaiņu monitoringa sistēmu, kas būtu balstīta ZPR ainavu vēsturisko pārmaiņu, mūsdienu pārmaiņu virzītājspēku analīzē un ainavas attīstības scenāriju modelēšanā. Šāda monitoringa sistēma ļautu apzināt dažādu aktivitāšu telpu veidošanos un iezīmēt marginalizācijas procesu telpiskās izpausmes. Šāda telpiska ainavā notiekošo procesu kompetence ļautu pārdomāti virzīt ainavu veidošanos vēlamā gultnē, t.sk., ilgtspējīgi un teritoriāli pamatoti plānot dažādu atjaunīgo resursu ieguves projektus.

III – veidot datu bāzi, veicināt un koordinēt pētījumus par zaļās infrastruktūras un ekosistēmu pakalpojumu nodrošinājumu, kā arī klimata seku mazināšanas un pielāgošanās

projektiem ZPR ietvaros⁶⁶. Sekmēt dažādu informatīvu materiālu veidošanu un izplatīšanu par zaļās infrastruktūras nozīmi ainavas kvalitātes celšanā un atjaunīgās enerģijas ieviešanas labajiem piemēriem, kas veicinātu sabiedrības izpratni un atbalstu rīcībām zaļās infrastruktūras un ar to saistīto ekosistēmas pakalpojumu un atjaunīgo energoresursu ieviešanai. (Zariņa et al 2019)

Vides politikas plānošana Eiropas līmenī tiek balstīta zinātnes pētījumos, kas vērsti visās ilgtspējas dimensijās. Arī vides pārvaldības integrācija attīstības plānošanas dokumentos, līdz ar Zaļā Kursa uzsākšanu jaunajā plānošanas periodā, ir priekšnosacījums kā nozarisko, tā teritoriju attīstības plānošanā. Eiropas vides aģentūras ziņojums, kurā teikts, ka: “Labklājības un vides mērķu saskaņošanu var nebūt iespējams panākt, ja ekonomikas sistēma un patēriņa paradumi netiks būtiski pārveidoti, jo īpaši tās, kas saistītas ar pārtiku, enerģiju, mobilitāti un vidi (EVA, 2019), atsaucas uz Zviedrijas Vides pētījumu institūtu zinātnieku Malmaeus J.M., un Alfredsson E.C., pētījuma rezultātiem par zemas ekonomiskās izaugsmes potenciālajām sekām tautsaimniecībai. Ir nepieciešams mainīt ne tikai tehnoloģijas un ražošanas procesus, bet arī patēriņa un sociālo praksi (EVA, 2019). Nepieciešamais pārmaiņu mērogs, dziļums un ātrums nozīmē, ka jāpievērš īpaša uzmanība šo pārvērtību sociālajām sekām. (EVA, 2019) Turklāt labklājības un vides mērķu saskaņošanu var nebūt iespējams panākt, ja ekonomikas sistēma un patēriņa paradumi netiks būtiski pārveidoti, kā arī netiks samazināts kopējais patēriņa līmenis. Jo augoša ekonomika ir tieši vai netieši saistīta ar pieaugošo resursu pieprasījumu un spiedienu uz vidi.

Nemot vērā problēmu apjomu, būtu vajadzīgas visaptverošas izmaiņas dominējošajā sociālekonomiskajā sistēmā. (EVA, 2019) Vides spiediena samazināšanas būtiska sastāvdaļa varētu būt atteikšanās no efektivitātes pieturoties pie pietiekamības principa. Šādas radikālas izmaiņas būtībā ir pretrunā dominējošajai sociālekonomiskajai sistēmai, kas pamato Rietumu dzīves līmeni. Turpretī inovācijas sociālajā praksē, kuru mērķis ir samazināt patēriņa līmeņus, piemēram, dalīties ar precēm, atkārtoti lietot un salabot, kā arī pāriet uz veselīgāku un ilgtspējīgāku uzturu un pieticīgu dzīvesveidu, samazinot patēriņu, būtu nepieciešamas, lai saprātīgi samazinātu spiedienu uz vidi un mainītu “bezgalīgās izaugsmes” paradīgu. Ja šīs aktivitātes netiks veiktas starptautiskā līmenī, izmaiņas nenotiks pašas par sevi, jo ekonomiskā izaugsme ir prioritāte. (EVA, 2019).

Pētot ilgtspējīga patēriņa pārvaldības jautājumus, zinātne norāda uz to, ka kompleksu jautājumu risināšanā nebūs izmantojama viena labākā pieeja vai viena efektīvākā metode. (Brizga 2012) Lai attīstītos ilgtspējīgs patēriņš, pārmaiņām jānotiek makrovīdes sociālekonomiskajos faktoros, kas cilvēkus ieslēdz neilgtspējīgās izvēlēs. (Brizga 2012) Zinātne norāda uz nepieciešamību, ar sociālām (sistēmiskām) inovācijām un pieprasījuma

puses pārvaldību, mainīt ne tikai individuālas, bet arī kolektīvas rīcības, mainot patēriņa struktūru un apjomu. (Brizga 2012) Pētījumā lietotā pārvaldības izpratne, uzsvāru liek uz integrētu tīklveida pārvaldību, kas nav tikai valsts pārvaldes monopols, bet sabiedrības virzīts process, kas balstās sadarbībā, ilgtermiņa domāšanā un resursu pārdalē. Daudzpusīga pieeja sader ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem un principiem, kas atbalsta nehierarhisku un uz līdzdalību vērstu vides pārvaldību, apliecinot, ka pāreja no valdības uz pārvaldību paver jaunas iespējas ilgtspējīgam patēriņam. (Brizga 2012)

Eiropas Komisijas 2015. gadā apstiprinātais Aprites ekonomikas plāns, uz lauku teritoriju attīstību attiecas vien netieši, nepastarpināti runājot par pilsētvides attīstību, kas paredz jaunu darbavietu radīšanu, investīciju pieaugumu, kā arī konkurētspējīgas un ilgtspējīgas saimniekošanas attīstību, kas ražošanu balstītu uz atjaunojamo energoresursu izmantošanu, turklāt palīdzētu sasniegt arī sociālās izlīdzināšanas mērķus. Daina Paula, Latvijas Bankas ekonomiste skaidro dokumenta saturu kā tādu, kurā produktu, materiālu un resursu vērtība ekonomikā tiek saglabāta tik ilgi, cik iespējams, un atkritumu radīšana tiek minimizēta. Saimniekošana pēc šādiem principiem radītu darbavietas, veicinātu izaugsmi un inovācijas. Savukārt mērķis esot, neko neizmest un mazināt jaunu resursu iepirkšanas vajadzības, ražošanai un transportēšanai vislabāk izmantojot atjaunojamo enerģiju. Aprites ekonomikas iedzīvināšana veicinātu konkurētspēju un varētu radīt arī iespējas sociālajai integrācijai un kohēzijai.

Pētījumi liecina, ka mazāk nekā desmitā daļa materiālu pasaulē ražošanā nonāk atkārtoti, un izaugsmes iespējas te ir milzīgas. Daina Paula, analizējot Eurostat datus norāda, ka pasaulē tikai 9% izmantoto materiālu ir tādi, kas atkārtoti nonākuši pārstrādē, turklāt tendence pasliktinās, augot resursu ieguvei un siltumnīcefekta gāzu emisijai (saskaņā ar The Circular Gap Report divas trešdaļas no tām rada materiālu apsaimniekošana). Latvija ir starp ES valstīm ar vismazāko materiālu īpatsvaru, kas ražošanā nonākuši atkārtoti, taču nodarbināto īpatsvars, kas saistīti ar aprites ekonomiku, vērojams vislielākais. Pievienotās vērtības īpatsvars ar apriti saistītajās jomās Latvijā pagaidām gan atpaliek no nodarbinātības īpatsvara, turklāt arī vairs nepieaug, norādot uz problēmām darba ražīgumā. Veicot datu analīzi, ekonomiste veic secinājumu: “Kamēr sabiedrības domāšana kopumā nav būtiski mainījiesies un piedāvājuma puse turpina cīnīties par izmaksu konkurētspēju, prognozēt konkurētspējīgu ilglietojamu preču dominanci, kuras atmaksājas remontēt, ir grūti. Lai uzturētu inovatīvu aprites ekonomiku, iezīmējas atsevišķas perspektīvas pētniecības un darbības jomas. Piemēram, ieguldījumi materiālzinātnēs, jaunu materiālu un pārstrādes tehnoloģiju izstrādē.” (Paula D. 2019)

Eiropas Parlaments 2017. gada jūnijā publicēja pētījumu par IKP, kurā ir aplūkota IKP pašreizējā izmantošana un tā izmantošanas iespējas ES aprites ekonomikas rīcības plāna

īstenošanas kontekstā. Pētījumā tika identificēti ieguvumi vides jomā pilsoņiem, kā arī ieguvumi nodarbinātībai un kopējai ekonomikai Eiropas līmenī. Tas iespējams tāpēc, ka Eiropā, valsts sektorā strādā vairāk nekā 25% no kopējās nodarbinātības. Katru gadu vairāk nekā 250 000 valsts iestāžu ES tērē aptuveni 14% no IKP, dažādu pakalpojumu un būvdarbu iepirkumos. Caur iepirkumu politiku, valsts iestādes var dot ievērojamu ieguldījumu aprites ekonomikā, iegādājoties videi draudzīgākus produktus un enerģiju, uzlabojot to funkcionālo izmantošanu un atkārtotu izmantošanu un veicinot augstvērtīgu pārstrādi. (EP 2020)

Kopsavilkums

Apakšnodaļā iekļauto literatūras avotu apskats, apkopotā un analizētā informācija liek izvirzīt sekojošas prioritātes:

Atbilstoši EK dokumenta “Ceļā uz ilgtspējīgu Eiropu 2030. gadā” ieteikumiem, ES vajadzētu sīkāk izstrādāt integrētu un līdzdalīgu pārraudzības un pārskatīšanas sistēmu, kas ietvertu visaptverošu ES IAM indikatoru kopumu un kvalitatīvu analīzi.

Ilgspējas jautājumiem jātiek atbilstoši integrētiem kopējās attīstības un nozaru politiku plānošanas dokumentos, lai tie sekmīgi tiktu risināti vietējo kopienu vides pārvaldības līmenī.

Kaut arī tam ir vien netieša ietekme uz vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldību, tirdzniecības politikas saprātīga īstenošana ir svarīga, lai jaunās tehnoloģijas labvēlīgāk ietekmētu vietējo attīstību.

Izstrādājota vietējo kopienu attīstības stratēģijas, būtu jābalstās uz sekojošiem dokumentiem: “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030”, “Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050.gadam” ņemot vērā tajā iekļautos iespējamos risinājumus oglekļa mazietilpīgas attīstības nodrošināšanai.

Izstrādājota attīstības stratēģijas vietējām kopienām lauku teritorijās, būtu jāņem vērā “Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030.” Tā ir ilgtermiņa stratēģija vienam no Latvijas prioritārajiem ekonomikas attīstības virzieniem “Viedās specializācijas stratēģijā” - RIS3 virziens “Zināšanu ietilpīga bioekonomika”.

Izstrādājota vietējo kopienu attīstības stratēģijas Zemgales reģiona kopienām, jāņem vērā “Zemgales reģionālais ainavas un zaļās infrastruktūras plāns 2020.-2027.gadam” ņemot vērā dokumentā iekļautos ainavu kvalitātes mērķus.

Literatūras avotu analīze liek secināt:

Teritorijas attīstības un nozaru politikas plānošanai tiek virzīta uz IAM sasniegšanu.

Kopējās attīstības un nozaru politiku plānošanas dokumentu izstrāde arvien vairāk balstās zinātnes pētījumos un praktiskās pieredzes un uzraudzības rezultātu analīzē.

Par mērķu izpildes rādītāju izvirzīšanu atbilstoši situācijai un to atbildīgu uzraudzību, šī darba autore nevar sniegt vērtējumu, tam nepieciešama īpaša izpēte.

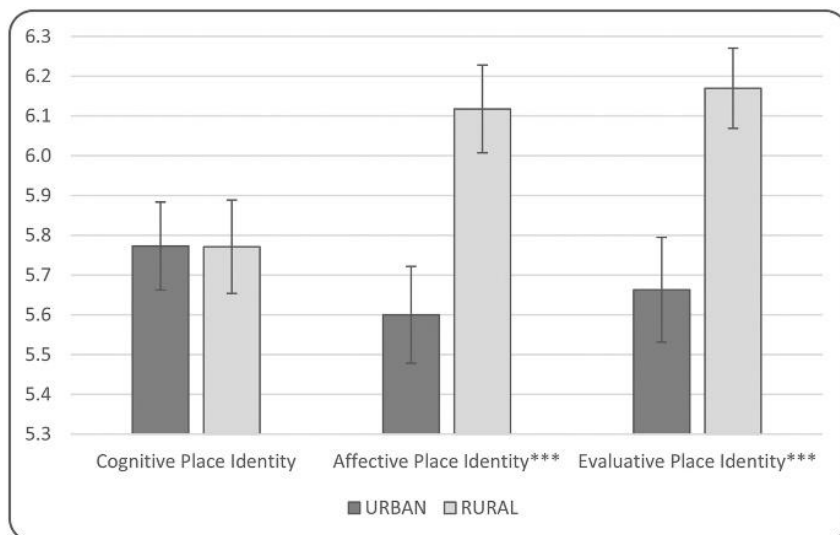
1.3. Kopienu izpausme un izteiksme

Kopiena ir sociāla sistēma, kas nodrošina tās locekļu vajadzību apmierināšanu. Būtiskas kopienas iezīmes ir, piemēram, kopīga identitāte, vietas izjūta, cilvēku attiecības, vide, kultūra. Kopienas locekļu attiecības rada identitātes izjūtu, kas ir psiholoģiski un sociāli nozīmīga. (Paula L. 2021. enciklopēdija.lv) Kopienas studijas pēc savas būtības ir starpdisciplināra joma, kas drīzāk orientēta uz praktisku pielietojamību, nevis teorētiskām perspektīvām. Mūsdienās kopienas tiek pētītas dažādās vidēs un kontekstos, tiek analizētas dažādas kultūras un cilvēku veidotās sociālās sistēmas, paplašinās sarežģītības pakāpe datu salīdzināšanā, pieaug nepieciešamība izmantot salīdzinošās metodes. Pētījumi aptver visdažādākās kopienas: teritoriālās, interešu, prakses kopienas un mācīšanās kopienas organizācijās, virtuālās kopienas. Daudziem pētījumiem ir praktiska pielietojamība, tos izmanto arī politikas veidotāji. Pētījumos tiek aktualizēti tādi jautājumi kā kopienu dzīvotspēja, sociālā iekļaušana un atstumtība, sociālā uzņēmējdarbība kopienās, vietas piesaiste, kopienu līdzdalība lēmumu pieņemšanā un attīstības stratēģiju izstrādē, pakalpojumu pieejamība, sociālās problēmas un to risināšana. Vienlaikus tiek risināti metodoloģiski jautājumi, kas saistās ar kopienas iesaisti pētniecībā. (Paula L. 2021. enciklopēdija.lv)

Teritoriālā izteiksmē, mēs apzināmies savu piederību Eiropas kopienai, Baltijas valstu kopienai, un vietējai kopienai katrs savā dzīvesvietā. Pēdējo gadu laikā kopienas tēma ir kļuvusi populāra kā Eiropā tā Latvijā. Veidojot jaunās pašvaldības teritoriāli lielākas, viens no instrumentiem iedzīvotāju līdzdalības veicināšanai, ievērojot interešu grupu komunikācijas (bottom-up) principu, ir kopienu veidošana ar mērķi iesaistīt iedzīvotājus – to interešu aizstāvībai, lai kādā teritorijas daļā neveidotos nomales efekts. (Metodika Novadi 2021.) Lai nodrošinātu efektīvāku pašvaldības pārvaldes darbību iedzīvotāju interesēs, primāri to attiecinot uz lauku teritoriju iedzīvotāju iesaisti pašvaldības darbībā, novada pagastos un mazpilsētās ieteicams izveidot iedzīvotāju valdes. (Metodika Novadi 2021.) Iedzīvotāju valdes pēc būtības ir pašvaldības iedzīvotāju "acis, ausis, sajūtas" par pašvaldības darbu, funkciju izpildi, nepieciešamajiem uzlabojumiem u.tml. Tādejādi vietējās kopienās tiks veicināta demokrātija, kas vairo un mobilizēs sociālo kapitālu. Iedzīvotāju savstarpējā sadarbība un sadarbība ar pašvaldību veidos saskaņotu rīcību kopējam labumam. (Metodika Novadi 2021.)

Iedzīvotāju valdes darbs tiek organizēts atklātās sēdēs, kuras notiek ne retāk kā reizi ceturksnī. Valdē izskatāmos jautājumus var ierosināt arī pārējie teritoriālā iedalījuma vienības iedzīvotāji, biedrības un nodibinājumi, kā arī komersanti. (Pašvaldību likums, ietekmes novērtējums 2020)

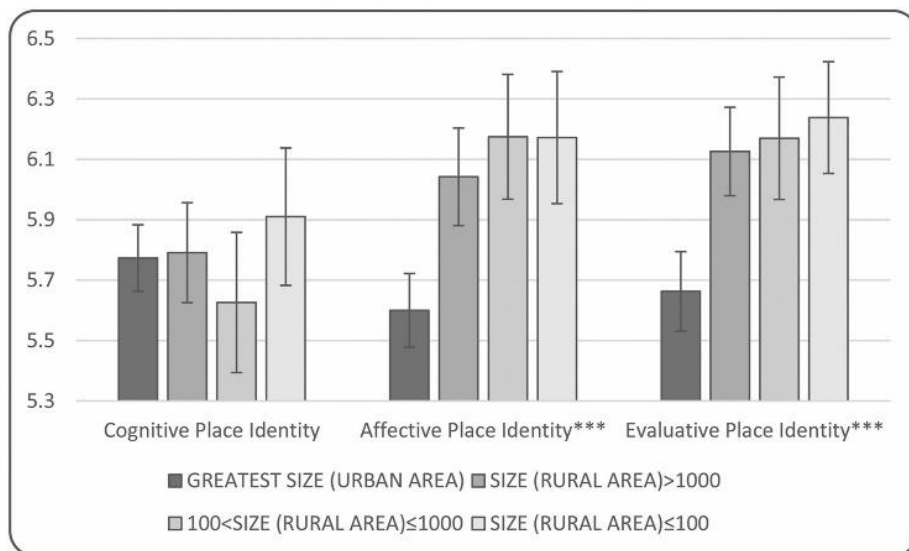
Eiropā kopienu tēma tiek pētīta un atspoguļota zinātniskās publikācijās. Interesants pētījums ir veikts lauku kopienās Spānijas iekšienē. Šīs teritorijas raksturo strauja iedzīvotāju skaita samazināšanās. (Belanchea D. 2021.) Tās ekonomikas un darba tirgus pamatā galvenokārt ir primārais sektors (t.i., lauksaimniecība un lauksaimniecība), ar nelielu rūpniecības un pakalpojumu nozares attīstību. Ciemati atrodas netālu no lielas pilsētas (mazliet vairāk nekā 1 h brauciena attālumā). Laika posmā no 2007. līdz 2017. gadam šīs lauku teritorijas ienākumi uz vienu iedzīvotāju bija par 33,75% mazāki nekā ienākumi uz vienu iedzīvotāju Saragozas pilsētā. (Belanchea D. 2021.) Pētījumā tika iekļautas 83 dažāda lieluma apdzīvotas vietas, Pētījuma ietvaros tika veikta iedzīvotāju anketēšana - lai analizētu vietas identitātes kognitīvo, afektīvo un vērtējošo dimensiju to iedzīvotāju vidū. (Belanchea D. 2021.) Anketā ietilpa jautājumi, kas sastāv no trim vietas identitātes dimensijām, kognitīvās, afektīvās un vērtējošās. Anketa saturēja arī apgalvojumus par šīm trim dimensijām: kognitīvā „Es identificējos ar savu dzīvesvietu”, afektīvā „Esmu emocionāli piesaistīts savai dzīvesvietai” un vērtējošā, “Ir vērts piederēt manai dzīvesvietai”. Rezultāti liecināja, ka gan afektīvā, gan vērtējošā identitāte lauku apvidos bija ievērojami augstāka, kas parāda lielu atšķirību starp lauku un pilsētu kopienām šajās divās dimensijās. Tomēr lauku un pilsētu teritorijās nebija būtiskas atšķirības kognitīvajā identitātē. (Belanchea D. 2021.)

1.6.attēls Vietas identitātes dimensijas, pilsētas un lauku kopienās. Piezīme: (***) izsaka, ka atšķirība ir būtiska (Belanchea D. 2021.)

Pētījumā tika veikta analīze, lai pārbaudītu, vai ciematu kopienas lielumam (iedzīvotāju skaitam) ir ietekme uz vietas identitātes līmeni. Kopienas tika sadalītas trīs kategorijās: ciemati ar iedzīvotāju skaitu 100 vai mazāk (N = 159), starp 101 un 1000 (N = 186) un lielākiem par 1000 (N = 263) Rezultāti rāda, ka kopienas lielums būtiski ietekmēja vērtējošās un afektīvās

dimensijas. Mazāk apdzīvotu vietu iedzīvotājiem bija augstāks vērtējošās un afektīvās vietas identitātes līmenis. (Belanchea D. 2021.)

1.7.attēls Vietas identitātes izmēri pēc kopienas lieluma (t.i., iedzīvotāju skaita). Piezīme: *** nozīmīgs

Pētījums rāda, ka gan lauku, gan pilsētas iedzīvotāji viegli identificējas ar savu vietējo identitāti (kognitīvo dimensiju), bet cilvēkiem no lauku rajoniem ir augstāka saikne ar vietējo vietējo kopienu (afektīvā dimensija), kā arī augstāks lokālpatriotisms (vērtējošā dimensija). (Belanchea D. 2021.) Aptaujas rezultāti atklāja arī ka lauku iedzīvotāji agrīnā vecumā norāda uz lielāku vietas identitātes līmeni nekā pilsētnieki, kas liecina, ka lauku iedzīvotāju piesaiste un piederība videi un kopienas dzīvei lauku iedzīvotāju vidū attīstās agrīnā vecumā, bet pilsētu iedzīvotāji palielina piesaisti pilsētām pēc tam, kad ir izveidojušās ciešas sociālās saites. Savukārt pastāvīgie iedzīvotāji uzrāda augstāku kognitīvo un afektīvo vietas identitātes līmeni nekā jaunpianācēji, taču abās grupās ir vienāds vērtējošais vietas identitātes līmenis. (Belanchea D. 2021.)

Socioloģijas pētnieks Z. Baumans uzskatīja, ka kopienas modernajā pasaulē vairāk atgādina sociālos tīklus. Pretēji kopienām pagātnē, tīklu kopienām nepiemīt iepriekš pastāvošas struktūras vai iepriekš definēti noteikumi. Tīkli pastāv iztēlē un tiek uzturēti komunikācijā, tiem raksturīga koncentrēšanās uz indivīda vajadzībām, tādēļ tīklu kopienas pastāv tik ilgi, cik ilgi tās locekļi to uzskata par svarīgu. (Paula L. enciklopēdija.lv 2021.) Šo teroiju praksē pamato pētījums, kas veikts Somijā, analizējot daudzu Leader programmas projektu ieguldījumu kopienu dzīvē - veicinot vietējo identitāti. (Nordberg K. 2020) Īpaša uzmanība vērsta, uz sociālās inovācijas SI veidiem, tādiem kā, tūrismā balstīta uzņēmējdarbība un jauni risinājumi

sociālajām vajadzībām. Pētījumā izcets tas, kā projektos tika apgūtas kopienu vietējās zināšanas, mijiedarbojoties ar citiem vietējo un ārējo mērķgrupu dalībniekiem. (Nordberg K. 2020) Izšķirošais faktors projektu panākumiem bija tieši vietējo kopienu aktivitāte. (Nordberg K. 2020)

Sociālo inovāciju SI tīkli, kas rodas kopienās, var sākties ar vietējo identitāti un paplašināties, sākot no vietējiem līdz reģionāliem, valsts un globāliem mērogiem. Pētot procesus, kas virza kopienas SI tīkla koordināciju ārpus vietējo kopienu robežām, tika atklāts, ka kritiskos apstākļos inovāciju tīkls tika paplašināts, iekļaujot jaunus partnerus. Pētījums rāda, kā vietējie inovāciju tīkli attīstījās, izmantojot sakarus starp lauku kopienām, ekspertu kopienām universitātēs, sabiedriskām organizācijām un biznesa kopienām, ļaujot kopienas dalībniekiem saņemt atbalstu ārpus vietējās kopienas. SI procesi, var pamudināt vietējās lauku kopienas, radīt struktūru citādi neorganizētām vērtībām un interesēm, veidot attiecības, tādējādi paplašinot vietējo kopienu iespējas un ietekmi. (Nordberg K. 2020)

1.4. Vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā izmantojamās pieejas tostarp viedo ciemu pieeja.

Maģista darba pētījuma pamatā ir atziņa, ka ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai ir adaptīvs raksturs, tā balstīta zinātniskās literatūras avotos, par adaptīvu, līdzdalīgu pārvaldību, kas atbilst sociālekoloģiskās pieejas ietvaram. Nozīmīga ir arī, kopienu kontekstā skatītā LEADER pieeja, kas atbilst sabiedrības virzītai vietējai attīstībai (SVVA). Leder pieeja ir arī finanšu instruments, kas projektveida pasākumu ietvaros vietējām kopienām ļauj piesaistīt investīcijas konkurētspējas veicināšanai, lauku ekonomikas dažādošanai un dzīves kvalitātes veicināšanai vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā. Visbeidzot tiks skatīta, vērtēta un analizēta viedo ciemu pieeja. Atbilstoši maģistra darba tēmai, tā izraudzīta kā galvenā, jo situācijas analīzes pētījumā iekļautā Skaistkalnes, Kurmenes kopiena ir iesaistījies gan Eiropas, gan Latvijas mērogos īstenojamās, viedo ciemu pieejas aktivitātēs. Situācijas analīzes pētījuma dati tiks izmantoti novērtējot viedo ciemu pieejas piemērotību ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai vietējā kopienā.

1.4.1. Adaptīvas līdzdalības pārvaldības pieeja

Sociālekoloģiska līdzsvara veidošanai un adaptācijas spēju veicināšanai ir liela nozīme, nodrošinot ilgtspēju, dažādu faktoru izraisītu pārmaiņu skartā vidē. Sistēmiska rakstura

pārmaiņu un nenoteiktības apstākļi paši iniciē šādas pieejas ieviešanu vides pārvaldībā. Adaptīva līdzdalīga pārvaldība (ALP) ir pieeja, lai pielāgotos sociālo un ekoloģisko sistēmas izmaiņām. (Plummer et al. 2013)

Adaptīva līdzdalīga pārvaldība ALP ir jauns process, kurā var notikt zināšanu integrācija un kopradīšana. Informācijas pieejamība ir svarīga zināšanu attīstības procesam un mācībām. Iespēja radīt un uzkrāt zināšanas ar ALP pieeju saistās ar ekoloģijas zināšanu pārbaudi un pievienošanu dinamiskā, nepārtrauktā, pašorganizētā izmēģinājumu procesā, pieļaujot kļūdas un risinot. (Plummer et al. 2013)

Literatūras avotos daudzkārt minēta vispārēja pāreja vides pārvaldības jomā no centralizētas kontroles uz alternatīvām vai hibrīdām pārvaldības formām, kuru pamatā ir iedzīvotāju līdzdalība un iesaistīšanās. Zinātnisko pētījumu rezultāti rāda arī to, ka ir vajadzīgi jauni pārvaldības pasākumi, lai pienācīgi risinātu integrācijas, koordinācijas un sadarbības jautājumus. Attiecības starp pārvaldības sistēmām un elementiem, kas var vai nevar adaptēties, ir vēl samērā neizpētītas. Pētījumu rezultāti ir neskaidri. Zinātnieki norāda uz nepieciešamību radīt pārvaldību, kas spēj virzīt daudzlīmeņu un savstarpēji saistītu sociāli ekoloģisku sistēmu dinamisko raksturu, tai pat laikā, norādot uz to, ka jāattālinās no pārāk strukturālām vai statiskām pārvaldības perspektīvām (Plummer et al. 2013) (Armitage et al. 2010)

Pētījumi atklāj plašu adaptīvas līdzdalīgas pārvaldības (ALP) faktisko un potenciālo (teorētisko) rezultātu kopumu. Daudzi no tiem vēl ir konceptuāli neskaidri, un to novērtējums vai rādītāji ir vispārināti. Liela nozīme ALP pētījumos ir piešķirta pielāgošanās spējām, sociālajai izglītībai, komunikācijai un kopīgai lēmumu pieņemšanai un faktoriem, kas veicina gan panākumus, gan neveiksmes (Plummer et al. 2012) (Armitage et al. 2010). Tomēr izpratni par to, kā rezultāti ir saistīti ar ALP mērķiem un galvenajām iezīmēm, joprojām kavē tas, ka daudzos pētījumos nav pietiekami izskaidroti pētāmie mērķi, kā arī nav analizēts dažādu pārvaldības procesa galveno elementu ieguldījums konkrētos rezultātos. Nepieciešamība saistīt mērķus ar rezultātiem un mērķu sasniegšanas sistemātiska novērtēšana kļūst par diviem no svarīgākajiem uzdevumiem turpmākajā APL procesā. (Plummer et al. 2012) Lai gan pētījumu rezultātos ir norādīts, ka pētnieki var koncentrēties uz rezultātiem, kas saistīti ar to, ko ALP veicina adaptīvās spējas un sociālo un ekoloģisko dimensiju līdzsvarotību, attīsta ilgtspējīgu resursu izmantošanu un uzlabo vadības efektivitāti, rosina radošumu rodot jaunus risinājumus problēmsituācijās un vairo kopienu iztikas avotus, uzmanība tomēr jāpievērš tam, kā sistemātiski aptvert, paredzēt un modelēt ALP procesu rezultātus, vienlaikus saglabājot arī iespējas, kas saistītas ar neparedzētiem gadījumiem. (Plummer et al. 2012)

Pašreizējie pētījumi nav pietiekami, lai veiktu skaidru novērtējumu. Pētījumi atklāj divus būtiskus trūkumus. Pirmais saistīts ar ALP “potenciālajiem” un “faktiskajiem” rezultātiem. Otrais attiecas uz veiksmes vai neveiksmes jēdzienu. (Plummer et al. 2012)

Būtu rūpīgi jāpārdomā turpmāko pētījumu virzieni un mērķi. Nekoordinēta pētījumu izstrāde, pēc būtības ir jaunai jomai atbilstoša, līdz kamēr tiek uzkrāta noteikta pētījumu bāze. Tomēr salīdzinošie pētījumi, kas izstrādāti un veikti saskaņā ar vienotu teoriju un metodi, ir viens no spēcīgākajiem sociālās pētniecības instrumentiem, kas ļauj novērtēt cēloņsakarības un aizsargā pret kļūdainu vispārināšanu. Pieejamo zinātniskās literatūras avotu daudzums ALP jomā, liecina, ka šādas cēloņsakarības sasniegšana un vispārējas teorijas veidošana joprojām ir tāls mērķis. Virzība uz priekšu, lai risinātu šo problēmu, var notikt vairākos veidos. ALP pētniecības galvenais mērķis ir izstrādāt teoriju, kas palīdzēs attīstīt ilgtspējīgu cilvēku un vides mijiedarbību. Daudpakāpju sistēmas prognozēšanas metodes izstrāde varētu dot pētniekiem iespēju uzkrāt pārbaudītas empīriskas atbildes uz jautājumiem par mijiedarbību un rezultātiem adaptīvas līdzdalītas pārvaldības procesā. Taču šādu centienu īstenošanai nepieciešama lielāka precizitāte un stingrība ALP pētniecībā. Tam nepieciešama skaidrība par jēdzienu, definīciju un metodoloģiju. Izpratnes uzlabošana par to kā ALP var sniegt ieguldījumu ilgtspējīgā cilvēku un vides mijiedarbībā, koordinētā un papildinošā veidā, paaugstinās pētījumu rezultātu paraktisko nozīmi. Tas būtu arī nozīmīgs solis, lai izveidotu teorijas pamatu saistībā ar ALP koncepciju (Plummer et al. 2012)

Lai adaptīvai līdzdalītai pārvaldībai piešķirtu ilgspējas mērogu, ir konstruktīvi veicama vides pārvaldības plānošana, kas balstīta pilnvērtīgā situācijas analīzes izpētē. Zinātnieki ir izstrādājuši šāda dokumenta prototipu, dodot, tam vides pārvaldības pārskata nosaukumu, un veikuši adaptāciju. Vides pārvaldības pārskata uzdevumi paredz: 1) sniegt vispusīgu pārskatu par vides situāciju teritorijā un novērtēt tās tendences; 2) izvērtēt plānošanas dokumentu potenciālās ietekmes uz vides situācijas attīstību; 3) raksturot VP situāciju attīstības pārvaldības un vides problemātikas kontekstā; 4) raksturot sabiedrības mērķgrupu intereses un ietekmi uz vides problemātiku un to vietu un lomu vides pārvaldības sistēmā; 5) iezīmēt vides pārvaldības ilgtermiņa uzstādījumus; 6) sniegt vadlīnijas VP plānošanai un vides jomas iekļaušanai/integrācijai pašvaldības citu attīstības pārvaldības/plānošanas dokumentu nostādņēs; 7) sniegt priekšlikumus kvantitatīviem ilgtspējīgas attīstības pārvaldības uzraudzības un novērtēšanas instrumentiem. (Ernšnteins R et al. 2016.)

Lai realizētu sociālos un ekoloģiskos mērķus, ir būtiska visu iesaistīto pušu darbība vides vadības un pārvaldības procesos. 2017. gadā veikts pētījums četros UNESCO biosfēras rezervātos, analizējot līdzdalības, sadarbības un mācīšanās ietekmi ieinteresēto personu vērtējumos par vides vadības un pārvaldības rezultātiem. Pētījuma rezultāti rāda, ka

pedalīšanās vairākās aktivitātēs sekmējās ar augstāku pārvaldības procesa vērtējumu, savukārt salīdzinot mācīšanās un sadarbības ietekmi, labāka rezultātu novērtējumu devuši apmācībās iesaistītie pārvaldības pasākumu dalībnieki. Mācīšanās tiek uzsvēta kā svarīgs iesaistes motivators. Attiecīgi, prakse, kas rada iespējas iesaistīt ieinteresētās personas vairākās aktivitātēs un mācīties, visticamāk, uzlabos rezultātus (Plummer R 2017.)

1.4.2. Leader programmas pieeja

Līdzšinējās Kopējās lauksaimniecības politikas KLP ietvaros, vietējām kopienām bija pieejami LEADER pieejas pasākumi, ko Latvijā administrē Lauku atbalsta dienests.

Leader pieeja ir metode ES lauku attīstības politikas mērķu sasniegšanai, izmantojot “Down-up” pieeju. “Leader” ir akronīms no franču valodas un nozīmē “saiknes starp lauku attīstības pasākumiem”. (Bauskaspartnerība 2020)

Leader programma ir dokuments, ko sagatavojusi dalībvalsts un apstiprinājusi komisija, lai plānotu un īstenotu Leader pieeju. Pirmās Leader programmas īstenoja no 1991. līdz 1993. gadam, un pēc tam bija Leader II (1994.–1999. g.). Turpmāk Leader+ (2000.–2006. g.) un Leader 4. Ass (2007.–2013. g.), kuras bija ietvertas lauku attīstības programmās. (Eiropas revīzijas palāta 2010)

Biedrība “Bauskas rajona lauku partnerība” ir organizācija, kas regulē sabiedrības virzītas vietējās attīstības pieejas īstenošanu Bauskas, Vecumnieku, Rundāles un Iecavas novados. Organizācijas pašdefinīcija: „Bauskas rajona lauku partnerība” ir vietējo organizāciju (pašvaldību, NVO, uzņēmēju) un iedzīvotāju apvienība, kas pārstāv iedzīvotāju intereses un uz pašu izstrādātas stratēģijas pamata, rūpējas par lauku attīstības jautājumiem vietējā līmenī. (Bauskaspartnerība 2020) Partnerība ir veiksmīgs un mūsdienīgs risinājums vietējo attīstības jautājumu plānošanā un realizācijā. Aktīvie iedzīvotāji un dažāda līmeņa nozaru organizācijas apvienojušās, lai veicinātu dzīves kvalitātes paaugstināšanu, risinātu samilzušās sociālās problēmas, veicinātu jaunu darba vietu izveidi laukos, palielinātu pakalpojumu klāstu ciematos un rūpējas par pievilcīgu dzīves vidi. (Bauskaspartnerība 2020) Partnerībai nepieciešams saskatīt jaunu pieeju un iespējas, apvienot esošos un jaunus resursus, lai rastu risinājumu lauku teritorijas attīstībai, dažāda finansējuma piesaistei lauku pagrimuma cēloņu risināšanai. (Bauskaspartnerība 2020)

Biedrības mērķi:

Veicināt Bauskas, Rundāles, Iecavas un Vecumnieku novadu teritoriju ilgtspējīgu un līdzsvarotu attīstību;

Sekmēt pilsoniskās sabiedrības veidošanos, ietverot formālu un neformālu vietējās attīstības grupu rašanos un attīstību, kā arī aktīvu sadarbību. (Bauskaspartnerība 2020)

Aktuālā, Bauskas rajona vietējās attīstības stratēģija īstenojama laika periodā, no 2015.-2020.gadam. Stratēģijas mērķi ir: 1) veicināt uzņēmējdarbības un pakalpojumu attīstību; 2) veicināt sabiedrības iesaisti savas dzīves telpas kvalitātes uzlabošanā, 3) veicināt sadarbību uzņēmēju, nevalstisko organizāciju un pašvaldību starpā. Starpteritoriālās un starpvalstu sadarbības mērķi: 1) kopīgu uzņēmēju sadarbības iniciatīvu veicināšana, 2) atstumtības riskam pakļauto uzņēmējdarbības un nodarbinātības veicināšana un pieredzes apmaiņa valsts un starptautiskā līmenī, 3) kopīgu sabiedrisko aktivitāšu veicināšana. (Bauskaspartnerība 2020)

Stratēģija atbilst šādu vietējo, reģionālo un nacionālo attīstības plānošanas dokumentu mērķiem:

- Zemgales plānošanas reģiona attīstības programma 2015.-2020.gadam.
- Bauskas novada attīstības programma 2012.- 2018.gadam.
- Iecavas novada attīstības programma 2013.- 2019.gadam.
- Rundāles novada attīstības programma 2012.- 2018.gadam.
- Vecumnieku novada attīstības programma 2013.- 2019.gadam. (Bauskaspartnerība

2020)

Leader ir pieeja ES lauku attīstības politikas mērķu sasniegšanai, iesaistot vietējās rīcības grupas. Tā ietver īpašas izmaksas un riskus, bet var dot pievienoto vērtību, ko var iegūt no decentralizētas plānošanas (down-up) un partnerības pieejas. Izvērtējot Leader+ un Leader 4. Ass pasākumus kas īstenoti laika posmā no 2000.- 2010. gadam, Eiropas revīzijas palāta secina, ka vietējās rīcības grupas īstenoja Leader pieeju, neveidojot tās iespējamo pievienoto vērtību, un piešķīra dotācijas projektiem, neņemot vērā lietderību. Procedūras ne vienmēr bija pārredzamas, un nebija pienācīgu pierādījumu tam, ka vietējās rīcības grupas pieņēma objektīvus lēmumus bez interešu konfliktiem. (Eiropas revīzijas palāta 2010.)

Plānošanas periodā no 2014.–2020. gadam LEADER pieejas īstenošanu dalībvalstis varēja paplašināt, caur Eiropas lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA), Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda (EJZF), Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) un Eiropas Sociālā fonda (ESF) finansējumu apvienošanu vietējā mēroga iniciatīvām, sekmējot koordināciju starp dažādiem fondiem vietējā līmenī. Šādu pieeju sauc par sabiedrības virzītu vietējo attīstību (SVVA). (VLT 2020)

Latvija SVVA īstenoja, piesaistot divu fondu finansējumu - ELFLA un EJZF, kur ELFLA tka izvēlēts par vadošo fondu. (VLT 2020)

LAP pasākumā "Atbalsts LEADER vietējai attīstībai" (ELFLA) atbalsta apmērs stratēģiju īstenošanai ir 49 000 000 EUR. (VLT 2020)

RP pasākumā "Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģiju īstenošana" (EJZF) atbalsta apmērs stratēģiju īstenošanai bija 8 820 000 EUR. (VLT 2020)

1.4.3. Viedo ciemu pieeja

SMART abreviatūra no angļu valodas vārdiem specific, measurable, achievable, relevant, time-based, saskaņā ar kuru, attīstībai jābūt izmērāmai, sasniedzamai, atbilstošai pieejamajiem resursiem un terminētai (konkrētā laikā īstenojamai). Šāds SMART pieejas vēstījums, daudz pilnīgāk un skaidrāk izsaka tās principus un būtību. Tajā ietverta arī plašāk lietotā M&E (Monitoring and Evaluation) pieeja, kas paredz uzraudzību un novērtējumu. SMART pieejas būtība iekļaujas Deminga kvalitātes vadības ciklā, kas savukārt ir vides un attīstības pārvaldības integratīvās plānošanas metodes pamatā.

Viedā ciema pieejas attīstība Eiropā

Jaunākā no ES rīcībām lauku teritoriju ilgtspējīgai attīstībai aizsākās ar "Smart villages" izmēģinājuma projektu. Eiropas Komisija 2017. gada 11. aprīlī uzsāka "ES rīcību viedajiem ciematiem", paziņojot par virkni iniciatīvu lauku attīstības, reģionālās attīstības, pētniecības, transporta, enerģētikas un digitālās politikas un fondu ietvaros. (ENRD 2020) Viedo ciematu koncepcija ir domāta ekonomisko rādītāju un dzīves kvalitātes uzlabošanai lauku apvidos. Viedo ciematu stratēģija ietver "dažādu politikas virzienu mobilizēšanu un koordinēšanu, sākot no lauksaimniecības un pārtikas politikas līdz reģionālajai politikai, beidzot ar digitalizācijas un transporta politiku, un to apvienošanu", skaidro Eiropas Lauku attīstības tīkla komandas vadītājs. (ENRD 2020)

Projektam sākotnēji ir virzīti 3 mērķi:

- 1) apzināt pašreizējās problēmas un potenciālu attīstības veicināšanai ES lauku apvidos;
- 2) izstrādāt viedo ciematu definīciju;
- 3) identificēt praktiskus risinājumus izaicinājumu pārvarēšanai un situācijas uzlabošanai ciematos;

Tā ietvaros ir notikušas diskusijas par "Viedā ciemata" politikas nākotni.

Diskusiju rezultātā, Briselē 2018. gada 4. maijā tika izstrādāta darba definīcija:

Viedie ciemati ir lauku rajonu kopienas, kas izstrādā viedus risinājumus vietēja mēroga problēmām. Tie balstās uz esošajiem resursiem un iespējām iesaistīties savas teritorijas

ilgtspējīgas attīstības procesā. Piemēro līdzdalības pieeju, lai izstrādātu un īstenotu stratēģijas, lai uzlabotu savus ekonomiskos, sociālos un vides apstākļus, jo īpaši, veicinot jauninājumus un mobilizējot digitālo tehnoloģiju piedāvātos risinājumus. Viedie ciemati gūst labumu no sadarbības un aliansēm ar citām kopienām un dalībniekiem lauku un pilsētu teritorijās. Viedo ciematu stratēģiju ierosināšana un ieviešana var balstīties uz esošajām iniciatīvām, un to var finansēt no dažādiem publiskiem un privātiem avotiem. (EK 2020c)

Lauku rajonu kopienās var ietilpt viens vai vairāki ciemi, bez ierobežojumiem attiecībā uz iemītnieku skaitu. Lauku teritorijas tiek definētas kā "pārsvarā lauku teritorijas" saskaņā ar pilsētu un lauku tipoloģiju, ko ESAO un EUROSTAT izmanto reģionu klasifikācijai (vairāk nekā 50% iedzīvotāju dzīvo lauku apvidos). Tas neattiecas uz "starpposma reģionu" (no 20 līdz 50% iedzīvotāju dzīvo lauku apvidos) un "pārsvarā pilsētu reģionu" (mazāk nekā 20% iedzīvotāju dzīvo lauku apvidos). (EK 2020a)

Līdzdalības pieeja nozīmē pilsoniskās sabiedrības aktīvu līdzdalību viedā ciemata stratēģijas izstrādē un lēmumu pieņemšanā. (EK 2020c)

Digitālās tehnoloģijas ietver, piemēram, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, lielu datu izmantošanu vai jauninājumus, kas saistīti ar lietu interneta izmantošanu. Tie darbojas kā svira, kas viediem ciematiem ļauj kļūt veiklākiem, labāk izmantot savus resursus un uzlabot lauku teritoriju pievilcību un lauku iedzīvotāju dzīves kvalitāti. (EK 2020c)

Viedo ciematu stratēģijas reaģē uz savas teritorijas izaicinājumiem un vajadzībām, balstoties uz vietējiem resursiem un iespējām. Stratēģijām ir jānosaka īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa mērķi. Progresam jābūt izmērāmam ar darbības rādītājiem, kas tiks noteikti ceļvedī. Šie ceļveži regulāri jāpārskata, lai varētu turpināt uzlabojumus. Stratēģiju mērķis var būt, piemēram, uzlabot piekļuvi pakalpojumiem (dažādās jomās, piemēram, veselība, apmācība vai transports), labāk novērtēt kultūras mantojumu, lai pievilinātu tūristus, palielināt uzņēmējdarbības iespējas un radīt darba vietas, attīstīt atjaunojamās enerģijas avotus, aprites ekonomikas attīstība, labāka dabas resursu izmantošana, pielāgošanās klimata izmaiņām, vides un bioloģiskās daudzveidības saglabāšana utt. (EK 2020c)

2019. gada decembrī tika uzsākts sekojošs "Smart Rural 21" projekts, kas turpināsies līdz 2022. gada jūnijam. Tā mērķis ir veicināt attīstību lauku teritorijās un ieviest viedo ciematu pieejas un stratēģijas visā Eiropā, kā arī izdarīt secinājumus un praksē balstītus pamatojumus politiskās izstrādē viedo ciemu attīstībai un atbalstam. (smartrural21 2020)

Projektu koordinē E40 grupa, ko veido 4 pieredzējušu speciālistu komanda, kas darbojas sociālās, ekonomiskās, un lauku vides attīstības jomās. Projekta īstenošanā iesaistīti pieci sasarbības partneri - IfLS un Empirica (Vācija), Innovatiesteunput (Beļģija), Atēnu

Lauksaimniecības universitāte (Grieķija) un eConcept (Īrija). Darbā iesaistīti arī 28 valstu eksperti, kas aptver visas ES valstis. Projektu finansē Eiropas Komisija (smartrural21 2020)

“Smart Rural 21” projekta attīstības gaita:

2020. gada janvārī projektā iesaistās pieci ciemi no Čehijas, Īrijas, Francijas, Grieķijas un Somijas.

2020. gada aprīlī tika izsludināts konkurss. Arī Latvijas kopienas tika aicinātas līdz 5. maijam, aizpildot tiešsaistes veidlapu, pieteikties dalībai konkursā. Projekts guva lielu atsaucību ar 21 pieteikumu no Latvijas ciemiem, pārstāvot Aknīstes, Alojās, Alsungas, Amatas, Jaunpils, Jekabpils, Ķeguma, Ķekavas, Naukšēnu, Neretas, Pārgaujas, Pļaviņu, Preiļu, Ropažu, Rugāju, Salacgrīvas, Salas, Smiltenes, Valkas un Vecumnieku novadus. Kurzemes statistiskais reģions bija pārstāvēts ar vienu vien iesniegumu no Alsungas, kas vienīgais, konkursa noslēgumā, tika uzņemts “Smart Rural 21” partnerībā. (smartrural21 2020)

2020. gada maijā tiek uzņemti 16 jauni dalībnieki, to skaitā Alsungas viedais ciems no Latvijas. (smartrural21 2020)

2020. gada septembrī tiek izveidota “Come Along” grupa ar 160 dalībniekiem

Projekta “Smart Rural 21” dalībnieki, kopā 21 ciems no Latvijas, Igaunijas, Polijas, Īrijas, Horvātijas, Bulgārijas, Spānijas, Grieķijas, Francijas, Čehijas, Itālijas, Portugāles, Beļģijas, Somijas, Rumānijas, Slovēnijas, Vācijas, Austrijas, Dānijas, Ungārijas un Zviedrijas, tiekas tiešsaistes semināros, un pēc vienota formāta, izstrādā katrs sava viedā ciema stratēģiju. (smartrural21 2020)

“Smart Village Academy” ir aktivitāte, kuras ietvaros E40 grupa organizē tiešsaistes seminārus un diskusijas. Tiešsaistes sanāksmēs, “Smart Rural 21” dalībnieki, sākot ar pirmajiem pieciem, projektā uzņemtajiem, prezentē savu pieredzi par lauku teritoriju attīstības un vides pārvaldības tēmām. Dalībnieku stāstījumi ietver 30 un 40 gadu gaitā uzskrātu pieredzi, kas šai projektā meklē pēc jauniem un inovatīviem risinājumiem. Pasākumos piedalās un diskusijās iesaistās arī “Come Along” grupas dalībnieki un valstu eksperti.

Situācijas analīzes pētījumā iekļautās Skaistkalnes, Kurmenes kopienas fokusa grupa 2020. gada maijā piedalījās “Smart Rural 21” projekta konkursā. Par dalību Eiropas līmeņa viedo ciemu konkursā toreiz vienojās 6 vietējās kopienas pārstāves. Konkursa pieteikuma iesniedzējs bija biedrība Skaistkalnes sieviešu klubs “Mēmelīte”. Pieteikumā bija jāveic sava ciema – kopienas SVID analīze, jāraksturo pašvaldības, NVO un iedzīvotāju attiecības un līderu loma un darbība konkrētā viedā ciema aktivitātēs. Pieteikumā bija jāapraksta vietējās teritorijas attīstības stratēģijas, kurās iekļaujams mērķteritorijas pārvaldība. Nozīme tika piešķirta arī kopienas īstenotiem projektiem, attīstības idejām un sadarbībai ar citām kopienām. Pieteikuma sagatavošanā piedalījās arī LLKC konsultanti.

Kopš 2020. gada oktobra Skaistkalne-Kurmene kopienas grupa piedalās “Smart Village Academy” rīkotajos tiešsaistes semināros, “Come Along” aktivitātes ietvaros.

Viedā ciema pieejas attīstība Latvijā

Paralēli E40 grupas aktivitātēm, ko finansē EK, Eiropas lauku attīstības tīkls (ENDR) atbalsta dalībvalstīs īstenotus projektus viedo ciemu pieejas attīstībai. Tā piemēram:

2020. gada 14. maijā publisko un privāto partnerattiecību biedrība „Zied zeme” izsludina iepirkumu Sabiedrisko attiecību speciālista nodrošināšanai projektā “Smart Villages LEADER Network” Nr. 19-00-A019.333-000005. (Zied Zeme 2021) Pakalpojums ietver sekojošus uzdevumus:

- Noorganizēt publicitātes kampaņu “Mans ciems ir “Viedais Ciems”, kuras rezultātā tiek aktualizēts un tiek pievērsta uzmanība Viedo ciemu koncepta ieviešanas procesam Latvijā, Kampanas ietvaros kopā ar projekta partneriem ir jāizveido kritēriju kopums Viedā Ciema atzīšanai Latvijā. Jāizveido Viedā Ciema atpazīšanas un noteikšanas vadlīnijas. Jānodrošina Viedā Ciema statusa piešķiršana vismaz 3 ciemiem Partneru darbības teritorijā un 2 pārējā Latvijas teritorijā.

- Nodrošināt saprotamas, vizuāli uztveramas informācijas sagatavošanu par projekta aktivitātēm (uzdevums ietver teksta sagatavošanu latviešu valodā, foto attēlu sagatavošanu, grafiski izstrādātu attēlu informācijas vieglākai uztverei, īpaši sociālajos mēdijos). Kopējais informatīvā materiāla vienību apmērs (vismaz 5 notikumi).

- Nodrošināt komunikāciju par projekta aktivitātēm un problemātiku ar mēdiju pārstāvjiem.

- Nodrošināt (apmaksāt) vismaz viena Latvijā praktizējoša žurnālista vizīti uz kādu no projekta partneru dalībvalsti (Grieķija, Somija), kura rezultātā top raksts un fotomateriāls, kas izmantojams projekta publicitātei partneru informācijas nesējos vai publicēšanai citos masu informācijas nesējos.

- Nodrošināt patstāvīgu konsultāciju par komunikācijas jautājumiem saistībā ar projekta ieviešanu (Komunikācija ar dalībniekiem, publisku pasākumu noformējums u.c). (ZemeZied 2021a)

Piedāvājumu iesniegšanas termiņā saņemti 2 piedāvājumi. Cenu aptaujas uzvarētājs - pretendenta piedāvājums ar zemāko kopējo cenu ir SIA "LLF sadarbība", Nr.41203071609, kam piešķiramas līguma slēgšanas tiesības.

Biedrība “Latvijas Lauku forums” ir SIA “LLF sadarbība” vienīgais dibinātājs. Gūtā peļņa tiek novirzīta LLF mērķu sasniegšanai.

2020. gada 29. jūnijā publisko un privāto partnerattiecību biedrība „Zied zeme” izsludina iepirkumu divu Kopienų veidotāju (aktivizētāju) nodrošināšanai Lielvārdē un Olainē. (ZemeZied 2021a)

Izpildītājs nodrošina kopienas veidotāja (aktivizētāja) uzdevumu izpildi:

- koprades (kopstrādes) telpas ikdienas darba administrēšanu;
- pasākumu organizēšanu esošajiem un potenciālajiem koprades telpas klientiem, piesaistot citus darbiniekus vai ārējus ekspertus, vai materiāltehniskos līdzekļus par pasūtītāja resursiem (klientu dienas, izstādes, semināri, lekcijas, radošas darbnīcas, kino vakari u.c.);
- sadarbībā ar komunikāciju speciālistu, publicitātes materiālu sagatavošanu sociālajos tīklos, informējot par koprades telpas aktivitātēm un piesaistot jaunus klientus;
- pop-up jeb īslaicīgu koprades telpu/vietu organizēšanu ārpus biroja, piesaistot pasūtītāja materiāltehniskos resursus. (Zied Zeme 2021b)

2021. gada februārī, biedrība “Latvijas Lauku forums” un publisko un privāto partnerattiecību biedrība “Zied zeme” sadarbībā ar projekta partneriem biedrību “Pierīgas Partnerība” un biedrību “Jūras Zeme” izsludina konkursu atpazīstamības zīmes “Viedais Ciems” iegūšanai, komunikācijas kampaņas “Mans ciems ir “Viedais Ciems” ietvarā. Kampaņu īsteno “LLF sadarbība”. Kampaņa tiek īstenota projektā „Smart Villages LEADER Network” Nr. 19-00-A019.333-000005 Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam apakšpasākuma „Starpteritoriālā un starpvalstu sadarbība” ietvaros. (LaukuForums 21)

Iniciatīvas mērķis ir atzīt un atbalstīt Latvijas lauku kopienu labās prakses ceļā uz viedumu, daudzinot iedzīvotāju centienus un jau ieviestos risinājumus, kas īstenoti, lai veidotu aktīvāku, iesaistošāku kopienu dzīvi un inovatīvus risinājumus esošajiem izaicinājumiem. (LaukuForums 21)

Atpazīstamības zīmes “Viedais Ciems” piešķiršanas tehniskie kritēriji paredz:

Ciems ir piesaistīts kādai noteiktai Latvijas ģeogrāfiskai kopienai

Ciemā un kopienas aktivitātēs identificējama vieduma sakne – inovatīva iniciatīva vai problēmas risinājums. (LaukuForums 21)

Kvalitatīvie kritēriji nosaka:

1. Ciemā ir identificējama iedzīvotāju kopa, kuru raksturo:

1.1. Aktivitāte/aktīvisms – aktīva iesaiste savas kopienas dzīves kvalitātes uzlabošanā.

1.2. Kopienas identitātes apzināšanās.

1.3. Kopīgas vērtības un motivācija – spēja atbildēt uz jautājumu, kas mēs esam.

1.4. Vienots mērķis un vīzija, kas balstīta kopējās dzīves kvalitātes uzlabošanā – ir skaidra virzība un spēja atbildēt uz jautājumu, uz kuriem mēs virzāmies.

1.5. Kopdarbība – ir loģiskas sadarbības ķēdes un rīcība mērķu sasniegšanai. (LaukuForums 21)

2. Ciemā ir identificējama INOVATĪVU RISINĀJUMU ieviešana, kas palīdz virzīties uz mērķu sasniegšanu. Inovatīvie risinājumi tiek integrēti dažādās dzīves jomās, ceļot visa ciema labklājību un ekonomisko pieejamību. Inovācijas ir identificējamas kādā no zemāk minētajām jomām:

2.1. Inovācija uzņēmējdarbībā: piemēram, procesu efektivizācija, jaunas uzņēmējdarbības formas u.c.

2.2. Sociālā inovācija: piemēram, jaunas sadarbības formas, jauninājumi vadības stratēģijā u.c.

2.3. Tehnoloģiskā inovācija: piemēram, digitālie risinājumi vai tehnoloģijas, kas līdz šim kopienā nav izmantotas vai uzlabo esošo pieejamo pakalpojumu kvalitāti, kā arī pasākumi, lai veicinātu iedzīvotāju iemaņas tehnoloģiskā risinājuma pilnvērtīgai izmantošanai, tādējādi padarot inovāciju pieejamu visiem. Inovācija slēpjas tajā, kā cilvēki konkrēto risinājumu izmanto, nevis tajā, cik laba ir konkrētā tehnoloģija. (LaukuForums 21)

2021. gada 7. martā Skaistkalnes lauku sieviešu klubs “Mēmelīte iesniedza pieteikumu konkursā: Mans ciems ir “Viedais Ciems”, lai Skaistkalnes, Kurmenes kopiena kandidētu uz atpazīstamības zīmes "Viedais ciems" saņemšanu.

2021. gada maijā Skaistkalnes, Kurmenes kopiena saņēma uzaicinājumu dalībai Latvijas Lauku kopienu parlamentā 16. vai 17. jūnijā, kad plānota viedo ciemu labo prakšu izziņas bibliotēka un diskusiju norise. Pasākuma laikā atsevišķu kopienu līderi, to skaitā arī Skaistkalnes, Kurmenes pārstāvis, ir aicināti būt par “stāstniekiem” dalīties pieredzē un pastāstīt citiem par kopienas aktivitātēm.

Kopsavilkums:

- Daudzi no adaptīvas pārvaldības pētījumu rezultātiem vēl ir konceptuāli neskaidri, un to novērtējums vai rādītāji ir vispārināti.

- ALP pētījumos netiek analizēts dažādu pārvaldības procesa galveno elementu ieguldījums konkrētos rezultātos. Nepieciešamība saistīt mērķus ar rezultātiem un mērķu sasniegšanas sistemātiska novērtēšana ir svarīgākie uzdevumi turpmākajā APL procesā. (Plummer et al. 2012.)

- ALP veicina adaptīvās spējas un sociālo un ekoloģisko dimensiju līdzsvarotību, attīsta ilgtspējīgu resursu izmantošanu un uzlabo vadības efektivitāti, rosina radošumu, rodot jaunus risinājumus problēmsituācijās, un vairo kopienu iztikas avotus;

- Liela nozīme ir izglītībai, komunikācijai un kopīgai lēmumu pieņemšanai - faktoriem, kas veicina gan panākumus, gan neveiksmes vides pārvaldības procesā. (Plummer R., et al. 2012.) (Armitage et al. 2010.).

- Leader pieeja balstās 30 gadu ilgā pieredzē. Tā vairākkārt pārveidota, ņemot vērā neveiksmes un novēršot nepilnības.

- Leder pieeja ir galvenokārt finanšu instruments, kas projektveida pasākumu ietvaros vietējām kopienām ļauj piesaistīt investīcijas konkurētspējas veicināšanai, lauku ekonomikas dažādošanai un dzīves kvalitātes veicināšanai vietējo attīstības stratēģiju īstenošanas teritorijā.

- Leader pieeja, atbilstoši īstenota ir lauku teritoriju attīstību veicinošs instruments. Tā izmantojama arī vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības plānā iekļauto vides kvalitātes jautājumu risināšanai.

- Viedo ciemu pieeja papildina Leader aktivitātes, motivējot vietējo kopienu iedzīvotājus sadarboties, apzināt vietējās problēmsituācijas, izvērtēt iespējas un meklēt jaunus, ilgtspējīgus risinājumus un īstenoto tos, sadarbojoties ar citām kopienām.

- Viedo ciemu pieejā konstatējamas ALP pazīmes. Tām kopīga ir adaptīvo spēju attīstība, ilgtspējīga resursu izmantošanas veicināšana, vadības efektivitātes uzlabošana, radošuma rosināšana, rodot jaunus risinājumus problēmsituācijās, kopienu iztikas avotus vairošana un sociālo un ekoloģisko dimensiju līdzsvarotība. Gan viedo ciemu pieejas, gan adaptīvās līdzdalības pārvaldības īstenošanā liela nozīme ir izglītībai, komunikācijai un kopīgai lēmumu pieņemšanai.

1.5. Vietējo kopienu attīstības piemērs Eiropā

Ar līdzīgām problēmām, ilgtspējīgas vides pārvaldības jautājumos saskaras, gan Latvijas gan Eiropas vietējās kopienas. Eiropas komisijas 2017. gada ziņojums vēsta, ka 15. IAM - aizsargāt, atjaunot un veicināt sauszemes ekosistēmu ilgtspējīgu izmantošanu, ilgtspējīgi apsaimniekot mežus, apkarot pārtuksnešanos un novērst zemes degradāciju, veicināt tās atjaunošanu un apstādināt bioloģiskās daudzveidības izzušanu - ir bīstami apdraudēti visās ES dalībvalstīs. Šī mērķa īstenošanai ir konstatēti ievērojami un lieli draudi, ko raksturo visaugstākās bīstamības rādītāja līmenis, ar oranžas un sarkanas krāsas indikatoriem. Vienīgi Baltijas valstis, vēl pagaidām ir nedaudz labākā situācijā, ar dzeltenās krāsas indikatoriem signalizējot to, ka izaicinājumi pastāv. Savukārt Austrijas stāvoklis novērtēts ar visaugstāko risku 15. IAM sasniegšanā. Tomēr Austrijas vietējās kopienas Štīrijā, pieredze, uzskatāma par vērtīgu vairāku teritorilās attīstības un vides ilgtspējīgas pārvaldības jautājumu risināšanā.

2018. gada martā, LLKC īstenoja arodapmācību kursu par tēmu: “Lauksaimnieciskās ražošanas ietekme uz vidi” LAP 2014.-2020. apakšpasākuma “Profesionālās izglītības un prasmju apguves pasākumi” ietvaros. Divas mācību dienas notika Latvijā, bet trīs Feldbahā, Štīrijas reģionā Austrijā. Tā ir teritorija valsts galējos dienvidaustrumos. 1995. gadā, kad Austrija pievienojās ES, situācija mainījās: brīvais tirgus nozīmēja brīvu konkurenci arī lauksaimniecības produkcijai, kas līdz tam bija aizsargāta. Feldbahā, toreizējā mēra Ing. Josefa Obera vadītā sapulcē, tikās 14 mēri, lai izstrādātu kopīgu reģiona nākotnes koncepciju. Ar LEADER programmu pirmo reizi reģionālajai attīstībai bija atsevišķs budžets, par kura izlietojumu lielā mērā varēja lemt reģions. Tas bija pirmais solis, lai pierobežas reģions pārveidotos par novatorisku un apdzīvojamu reģionu - Štīrijas Vulkāzemi.

1999. gadā tika dibināta Štīrijas Vulkāzemes asociācija un līdz ar to oficiāli arī nosaukums “Vulkanland” un zīmols “Styrian Vulkanland”. Jaunais zīmols jaunā interpretācijā parādīja reģiona stiprās un vājās puses, radot iespēju augsmei.

Nākamais reģionālās attīstības procesa posms tika uzsākts 2010. gadā, ar redzējumu 2025. gadam "Nākotnes dzīvotspēja - cilvēks, ekoloģija, ekonomika". Stratēģija balstās uz sabiedrības dzīvesveida, dzīves telpas un novatoriskas reģionālās ekonomikas pīlāriem.

Dzīvesveida pamatā ir kopības kultūra - pamats labai līdzāspastāvēšanai un augstai dzīves kvalitātei. Tas atspoguļojas apzinātā, rūpīgā un cieņpilnā mijiedarbībā ar sevi, ar savu ģimeni un cilvēkiem, kurus satiekam, visās situācijās. Dzīves kultūru mēra pēc personiskās atbildības pakāpes un sabiedrības politiskās līdzdalības. Ikvienam ir svarīga loma un tas ir ilgtspējas pamats.

Mūsu dzīves telpa ir mūsu eksistences pamats, un pret to jāizturas ar cieņu un rūpību. Kultūras ainavai ir īpaša estētiska vērtība, gadsimtiem ilgi to veidoja vulkānoskie procesi. Ilgtspējīga vides pārvaldība, ekonomisks enerģijas un resursu patēriņš, klimatam draudzīgs dizains, harmoniska celtniecības kultūra un daudz kas cits ir jautājumi, kas Štīrijas zemi padara ekoloģiski ilgtspējīgu. Mēs izmantojam un veidojam savu dzīves telpu ilgtspējīgi un uzmanīgi, lai saglabātu ainavu un tās vērtīgos resursus mūsu bērniem un mazbērniem!

Reģionālo ekonomiku veido inovācijas, radošums un sadarbība. Tā ir vietējās nodarbinātības pamats un pievienotās vērtības radītājs. Stiprinot reģionālos uzņēmumus, pērkot vietējos produktus, atbalstot radošumu un inovācijas, tiek radīta pievienotā vērtība un tādējādi nodrošināta Štīrijas ekonomiskā dzīvotspēja nākotnē. (Vulkanland 2021)

Iekšzemes kopprodukts (IKP) tirgus cenās Austrijas reģionos
(eurostat[nama_10r_3gdp])

Reģions/Gads	2000	2010	2019
Austrija	26 700	35 400	44 800
Austrum-Austrija	28 500	36 600	44 200
Dienvīd-Austrija	22 700	30 700	40 100
Rietum-Austrija	26 900	36 700	48 100

Reģions/Gads	2000	2010	2019
Austrum-Austrija	28 500	36 600	44 200
Burgenlande	17 400	23 600	31 600
Lejas-Austrija	21 800	28 800	36 700
Vīne	37 200	46 100	52 700
Dienvīd-Austrija	22 700	30 700	40 100
Karintija	22 100	29 700	38 300
Štīrija	22 900	31 200	40 800
Rietum-Austrija	26 900	36 700	48 100
Augšējā Rietum-Austrija	25 700	35 200	46 000
Zalcburga	29 700	41 500	53 600
Tirole	26 800	36 300	48 100
Forarlberga	27 300	36 400	48 400

Reģions/Gads	2000	2010	2019
Dienvīd-Austrija	22 700	30 700	40 100
Karintija	22 100	29 700	38 300
Klāgenfurte-Villaha	27 400	35 600	:
Augšējā Karintija	18 000	23 400	:
Lejaskarintija	16 800	24 500	:
Štīrija	22 900	31 200	40 800
Grāca	33 300	41 400	:
Līzena	20 400	29 100	:
Austrumštīrijas augšējā daļa	19 900	30 000	:
Austrumštīrija	17 400	24 700	:
Rietumštīrijas dienvidu daļa	17 100	23 600	:
Rietumštīrijas augšējā daļa	19 300	25 800	:

Austrijā ir 3 galvenās – Austrumu, Rietumu un Dienvidu daļa. Dienvid-Austrija dalās: Karintijas un Štīrijas apgabalos. Savukārt Štīrijas apgabalā ietilpst sešas administratīvās daļas, Feldbaha atrodas Rietumštīrijas dienvidu daļā. Austrijā ir 34 tāda zemākā līmeņa teritoriālās vienības un Rietumštīrijas Dievidu daļa ar 17100 EUR IKP uz vienu iedzīvotāju ir 7 zemākās attīstības rādītājs valstī. Tas veido 51 % no Vīnes IKP uz vienu iedzīvotāju, kas 2000. gadā

bija 33800 EUR (1. pielikumā). Savukārt 2018. gada dati rāda ka Rietumštīrijas dienvidu daļa vēl arvien ir 7 vietā valstī ar 29400 EUR uz vienu iedzīvotāju, kas veido 57% no Vīnes IKP, kas 2018. gadā sasniedzis 51200 EUR uz 1 iedzīvotāju. Kā dati liecina reģionālās atšķirības valstī ir mazinājušās.

“Dzimtene ir tas, ko es saprotu un kas saprot mani”. Šo vārdu autors ir “Štīrijas kvieši” kooperatīva vadītājs un Feldbahas vicemērs Francs Farteks (Franz Fartek). Šie vārdi ir ierakstīti viņa vizītkartē, ar tiem viņš apliecina piederību kopienai. Ar šiem vārdiem, un ar maizi, viņš sagaidīja Latvijas mācību grupu Feldbahā, paužot dziļu lokālpatriotismu stāstījumā par teritorijas vēsturi un attīstības notikumiem, un par rūpīgi glabāto un pavairoto kviešu šķirni, kas izsenis audzēta Štīrijas reģionā un pielāgojusies vulkānisko cilmiežu augsnēm. Maize no šīs šķirnes kviešiem, kooperatīvā tiek cepta ļoti nelielos daudzumos, un katrs iedzīvotājs, kā izcilu vērtību pasniedz to viesiem un bauda nozīmīgākajos svētkos.

Par lielu vērtību tiek te tiek turēti arī vecie ābeļdārzi. Tajos, tāpat kā pie mums ir vecās ābeļu šķirnes, potētas uz liela auguma potcelmiem, kas mūsdienās vairs netiek pavairoti. Raža, kas iegūta no šīm ābelēm, tiek pārstrādāta vīnā. Vienā ražotāju grupā apvienojušies septiņi veco ābeļdārzu īpašnieki, kas pašu ražotos vīnus realizē ar vienu nosaukuma “Caldera”. Blakus vecajiem ābeļdārzēm šo saimniecību īpašnieki ierīko jaunus stādījumus, kuros aug pundurābeles un dažādu ogu krūmi. Papildus tam, saimniecībās tiek turēti arī mājlopi. No tiem iegūtā un mājās pārstrādātā piena un gaļas produkcija tiek lietota pašpatēriņam un realizēta tiešajā tirdzniecībā.

Pašu audzētās produkcijas pārstrāde te tiek veikta teju katrā laku sētā. Mārrutku audzētāja saimniecībā, sīvās saknes tiek rīvētas, papildinātas ar eļļu, citronskābi u.c. izejvielām, un fasētas burciņās. Tās saknes, kas nenonāk līdz rīvei, pirms tam nomazgātas un nožāvētas, katra atsevišķi tiek ievalcētas vakuuma iepakojumā ar apdruku, kurā izlasāms ražotāja nosaukums un rekvizīti. Taču mārrutki nav šī zemnieka pamatkultūra. Lielākās platībās te tiek audzēti graudaugi un kukurūza. Iekultā kukurūzas raža tiek realizēta arī cūkkopjiem, savukārt no cūku fermas iegādātie kūtsmēsli, ar nepieciešamajiem organiskajiem augu barības elementiem nodrošina gan zemnieka laukos audzētos mārrutkus, gan kukurūzu un kviešus.

Neparasts mēslošanas līdzeklis tiek izmatots ķirbju audzētāja saimniecībā, kur tiek audzēti arī Damaskas roze, aronijas un kāršu pupas. Papildus tam saimniecība ir specializējusies arī biškopībā. Šajā saimniecībā, no iegūtās ķirbju ražas tiek paņemtas tikai sēklas. Viss ķirbja mīkstums tiek sasmalcināts un atstāts uz lauka mēslojumam. Savukārt iegūtā kailsēklu ķirbju sēklu raža tiek pārstrādāta eļļā. Šīs saimniecības īpašiece mūs pārsteidza arī par plašo pārstrādes produkcijas klāstu. Te tiek kaltētas rožu ziedlapiņas un aroniju ogas. Tiek ražoti aromatizēts sāls, cukurs un eļļa, izgatavoti sīrupi un ledenes u.c. Par izejvielām tiek tiek

izmantota saimniecībā audzētā produkcija – eļļa, kaltētas ziedlapiņas, ogas, medus, propoliss u.c. Vienīgi no kāršu pupām iegūtā raža saimniecībā netiek pārstrādāta, bet realizēta kā primārās lauksaimniecības produkts. Savukārt augsnē saistītais slāpeklis ir vērtīgs barības elements kultūraugam, kura priekšaugšs bijušas kāršu pupas.

Lielā kultūraugu dažādība Štīrijas zemes saimniecībās nodrošina optimālu augu maiņu, pasargā no postošas kaitēkļu savairošanās, kas ir drauds monokultūru audzētājiem un ļauj sabalansēt augu barības elementus augsnē. Lauksaimnieciskās ražošanas modelis, kāds ir Austrijas zemnieku sētās, ir labvēlīgs videi un saglabā bioloģisko daudzveidību i saimniecību ekosistēmās. Turklāt sadarbība un kopdarbība ir finansiālās stabilitātes pamats – maziem un vidējiem uzņēmējiem laukos.

Mācību noslēgumā, dalībnieki aizpildīja kvalitātes vērtējuma lapas, kurās tika ierakstītas sekojošas atziņas:

Reģions saprata: lai attīstītos ir jāsadarbojas un jāatbalsta vienam otrs un jāsāk ir ar tuvāko.

Kaimiņam ir jāpalīdz kaimiņam, vienādas nozares saimniecībām ir jāsadarbojas kā arī jāiesaista citu nozaru saimniecības sadarbīties, kopā papildinot un atbalstot vienam otru u.t.t.

Spēks ir nelielajos ģimenes uzņēmumos kuri ražo produkciju gan priekš sevis gan citiem.

Atbalstot savus ražotājus iegādājoties vietējo produkciju kaut vai sākot ar kaimiņa produkcijas iegādi.

Dažādu pasākumu un svētku laikā jāpatērē tikai vietējā produkcija.

Izglītības sistēmai jā sagatavo darba tirgum piemēroti un praktiski domājoši jaunieši.

Bioloģiski saimniekojot var iegūt kvalitatīvu un augstas klase produkciju kas ir spējīga konkurēt tirgū.

Kopsavilkums:

- Austrijas piemērs rāda veiksmīgu sadarbību uzņēmēju, pašvaldības un NVO starpā attīstot vietējās produkcijas noieta shēmas - pašvaldības iestādēs, tūrisma pakalpojumu piedāvājumos un pašu patēriņa paradumos.

- Lai novērstu augsnes eroziju Štīrijas kalnainajā apvidū, un mazinātu biogēno elementu noplūdi un virszemes ūdeņu eutrofikācijum, tiek īstenoti ilgtspējīgi vides pārvaldības pasākumi.

2. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Maģistra darbā tiek izmantota metodoloģiskā pieeja ietverot: dokumentu studijas Eiropas un Latvijas mērogā, datu bāzu analīzi un lokāla mēroga situācijas analīzes pētījumu – Skaistklandes-Kurmenes kopienas piemērs. Kopumā pētījumā, atbilstoši darba uzdevumiem, izmantotas šādas pētnieciskās metodes, dokumentu studijas, datu bāzu analīze un situācijas analīzes pētījums. Literatūras avotu apskatā iekļauts plašs zinātnisko rakstu un publikāciju tēmu loks ietverot pētījumus par dabas vides, sociālās vides, ekonomiskās vides un pārvaldības vides jautājumiem, kas attiecas/ietekmē lauku teritoriju attīstību un ilgtspējīgu vides pārvaldību.

Dokumentu studijas satur nacionālos un starptautiskos likumdošanas aktus, attīstības plānošanas un nozaru politikas dokumentu izpēti. To skaitā LIAS 2030; NAP 2021-2027; Bauskas novada IAS, Vecumnieku novada IAS un attiecīgo, attīstības plānošanas institūciju – Valsts aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM), Zemgales plānošanas reģiona un Vecumnieku novada mājaslapas. Nozaru politikas apskatā iekļautas Zemkopības ministrijas (ZM) un VARAM, kā arī to pakļautībā esošo dienestu, mājaslapas. Par politiku mērķiem, to īstenošanu, un uzraudzību, informācija gūta Apvienoto Nāciju Organizācijas, Eiropas Vides aģentūras, Eiropas revīzijas palātas, Eiropas Komisijas, Eiropas lauku attīstības tīkla un Smart Rural 21 projekta mājaslapās.

Datu bāzu analīze ar nolūku iegūtu informāciju par makrovides faktoru ietekmes rādītājiem uz lauku teritoriju kopienām. Dati iegūti: Eiropas statistikas datu vietnē, Latvijas Centālās statistikas pārvaldes (CSP) elektroniskajā sistēmā, Reģionālās attīstības indikatoru modulī (RAIM) iekļauto, kā arī Latvijas vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centra (LVĢMC) un Valsts zemes dienesta (VZD) mājaslapās.

Situācijas analīzes pētījums case study research (CSR) iekļauj vides pārvaldības un vietējas teritorijas kopējās attīstības procesu izpēti Skaistkalnes un Kurmenes pagastu kopienā izmantojot komplementāras pētījuma metodes:

dokumentu analīze;

līdzdalības novērojums ar tajā ietvertām diskusijām;

daļēji strukturētas galveno kopienas mērķgrupu pārstāvju un kopienai piesaistīto ārējo ientersēto mērķgrupu pārstāvju intervijas.

Dokumentu analīze vietējās kopienas Skaistkalnes, Kurmenes analīzes kontekstā. Metodes ietvaros pētīta dokumentos publicētā informācija par esošo stāvokli, plāniem un mērķiem, kas attiecas uz pētāmo situāciju vai objektu. Analīzei piesaistītas likumdošanas aktos noteiktās prasības un procedūra, ko paredz vides un ekoloģiskās kvalitātes monitoringa programma Mēmeles upei, kā vienai no mērķteritorijas dabas ilgtspējīgas attīstības dimensijām.

Datu bāzu analīze informācijai par Kurmeni un Skaistkalni. Te apkopoti un vērtēti CSP, RAIM, LVĢMC, LDC, VZD, LAD un citos reģistros pieejamie dati par situāciju, kas attiecīgajā gadījumā tiek pētīta.

Līdzdalības novērojums ietver periodu no 2013. gada, un, darba izstrādes laika novērojumus. Līdzdalības novērojumi gūti veicot profesionālos pienākumus LLKC Bauskas biroja uzņēmējdarbības konsultantes un biroja vadītājas amatā. Maģistra darba izstrādes laika novērojumos ietilpst līdzdalība Skaistkalnes, Kurmenes kopienas domnīcā, kas divas reizes mēnesī, interneta vidē - tiešsaistē rīko sapulces - diskusijas, viedā ciema idejas attīstībai. Domnīcas darbs, kopš 2020. gada aprīļa, ir rezultējies ar ieniegumu Smart Rural 21 projektam, kas ir Eiropas līmeņa viedo ciemu pieejas aktivitāte, un ar pieteikumu dalībai konkursuā, atpazīstamības zīmes “Viedais Ciems” iegūšanai, komunikācijas kampaņas “Mans ciems ir “Viedais Ciems” ietvarā, kas ir Latvijas mēroga viedo ciemu pieejas aktivitāte. Līdzdalības novērojumi pirms darba izstrādes ietver, informatīvo un izglītojošo semināru, profesionālās pilnveides mācību un pieredzes apmaiņas pasākumu rīkošanu mērķteritorijā. Amata ietvaros sniegtas arī individuālas konsultācijas vietējiem uzņēmējiem. Līdzdalības novērojumi papildina citas pētījuma metodes, sniedzot, empīrisku ieskatu mērķteritorijas attīstības dimamikā.

Intervijas ietvaros desmit vietējās kopienas mērķgrupu pārstāvji un divi eksperti (viens pārvaldības, un viens mediatoru segmenta pārstāvis), izteica savu viedokli, pieredzi un priekšlikumus ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai vietējo kopienu teritorijā.

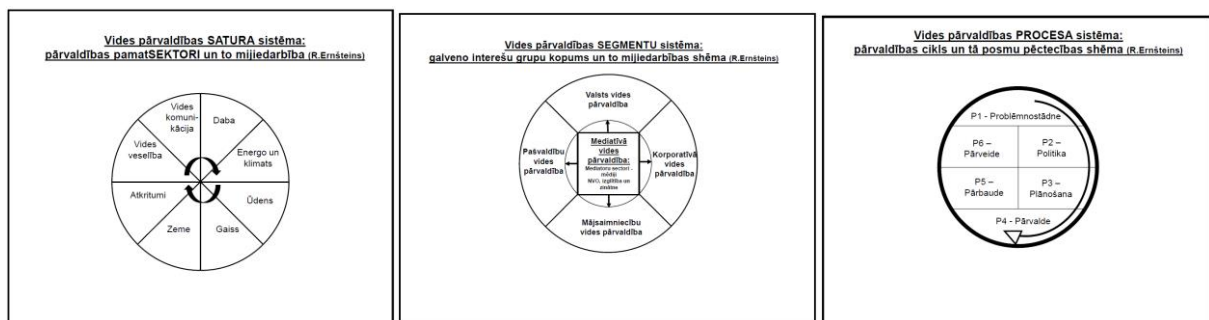
2.1.tabula

Intervijas dalībnieki - Skaistkalnes un Kurmenes kopienas mērķgrupu pārstāvji

Mediatori (NVO, konsultanti, informatīvā un izglītojošā darba veicēji)	Uzņēmēji	Pārvaldes veicēji
Vecumnieku novada lauku attīstības konsultants Kristaps Stallīts	Z/s “Upescelmiņi” (lauku tūrisma saimniecība, daiļdārzs) saimniece un biedrības “Skaistkalnes sieviešu klubs Mēmelīte” dalībniede Eleonora Maisaka	Bauskas novada domes priekšsēdētājs Arnolds Jātnieks (novada līmenis)
Skaistkalnes vidusskolas direktore Svetlana Vāverniece	Biškopsis Dzintars Bērziņš	Skaistklandes pagasta pārvaldes vadītāja Ineta Skustā (vietējais līmenis)

Vecumnieku novada tūrisma konsultante Aira Odinga,	SIA "Iecavas"(gaļas liellopu audzēšana), vadītājs, Mārtiņš Bērziņš	Kurmenes pagasta pārvaldes vadītājs Jānis Sils (vietējais līmenis)
Biedrības "Skaistkalnes sieviešu klubs Mēmelīte" un Skaistkalnes Novadpētniecības centra vadītāja, vides gide Laima Indriķe	Lauku tūrisma saimniecības Lutauši vadītāja Andžela Briča	
LLKC, projektu vadītāja, Zanda Dimante Svilpe (nacionālais līmenis)		

Intervija balstīta, trīs vides pārvaldības bloku - satura, segmentu un apvienotajā procesa - instrumentu struktūrā (Ernšteins R. vides plānošana, lekciju materiāli) atbistoši modeļiem 2.1. attēlā, ietverot arī jautājumu bloku par vides pārvaldības īstenošanā izmantojamām pieejām, īpaši akcentējot viedo ciemu pieeju.

2.1.attēls. Vides pārvaldības sistēmu modeļi (Ernšteins R. vides plānošana, lekciju materiāli)

Intervijas jautājumu bloki un saturs

1) Vides pārvaldības satura jautājumi intervijas dalībnieku rosina novērtēt vietējās kopienas apdzīvotās teritorijas ilgtspējīgas attīstības dimensijas:

- a) vietējās teritoriālās vidi – pierobeža, viensētas, ciemati, infrastruktūra, sociālo un publisko pakalpojumu pieejamība, fiziskai, garīgai un emocionālai veselībai drošs dzīves veids;
- b) dabas vides resursus – kopienai pieejamo dabas objektu ekosistēmu pakalpojumu iespējas un ar to saistītos dabas aizsardzības, efektīvas izmantošanas un atropogēnās noslodzes jautājumus;
- c) ekonomikas vides specifiku – uzņēmējdarbības attīstību un iespējas, kas lielā mērā izriet no teritoriālās un dabas vides apstākļiem;

d) izglītības vides priekšrocības un trūkumus - ietverot formālo un neformālo, bērnu, jauniešu un mūžizglītības iespējas;

e) kultūras vides situāciju, ietverot arī vēstures un reliģijas ietekmi;

f) pārvaldības vidi veidojošās struktūras – institucionālās, nevalstiskās, pilsoniskās, tiesiskās, komunikatīvās un to vienojošo komplementaritāti.

Intervijas dalībnieks izvirza viņaprāt, kopienai aktuālākās ilgtspējīgas attīstības dimensijas, kurās vispirms būtu attīstāma vides pārvaldība, pamato kāpēc, kāda ir esošā, situācija, kā to attīstīt ar jauniem risinājumiem, un realizācijas formām

2) Vides pārvaldības segmentu sistēmas jautājumi vērsti uz mērķgrupu iesaisti vietējās kopienas vides pārvaldības attīstībā:

a) intervijas dalībnieks tiek aicināts novērtēt paša, kā vietējās teritorijas iedzīvotāja līdzdalību kopienas apdzīvotās teritorijas vides pārvaldībā, apzinot esošās iespējas un šķēršļus;

b) caur savu piederību kādai vai vairākām interešu grupām, dalībnieks novērtē iespējas un rīcību, paša atbildībā esošās vides pārvaldībā, un tās vietu kopienas vides struktūrā;

c) analizējot interešu grupu savstarpējās mijiedarbības jautājumus tiek apzināta vides pārvaldības segmentu sistēma un iespējamās attīstāmās sadarbības formas.

3) Vides pārvaldības 3 bloka jautājumi ir par instrumentiem kas izmantojami vietējās teritorijas vides pārvaldības attīstībā īpaši - pārvaldības plānošanas process, kā viens no instrumentiem, ietverot visus plānošanas P6 modeļa posmus, un viedo ciemu pieeju:

Intervijas dalībnieki ir aicināti izteikt viedokli, vai ar viedo ciemu pieeju varētu attīstīt arī ilgtspējīgu vides pārvaldību? Kā? Kādas citas pieejas un kādi instrumenti būtu lietojami kopienas vides pārvaldības attīstībā?

Maģistra darbā pielietoto kvalitatīvo pētījuma metožu kopums ļauj izprast sarežģītas ekosociālas sistēmas, ko ietekmē makrovides pārmaiņas (globalizācija, ražošanas intensifikācija, tirgus konkurence, un klimats) un kas izpaužas kopienas mikrovides rādītājos, ietverot visas, trīs ilgtspējīgas attīstības pamatdimensijas.

Situācijas analīzes pētījumā tiek auditēta lokālas kopienas situācija ilgtspējīgas attīstības dimensiju vērtējumā, kopienu pārstāvošo mērķgrupu iesaiste vides pārvaldības procesā, un attīstībā izmantojamie instrumenti.

3. SITUĀCIJAS ANALĪZES PĒTĪJUMS PAR VIDES PĀRVALDĪBAS SATURU UN PROCESIEM SKAITKALNES UN KURMENES KOPIENĀ

Situācijas analīzes pētījums vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai, veikts Skaistkalnes, Kurmenes pagastu kopienā. Kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības audita rezultātu dokumentēšanā pielietota integratīva pieeja – apkopojot un organizējot ziņas un datus par pārvaldāmās teritorijas vidi un tajā notiekošajiem procesiem iekļaujot un savstarpēji papildinošā formātā. Visa apkopotā informācija strukturēta atbilstoši intervijas jautājumu blokiem.

Izanalizējot interviju pirmā bloka jautājumu rezultātus iegūtas 6 prioritārās ilgtspējas dimensijas: 1) Mēmeles upe, unikāli dabas objekti; 2) Skaistkalnes karsta kriteņu un avoti, ainava un palieņu pļavas; 3) biogiskā lauksaimniecība, lauku tūrisms un uzņēmējdarbība māsaimniecās; 4) izglītība 5) kultūrkapitāls; 6) pārvaldība. Katra no šīm dimensijā auditēta un turpmāk nodaļā aprakstīta atbilstoši informācijas avotam – statistikas dati, (t.sk. ekonomikas un sociālo procesu pārmaiņas raksturojoši indikatori, kā arī dabas aizsardzības sistēmās balstīti zemes, bioloģijas, ģeoloģijas, hidroloģijas un meteoroloģijas monitoringu rādītāji), plānošanas dokumenti un intervijas.

Atspoguļotot interviju otrās daļas rezultātus, informācija par kopienu pārstāvošajām mērķgrupām un to iesaisti vides pārvaldībā, organizēta analogi. Sākumā apkopota datu avotos iegūtā, tad līdzdalības novērojumā konstatētā un intervijās un diskusijās fiksētā.

Informācija par vides pārvaldībā izmantojamiem instrumentiem apkopota un grupēta hronoloģiskā secībā. Vispirms ir autores novērojumu apraksts un respondentu teiktais, par kopienas līdzšinējo pieredzi dažādu instrumentu izmantošanā vides pārvaldības attīstībā. Tam seko respondentu redzējums par turpmāk lietojamiem instrumentiem, rīkiem un pieejām, īpaši novērtējot viedo ciemu pieeju.

Intervijas noslēdzošā bloka tēma – vides pārvaldības plānošanas procesa attīstība atspoguļota Skaistkalnes, Kurmenes pagastu kopienas vides pārvaldības mērķgrupu vērtējumā, atbilstoši plānošanas cikla posmiem.

Tādējādi informācija sakārtota vienkopus – pārskatāma, nefragmentēta, lai lietotājs var kvalitatīvi novērtēt situāciju.

3.1. Vietējās kopienas ilgtspējīgas attīstības dimensijas, vides pārvaldības saturs

Mēmeles upe

Datu un literatūras avotos

Mēmele ir nozīmīga dabas kapitāla daļa, pētījuma mērķteritorijā. Upes ekosistēmas piedāvātie pakalpojumi ietver tūrisma, aktīvās atpūtas un citu rekreatīvu pakalpojumu kā arī maksšķerēšanas iespējas. Tādēļ ļoti būtisks vietējās teritorijas ilgtspējīgai vides pārvaldībai ir zivju resursu jautājums – to daudzveidība, izmantošana. Mēmeles upe, visā tās garumā, atbilstoši MK not., NR. 118 “Noteikumi par virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti” ietilpst prioritāro karpveidīgo zivju ūdeņu sarakstā. Tā atrodas arī vides jutīgajā teritorijā. Mēmeles upe 8 km aiz Skaistkalnes pilnībā ietek Latvijas teritorijā. Lai uzraudzītu pārrobežu slodzes, 0.5km lejpus Skaistkalnes atrodas ūdensobjekta intensīvā uzraudzības monitoringa stacija. Tas nozīmē, ka paraugi tiek ievākti katru gadu ar paraugu ņemšanu 12 reizes gadā. (Ūdeņu monitoringa programma 2021)

Lai noteiktu arī Mēmeles upes ekoloģisko stāvokli, tika iegūti publiski pieejamie dati no Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra mājaslapas. 3.1. tabulā ir apkopoti kritēriji, pēc kuriem tiek noteikta virszemes ūdens objektu ekoloģiskā kvalitāte.

3.1. tabula

Ekoloģiskās kvalitātes kritēriji virszemes ūdensobjektu klasifikācijai (METEO 2021a)

Nr. p.k.	Kvalitātes kritēriji	Ua)pes	Ezeri	Pārejas ūdeņi	Piekrastes ūdeņi
1.	Bioloģiskie kritēriji				
1.1.	Fitoplanktona sastāvs, sastopamība un biomasa	-1	x	x	x
1.2.	Makrofītu sastāvs un sastopamība	x	x	x	x
1.3.	Zoobentosa sastāvs un sastopamība	x	x	x	x
1.4.	Zivju sugu sastāvs un sastopamība	x	x	x	
1.5.	Zivju populāciju vecuma struktūra	x	x		
2.	Hidromorfoloģiskie kritēriji, kas nodrošina bioloģisko kritēriju pastāvēšanu				
2.1.	Hidroloģiskais režīms				
2.1.1.	caurteces apjoms un dinamika	x	x		
2.1.2.	ūdens apmaiņas periods		x		

2.1.3.	saistība ar pazemes ūdensobjektiem	x	x		
2.1.4.	upes nepārtrauktība	x			
2.2.	Morfoloģiskie apstākļi				
2.2.1.	dziļuma svārstības	x	x	x	x
2.2.2.	platuma svārstības	x			
2.2.3.	gultnes dominējošais substrāta sastāvs	x	x	x	x
2.2.4.	gultnes šķērsriezums		x	x	
2.2.5.	krasta zonas struktūra	x			
2.2.6.	krastu struktūra		x		
2.2.7.	plūdmaiņu zonas struktūra			x	x
2.3.	Paisuma–bēguma režīms				
2.3.1.	saldūdens plūsma			x	
2.3.2.	galveno straumju virziens				x
2.3.3.	pakļautība viļņu iedarbībai			x	x
3.	Ķīmiskie un fizikāli ķīmiskie kritēriji, kas nodrošina bioloģisko kritēriju pastāvēšanu				
3.1.	Vispārīgie kritēriji				
3.1.1.	ūdens caurredzamība		x	x	x
3.1.2.	temperatūras režīms	x	x	x	x
3.1.3.	skābekļa daudzums	x	x	x	x
3.1.4.	sāļums	x	x	x	x
3.1.5.	paskābināšanās	x	x		
3.1.6.	biogēno elementu koncentrācija	x	x	x	x
3.2.	Piesārņojošās vielas				
3.2.1.	konkrētajā ūdensobjektā novadītās mākslīgās piesārņojošās vielas	x	x	x	x
3.2.2.	citas konkrētajā ūdensobjektā novadītās piesārņojošās vielas	x	x	x	x

Piezīmes.

1. x – kritērijs, pēc kura vērtē attiecīgās grupas ūdeņu ekoloģisko kvalitāti.

2. (1) – novērtē tikai upēs, kuru garums pārsniedz 100 km un sateces baseina laukums ir lielāks par 1000 km². (METEO 2021)

Saskaņā ar virszemes ūdeņu monitoringa programmu Lielupes upju baseinu apgabalam, Mēmeles upei piešķirts ūdens objekta ŪO kods L159, bet saskaņā ar ūdeņu monitoringa programmu L160. (Ūdeņu monitoringa programma 2021)

Ekoloģiskās kvalitātes monitoringa plāns ŪO L159, 0,5 km leņpus Skaistkalnes, stacijas kods LVL1590200, apkopots 3.2. tabulā.

3. 2. tabula

Mēmeles upes ūdesns kvalitātes monitoringa plāns (METEO 2021b)

Rādītāju grupa	Rādītājs	Monitorins
Hidromorfoloģisko rādītāju nodrošinājums	Gultnes substrāts un struktūra	Vienu reizi sešos gados - uzraudzības (U) monitoringā
	Krasta/krasta joslas struktūra	
	Saistība ar pazemes ŪO	
	Upes / ezera nepārtrauktība	
	Dziļums	
	Platums upēm	
Fizikāli ķīmiskie rādītāji	Krāsainība	Vienu reizi trijos mēnešos (ziema, pavasaris, vasara, rudens) - operatīvā (O) monitoringa gadā
	Temperatūra, parauga	Katru mēnesi uzraudzības (U) monitoringa apsekojuma gadā
	O2 piesātinājums	
	O2 izšķīdušais	
	EVS	
	pH	
	Galvenie joni: Na, K, HCO ₃ , SO ₄ , Cl	Vienu reizi trijos mēnešos (ziema, pavasaris, vasara, rudens)
	CaCO ₃ cietība: Ca, Mg mēra, mg/l	
	Suspendētās vielas	
	BSP5	Katru mēnesi uzraudzības (U) monitoringa apsekojuma gadā
	TOC	
	DOC	
	Sārmainība, mekv/l	
Biogēnie elementi	Pkop	Katru mēnesi uzraudzības (U) monitoringa apsekojuma gadā
	P/PO ₄	
	Nkop	
	N/NH ₄	
	N/NO ₂	
	N/NO ₃	
Si	Vienu reizi trijos mēnešos (ziema, pavasaris, vasara, rudens)	
Bioloģiskais monitorings	Fitoplanktons	Fitoplanktona un hlorofila a novērojumi 3 reizes gadā: - maijs, jūlijs, septembris

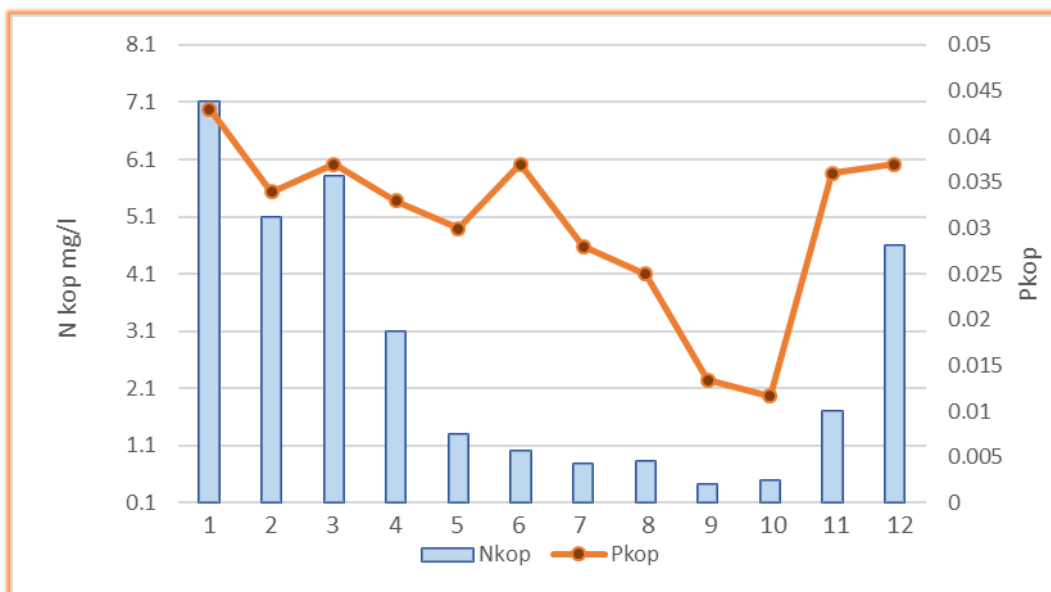
	Makrofiti	Vienu reizi trīs gados - U monitoringā
	Fitobentoss	
	Zivis	
	Makrozoobentoss	
	Hlorofils a	novērojumi 3 reizes gadā: - maijs, jūlijs, septembris
Ķīmiskais monitorings	Ūdeņos novadītās citas notekūdeņu vielas	Vienu reizi trijos mēnešos (ziema, pavasaris, vasara, rudens)
	Sedimentos bīstamās u.c.vielas-	1 reizi 3 gados
	Sedimentos prioritārās vielas-1reizi 3gados	1 reizi 3 gados
	Biotas organismos prioritārās vielas -	katru gadu
	HELCOM bīstamās vielas	1x5 gados (12 reizes gadā)

Aktuālie ūdens kvalitātes dati, atbilstoši Lielupes UBA apsaimniekošanas plāna metodikai un ŪSD, salīdzināti ar ekoloģiskās kvalitātes klasei atbilstošiem 6.ŪO tipa rādītājiem un apkopoti 2. pielikumā. Atbilstošo ķīmisko parametru vērtības, salīdzinātas arī ar karpveidīgo zivju ūdeņu kvalitātes robežvērtībām, atbilstoši MK noteikumiem Nr. 118. "Noteikumi par virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti", kas nosaka divas kvalitātes rādītāju grupas prioritārajiem lašveidīgo un karpveidīgo zivju ūdeņiem – robežlielumus un mērķlielumus. Robežlielumi ir obligāti ievērojami rādītāji, bet mērķlielumi ir vēlami kvalitāte rādītāji. (METEO 2021). Mēmeles upes ūdens kvalitātes rādītāji 2020. gadā atbilst karpveidīgo zivju ūdeņiem noteiktajām robežvērtībām

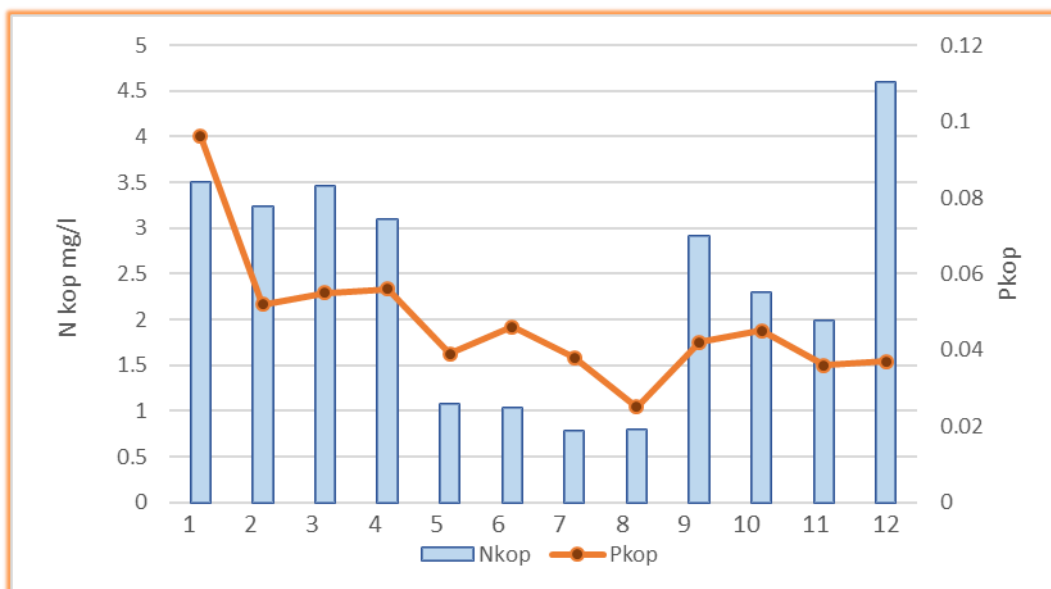
Mēmele ir liela, potomālas tipa upe,- 6. ūdensobjekta (ŪO) tips, ar 2075 km² lielu sateces baseina laukukumu Latvijā un 4060km² lielu kopējo sateces baseinu. Atbilstoši MK Nr. 418. noteikumiem, Mēmele ir pārrobežu piesārņojuma, izkliedētā piesārņojuma un plūdu riska objekts. Mēmele ir arī ekonomiski nozīmīgs ūdensobjekts – vimbu nārsta upe.

Publiski pieejamie dati par vidējiem amonija slāpekļa, skābekļa, vara, cinka un pH līmeņa rādītājiem 2020. gadā, atbilst augstas klases ūdens kvalitātes prasībām. Tomēr kopējā N rādītāji, pārsniedzot galējo robežvērtību gada bezveģetācijas periodā, rāda ļoti augstu izkliedētā piesārņojuma ietekmi ar biogēnā N iznesi no aramzemēm, kad augi to nesaista. 3.1. attēlā un 2. pielikumā. Salīdzinot ar stāvokli 2014.gadā, 3.2.attēlā, redzamas atšķirības biogēno elementu daudzumā Mēmeles ūdenī attiecīgajā mēnesī, piemēram kopējā N daudzums Mēmelē pie Skaistkalnes 2020. gada janvārī bija 7.1 mg/l, bet 2014. gadā 3.6 mg/l. Tomēr gada vidējie daudzumi nav daudz mainījušies – 2014.gadā vidējais kopējā N daudzums bija 2.19 mg/l, bet

2020. gadā 2.69 mg/l, savukārt fosfora daudzums ir samazinājies no 0.048 mg/l uz 0.03 mg/l 2020. gadā. Rādītāji liecina par antropogēnās slodzes samazināšanos un lauksaimnieciskās ražošanas intensifikācijas palielināšanos.

3.1.attēls N_{kop} un P_{kop} koncentrācija Mēmelē 0.5 km lejpus Skaistkalnes 2020.gadā (METEO-dati 2021)

3.2.attēls N_{kop} un P_{kop} koncentrācija Mēmelē 0.5 km lejpus Skaistkalnes 2014.gadā (METEO-dati 2021)

Salīdzinot ar Lielupes upju baseinu apgabala apsaimniekošanas plānā 2016.-2021.gadam apkopoto informāciju, ŪO Mēmele L159 ekoloģiskā kvalitāte Latvijā novērtēta kā

labā, bet Lietuvā – kā vidēja. Virszemes ūdeņu kvalitātes monitoringa stacijas, pēc kurām tiek vērtēta ekoloģiskā kvalitāte, atrodas apmēram 25 km attālumā. Tādējādi Lietuvas monitoringa stacija labāk raksturo Lietuvas pārrobežu slodzes ietekmi, jo atrodas tuvāk upes augštecei. Arī Mēmeles ūdensobjektā pārrobežu slodze attiecībā uz Nkop uzskatāma par būtisku. (Lielupes UBA 2015)

Upes posmi, kam piekļaujas gan Skaistkalnes, gan Kurmenes ciemati ir īpaši aizsargājami biotopi, ES klasifikācijas kods 3260 - upju straujteses un dabiski upju posmi. Kopumā, ūdensobjektā L159 upju straujteses un dabiski upju posmi aizņem 6.82 ha lielu platību. (Lielupes UBA 2015) Biotops 3190 Karsta kritenes, veid 4.46 ha lielu platību. (Lielupes UBA 2015) Lielupes upju baseinu apgabalā pirmo upju baseinu apsaimniekošanas plānu un pasākumu programmu ieviešanas periodā no 2009.gada beigām līdz 2015.gada beigām ietvertais pasākums par gruntsūdeņu līmeņa svārstību mazināšanu, lai neveidotos karsta kritenes (ūdensobjektā L159), finansējuma trūkuma dēļ nav īstenots. (Lielupes UBA 2015)

Latvijas Dabas fonds (LDF), par 2021. gada dzīvotni ir noteicis šos Eiropā un Latvijā īpaši aizsargājamo biotopu - upju straujteses un dabiskus upju posmus. Tie ietver upju straujteses – upes un upju posmus ar akmeņainu vai oļainu gultni un strauju ūdens tecējumu, kā arī visus citus dabiskos, nepārveidotos upju posmus neatkarīgi no straumes ātruma.

Intervijās

Katras mērķgrupas dalībnieks intervijā Mēmeles upi izvirza kā prioritāro ilgtspējas dimensiju. Katram ir pieredze ar Mēmeles upi, kā vides tūrisma elementu. Kopš 2006. gada, līdz ar pārrobežu sadarbības projektu “Development of tourism near the border river Memele/Nemunele”, abreviatūra DETOMENE, kas īstenots tūrisma attīstībai pie pierobežas upes Mēmeles/Nemunelis starp Bauskas un Biržu rajoniem, te tiek rīkoti Mēmeles svētki, ar plaši apmeklētu laivošanas pasākumu. Izceļot tūrisma, aktīvās atpūtas un rekreācijas funkciju nodrošinājumu, kā vienu no būtiskākajiem Mēmeles upes ekosistēmas pakalpojumiem, ko attīsta vietējā kopiena. Laivu piestātne, ar visu tam nepieciešamo pakalpojumu kompleksu ir vairāku mājsaimniecībai iztikas avots, tādējādi, Mēmeles upes sniegtais ekosistēmas pakalpojums laivotājiem, uztur 4-6 ģimenes, Skaistkalnes, Kurmenes pagastu teritorijā, kas attiecīgi gādā par ilgtspējīgu vides pārvaldību savas uzņēmējdarbības ietvaros. Šīs ģimenes, savukārt, veido īso piegāžu ķēdes, piedāvājot tūristiem vietējo zemnieku ražotu pārtiku.

Interviju dalībnieki teic arī par talkām, kas tika rīkotas lai sakoptu Mēmeles aizaugošos krastus Skaistkalnes un Kurmenes ciemu teritorijās. Kā arī, aktualizē atsevišķu Mēmeles upei piegulošu zemju īpašnieku radītas problēmsituācijas, un pat apdraudējumu dabai, videi un

sabierībai un arī vietējai uzņēmējdarbībai. Patiesībā, runa galvenokārt ir par vienu konkrētu, nolaidīgas, nesaimnieciskas, pret dzīvniekiem nežēlīgas un dabai kaitīgas rīcības gadījumu, ko vietējā kopiena, ilglaicīgi komunicējot un konsultatīvo atbalstu piesaistot ir centusies risināt.

Kopumā visu intervēto mērķgrupu pārstāvji Mēmeles upi redz kā tūrisma, līdz ar to arī kopējās vietējas ekonomikas ilgtspējas dimensiju. Ar upi saistīta arī sociālās ilgtspējas attīstība, jo tā kalpo vietējās sabiedrības rekreācijas un komunikācijas vajadzībām. To nodrošina dažādu projektu ietvaros un visu mērķgrupu iesaisti īstenotie projekti, ierīkojot atpūtas vietas, to skaitā, Ānes Mēmeles parks Skaistkalnes pagastā un Kurmenes muižas parks un “Jauniešu māja”, Kurmenes pagastā. Jautāti, par turpmāko attīstību un instrumentiem, ko paredzēts izmantot attīstības īstenošanā, intervijas dalībnieki atklāj šī gada plānus, kas paredz piesaistīt ES struktūrfondu līdzekļus, Leader projekta ietvaros izbūvējot promenādi Skaistkalnes ciemā. Jaunais pastaigu un pulcēšanās objekts idejiski līdzināsies senajai promenādei, par kuru liecina tikai vēstures arhīva materiāli, bet būtībā būs jaunu ainavisku, arhitektonisku un funkcionālu risinājumu objekts. Runājot par Mēmeles upi kā dabas ilgtspējas dimensiju, interviju dalībnieki piemin bioloģiski daudzveidīgās palieņu pļavas, kuru ilgtspējīga apsaimniekošana tiek izbeigta, līdz ar ganāmpulku likvidēšanu, kas viensētu saimniecībās nepārsniedza 5 liellopu vienības. Interviju dalībnieki ir informēti arī par biogēnā piesārņojuma radītiem draudiem ūdens ekoloģiskai kvalitātei un upes ekosistēmas ilgtspējai. Eitrofikācijas radītās izmaiņas vietējie iedzīvotāji izjūt arī ikdienā. Upe aizag, krasmalas ir kļuvušas nepieejamas un peldvietu uzturēšana ir kļuvusi par nopietnu izaicinājumu. Lai piedalītos situācijas pārvaldībā, kopiena gatavo pieteikumu LIFE Vides programmas līdzfinansētā integrētā pasākuma “Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana laba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai”, projektu konkursam „Mazo grantu shēma ūdensobjektu kvalitātes uzlabošanai”.

Unikālas dabas vērtības; ainava, karsta kritenes, sēravoti, ģipša iegulas, bioloģiski vērtīgie zālāji un meži

Plānošanas dokumentos

Vecumnieku-Skaistkalnes ainavu apvidū ir sadrumstalots zemes segums ar lielāku vai mazāku meža masīvu un lauksaimniecības zemju miju. Reģionā dominē podzolaugsnes un podzoli uz smilts un vietumis mālsmilts un smilšmāla cilmiežiem. Nosacīti lielas platības aizņem arī purva kūdraugsnes. Samērā liels īpatsvars ir arī purvainām teritorijām. Mozaikveida Vecumnieku-Skaistkalnes ainavu apvidū apdzīvojuma struktūra ir vairāk vai mazāk vienmērīgi izveidojusies: galvenās apdzīvojuma formas ir ciemi, lielciemi un viensētas. Savukārt Zemgales

līdznuma ainavu reģionā, kurā ietilpst pārējā Bauskas reģionam piegulošā teritorija – Bauskas, Iecavas un Rundāles novadi, izteikti dominē ar lauksaimniecību saistīti ZS/ZL veidi (83,92 %), tie arī veido šī reģiona ainavas matricu – agro-ekosistēmām piemīt intensīvai lauksaimniecībai piemītošs raksts – masīvi meliorēti aramzemes lauki ar nelielu zālāju (3,5 %) īpatsvaru. Kā koridori šajā ainavu reģionā kalpo upes, tām piegulošās palienes, kuras klāj pusdabiskie zālāji, krūmu un koku audzes. Meži un dabiskās ekosistēmas veido nelielu daļu (13,55 %) un atsevišķas apbūvētās teritorijas (2,53 %) – tie veido ainavas plankumus. Kā reģionāla mēroga ainavas dārgumi Zemgales reģionālajā ainavas un zaļās infrastruktūras plānā iekļauti: skats uz Skaistkalnes katoļu baznīcu un kapenēm un Skaistkalnes karsta kriteņu ainava. (Zariņa at al 2019)

Kā liecina 2004. gadā Latvijas lauksaimniecības universitātē D. Dubrovskā vadībā izstrādātais dabas aizsardzības plāns laika periodam no 2005. līdz 2014. gadam, īpaši aizsargājama dabas teritorija plešas 97,47 ha platībā. Atbilstoši 2015.gadā veikta līgumdarba pētījumam, kas ietver apsekojumu, un publicētās un npublicētās literatūras datus, dabas pieminekļa robežas nav mainītas. Dabas aizsardzības plānā ir gan ieteikts optimizēt robežas, tomēr karsta areāls ir ļoti plašs, apmēram 225 km², līdz ar to robežu optimizācijai, būtu nepieciešams veikt padziļinātu teritorijas izpēti (Markots A. un Dēliņa A. 2015.) Pētījuma rezultāti norāda uz neciešamību izvietot plašāku informācijas stendu par teritorijas ģeoloģiskajām vērtībām, notiekošajiem procesiem un iespējām vērot to rezultātu, kas tiks īstenoti muzeja ierīkošanu Skaistkalnes magazīnas klētī, kā norādīts iepriekš.

Kopš 2004. gada, dabas piemineklis “Skaistkalnes karsta kritesnes” iekļauts Latvijas Natura 2000 – Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju sarakstā. Te atrodas izcilas vērtības – bioloģiski daudzveidīgi, reti un īpaši aizsargājami biotopi, to skaitā Eiropas savienības aizsargājami biotopi – karsta kritesnes (3190), izžūstoši karsta ezeri (kods 3180) sugām bagātas ganības un ganītas pļavas (6270), palieņu zālāji (6450), boreālie meži (kods 9010, apakštips – dabiski veci jauktie meži). Ekoloģiski un bioloģiski nozīmīgi ir arī mazskartie mežu nogabali. Teritorijas apsaimniekošanas ilgtermiņa mērķis ir aizsargāt un saglabāt dabas pieminekļa “Skaistkalnes karsta kritesnes” bioloģisko daudzveidību un izcilās ainaviskās vērtības, vienlaicīgi nodrošinot rekreācijas, tūrisma un izglītības, izziņas un audzināšanas iespējas, tādējādi veicinot teritorijas sociāli – ekonomisko attīstību. (Dubrovskis D. 2004.)

Karsta procesi dabas pieminekļa teritorijā izpaužas aktīvi, tuvāk Mēmelei vērojamas jaunas nelielas karsta kritesnes. Ģipsakmeņu klātbūtne Salaspils horizontā ietekmē ūdens ķīmisko sastāvu – ūdeņiem raksturīga paaugstināta mineralizācija līdz 2 g/L augstā sulfātu satura dēļ. Galvenā plūsma koncentrējas starp Iecavas un Mēmeles upēm, horizonta ūdeņu atslodze notiek Mēmeles līkumā pret Vērdiņu mājām, bet daļa ūdens, nonāk arī līdz avotiem

pie Krastmalām. Avoti atrodas Mēmeles labajā krastā pie ūdens līnijas ārpus dabas pieminekļa robežām. (Markots, Dēliņa 2015.)

Lai sabalansētu ekoloģijas, ekonomikas un sociālās vajadzības, kartsta reģions ir uzskatāms par vienu no vispretrunīgākajām teritorijām.

Vecumnieku novada IAS, tūrisma un atpūtas stratēģiskais mērķis saistīts ar ģipšakmens muzeja attīstību, tūrisma maršrutiem sadarbības ar Biržu pašvaldību, prakses nodarbības un radošās nometnes mākslas skolām un „jaunajiem dakteriem un tēlniekiem” kā arī pētniecības un izglītības aktivitātes.

Datu un literatūras avotos

Valsts zemes dienesta publiskojamo datu bāzē nav pieejami dati par zemes lietojumu pagastu mērogos, vienīgi – novadu mērogos. Zemes sadalījums pa lietošanas veidiem Vecumnieku novadā, rāda mežaino un purvaino teritoriju pārsvaru pār lauksaimniecībā izmantojamām (tabula 4.2.1.) Atbilstoši datiem, LIZ no Vecumnieku novada kopplatības aizņem 32.8%, savukārt meži, krūmāji un purvi – 58.8 %.

3.3.tabula

Zemes sadalījums pa lietošanas veidiem Vecumnieku novadā

(VZD 2021a)

Gads	Zemes lietošanas veidi												
	LIZ	t.sk.				mežs	krūmājs	purvs	ūdens objektu zeme	t.sk.		zeme zem ēkām un pagalmiem	zeme zem ceļiem
		aramzeme	augļu dārzs	plava	ganības					zeme zem ūdeņiem	zeme zem zivju dīķiem		
2018.	27977	20618	277	3286	3796	46373	1592	1350	2000	1990	10	948	1548
2019.	27825	20524	275	3242	3784	46530	1580	1355	2009	1993	16	952	1631
2020.	27681	20396	277	3252	3756	46692	1621	1319	2020	2005	15	959	1638
2021.	27462	20270	276	3241	3675	46905	1564	1223	2112	2097	15	968	1640

Skaistklandes un Kurmenes pagastu kopējā teritorija ir 218,1 ha liela. Ja pieņem, ka procentuālais sadalījums ir līdzīgs, kā novadam aprēķināts, tad pētījuma mērķteritorijā, lauksaimniecības un mežsaimniecības resursu veido ~ 128250 ha LIZ, un 71500 ha mežainās un purvainās platības. Vērtējot šo dabas kapitālu, no ilgtspējīgas vides pārvaldības viedokļa, īpaša uzmanība būtu jāvērs, saimnieciskās darbības īstenošanā pielietojām mežsaimniecības un lauksaimniecības metodēm, zemes un mežu īpašnieku informētībai un zināšanām, kā arī motivētībai un prasmēm tās pielietot praksē. Nozīmīgs meža ekosistēmu pakalpojums ir arī medības, sēņu un ogu lasīšana, ārstniecības augu vākšana, kā arī rekreatīvas un sportiskas

aktivitātes. Medību kārtība ir noteikta Medību likumā, savukārt par Sugu un biotopu aizsardzības likuma saturu un MK noteikumiem Nr. 396 "Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu" būtu jāzina ne tikai tiem mežu un zemju īpašniekiem, kuru īpašumos mājo īpaši aizsargājamās sugas, vai atrodas kādi īpaši aizsargājami dabas pieminekļi, bet arī dabas velšu vācējiem, patērētājiem un tirdzniecībā iesaistītajiem.

Publiskajās datu bāzēs, gan nav iegūstami dati, par bioloģiski sertificētajām platībām, Arī bioloģiski vērtīgo zālāju platības ir redzamas tika dabas datu pārvaldības sistēmas, OZOLS pārlikā - kartē, bet nav ērti iegūstama informācija, par to cik liela BDUZ platība ir interesējošajā pagastā. Ozols pārlikā redzamas sugām bagātu ganību un ganītu pļavu platības, kas, vairāk kā citviet, novada teritorijā, atrodas tieši Skaistkalnes un Kurmenes pagastos esošajās Mēmeles upes palienēs. Šādu zālāju esamību mērķteritorijā ir nodrošinājusi ekstensīvā lopkopība un Mēmeles paliene. Zālējāņu ganāmpulki, gan bioloģiski sertificētās, gan nesertificētās saimniecībās, te ir vairāk kā citos pagastos Vecumnieku, Bauskas, Iecavas vai Rundāles novadu teritorijā. Ganīšana ir labākais veids bioloģiski vērtīgu zālāju uzturēšanai. Savukārt Mēmeles upe palieņu pļavas apgādā ar augiem nepieciešamajām barības vielām un ūdeni.

Intervijās

Jautājot, par citām dabas dimensijām, kas ir vietējās teritorijas ilgtspējīgas attīstības pamatā, mērķgrupu pārstāvji runā par daudziem dabas objektiem un ekosistēmām, izceļot ainavas kā unikālu vērtību. Tostarp, Mēmeles upe, kas mūsu skatam paver Lietuvas puses ainaviskos krastus un otrādi.

Par trauslu un sargājamu vērtību uzskata ģipša iegulas, un ar bažām raugās uz SIA "Knauf" saimniecisko darbību un šim nolūkam iegādātajiem zemes īpašumiem Skaistkalnes pagastā. Pagastu pārvalžu un NVO pārstāvji uzsver padziļinātas pētniecības nepieciešamību, lai novērtētu, kādu ietekmi uz Mēmeles un Iecavas upju ekosistēmām, ko, karsta procesu reģionā saista pazemes ūdeņu sistēmas, varētu radīt iespējamie ģipša iežu rūpnieciskās ieguves procesi.

Agrāk, īpaši aizsargājamais dabas objekts, Skaistkalnes karsta kritenes, neesot bijis tūristu īpaši iecienīts galamērķis, bet pēdējā gada laikā, interese ir kļuvusi daudz lielāka. Attīstās ģeotūrisms un integrētos pārrobežu projektu ietvaros, top orientēšanās maršruti, kuros tiek iekļauti karsta reģioni, Skaistkalnes, Kurmenes un Biržu teritorijās. Aptaujātie teic, ka karsta procesi veido vietējo ainavu. Karsta reģions ir īpašs un pretrunīgs, tam vajadzīga aizsardzība

un regulējumi. Ģipša iegulas ir resurss, bet zemes iegruvumi, kas rodas ģipša slāņiem izskalojoties ir drauds. Vietējie iedzīvotāji nesatraucas par to, ka zemes iegruvumi šajā teritorijā, tai skaitā viņu īpašumos, varētu rasties dabisku procesu rezultātā, bet uzskata, ka cilvēka darbība nedrīkst ietekmēt karsta procesu norisi, tāpēc ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā, tam ir būtiska loma.

Arī mežu teritorijām ir būtiska nozīme. Interviju dalībnieki mežus redz kā ilgtspējīgas attīstības dimensiju gan ainavas kontekstā gan dažādo ekosistēmas pakalpojumu dēļ.

Ainavu te veido arī ekstensīvā lauksaimniecība. Piemājas saimniecību ar dažiem liellopiem, aitām, vai kazām, ir palicis pavisam maz, tomēr meža pļaviņu un palieņu ainavas uzturēšanā zālēdājiem ir liela nozīme. Ganības nodrošina bioloģisko daudzveidību zālajos, pasargā augsni no erozijas un pilda buferjoslas funkcijas, lai augu barības vielas neizskalotos un nenonāktu Mēmelē. Dabiskie zālāji ir nozīmīga vietējās teritorijas ilgtspējīgas attīstības dimensija, un to pārvaldību veic zemju īpašnieki.

Bioloģiskās zemnieku saimniecības, lauku tūrisms un uzņēmējdarbība mājāsaimniecībās.

Plānošanas dokumentos

Ilgtspējīga dabas kapitāla izmantošana var sekmēt Latvijas kā “zaļas” valsts tēla veidošanos. Tā ir iespēja veicināt eksporta un daudzu ekonomikas un jaunrades nozaru attīstību, piemēram, pakalpojumu industrijā – videi draudzīgs tūrisms, atpūta, rekreācija un ārstniecība, veselīgas ēdināšanas pakalpojumi; lauksaimniecībā – bioloģiskā lauksaimniecība un akvakultūra. (Latvija 2030) Atbilstoši Latvija IAS indikatoriem, bioloģiskajā lauksaimniecībā izmantoto platību apjoms būs 15% no visām lauksaimniecībā izmantotām zemēm. Latvijas kopējā lauksaimniecības politika 2027. gadam vēl nav apstiprināta, bet, vadoties pēc Eiropas Zaļā kursa uzstādījumiem, 2030. gada mērķis paredz, ka vismaz 25 % ES lauksaimniecībā izmantojamās zemes tiks izmantoti bioloģiskajā lauksaimniecībā un ka bioloģiskās lauksaimniecības īpatsvars būtiski augs. (EK 2020b)

Vecumnieku novada IAS 2013.-2028. gadam paredz, ka Vecumnieku novadā saglabāsies un attīstīsies tradicionālie lauku saimniekošanas veidi savienojumā ar moderniem informācijas tehnoloģiju un transporta risinājumiem:

- lauksaimnieciskā ražošana, tostarp bioloģiskā lauksaimniecība;
- pārtikas ražošana;
- mežu apsaimniekošana un kokapstrāde;

- purvu apsaimniekošana un kūdras pārstrāde;
- tūrisma pakalpojumi (lauku un ūdenstūrisms, ēdināšana, izmitināšana, aktīvās atpūtas, dabas un kultūras, izklaides pakalpojumi);
- tirdzniecība (lauku, mājražošanas un amatniecības produkcijas tirdzniecība);
- novada līmeņa izglītības, kultūras, sociālie pakalpojumi (Vecumnieku IAS 2013)

Datu un literatūras avotos

Lauksaimniecības datu centra (LDC) dati liecina, ka Vecumnieku novadā ir 48 bioloģiskās saimniecības, to skaitā 26 ir saimniecisko darbību veic pētījuma mērķteritorijā, to skaitā 9 - Skaistkalnes un 17 – Kurmenes pagastos. Lielāka daļa ir jaukta tipa saimniecības, kurās tiek ražota gan augkopības un dārzkopības gan lopkopības produkcija, atbilstoši bioloģiskās lauksaimniecības būtībai, kas paredz pilnas aprites ciklu. Tomēr tirgus produkcijas ražošanā katrai ir viena, galvenā specializācija.

3.4. tabula

Biloģiskās saimniecības Skaistkalnes un Kurmenes pagastos
(LDC 2021)

	Lopkopība		Zirg- kopība	Graud- kopība	Dārzkopība		KOPĀ
	Piens	Gaļa			Dārzeni	Augļi	
Skaistkalnes pagasts	2	3		2	1	1	9
Kurmenes pagasts	5	10	1		1		17
	7	13	1	2	2	1	26

Lopkopībā ir speciālizējušās 20 saimniecības, no tām 7 piena, 13 gaļas lopkopībā. Savukārt graudkopības produkciju ražo tikai 2 saimniecības, no tām 1 audzē rudzus, bet otra audzē un pārstrādā amaranta sēklu. Pārstrāde reģistrēta arī Skaistkalnes pagasta augļkopības saimniecībai. Savukārt ar biškopību, kā ar papildražošanas nozari nodarbojas tikai viena no mērķteritorijā reģistrētajām bioloģiskās lauksaimniecības produkciju ražojošām saimniecībām.

Lai ražotu bioloģiskās lauksaimniecības produkciju, saimniecībām ik gadu ir jāsertificējas. Kā liecina sertifikācijas institūta "Vides kvalitāte" un SIA "Sertifikācijas un testēšanas centrs" dati, 2020. gadā sertificēto bioloģisko lauksaimnieku vidū ir 17 Skaistkalnes

un Kurmenes pagastu lauksaimnieki, to skaitā, 7 Skaistkalnes un 10 - Kurmenes pagasta saimniecības.

Datu bāzēs nav pieejami dati par kopējo zemnieku saimniecību skaitu Skaistkalnes un Kurmenes pagastos, Aktīvo zemnieku saimniecību īpatsvars un skaits uz 1000 iedzīvotājiem ir mainīgs, to rāda reģionālās attīstības indikators modelis 7.1.4.1. tabulā. Tabulas dati tomēr nepilnīgi atspoguļo situāciju, jo visi lauksaimnieki nedibina zemnieku saimniecības, daudzi, kā uzņēmējdarbības formu izvēlas reģistrēt saimniecisko darbību VID kā fiziskas pašnodarbinātas, kā arī attīsta lauksaimniecisko ražošanu juridiskas personas – individuālā komersanta (IK) vai komercsabiedrības SIA statusā.

3.4. tabula

Vecumnieku novada ekonomiski aktīvās vienības 2014.-2019.gados (RAIM 2020)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tirgus sektora ekonomiski aktīvās statistiskās vienības (skaits, CSP)	497	517	522	469	496	491
Tirgus sektora ekonomiski aktīvo individuālo komersantu īpatsvars statistisko vienību kopējā skaitā (% , RAIM apr.)	3,82%	4,64%	3,45%	2,99%	2,82%	3,87%
Tirgus sektora ekonomiski aktīvo komercsabiedrību īpatsvars statistisko vienību kopējā skaitā (% , RAIM apr.)	28,57%	28,24%	28,74%	30,49%	32,26%	34,01%
Tirgus sektora ekonomiski aktīvo pašnodarbināto personu īpatsvars statistisko vienību kopējā skaitā (% , RAIM apr.)	43,86%	45,26%	45,40%	42,43%	42,14%	40,33%
Tirgus sektora ekonomiski aktīvo zemnieku un zvejnieku saimniecību īpatsvars statistisko vienību kopējā skaitā (% , RAIM apr.)	23,74%	21,86%	22,41%	24,09%	22,78%	21,79%
Tirgus sektora ekonomiski aktīvo zemnieku un zvejnieku saimniecību skaits uz 1000 iedzīvotājiem (skaits, RAIM apr.)	12,84	12,45	13,05	13,00	13,19	12,69

Tirgus sektora datus, 2019.gads iezīmē lielākos kritumus aktīvo zemnieku saimniecību un pašnodarbināto iedzīvotāju grupā, taču individuālo komersantu un komercsabiedrību īpatsvars pieaug. Iegūstot datus no CSP par iedzīvotāju kopskaitu un izmantojot zināmos par tirgus sektora ekonomiski aktīvo zemnieku un zvejnieku saimniecību skaitu uz 1000

iedzīvotājiem ir iegūts zemnieku saimniecību skaits Vecumieku novadā no 2013.-2019.gadam, 3.5. tabula.

3.5. tabula

Zemnieku saimniecību un iedzīvotāju skaits
Vecumieku novadā no 2013.-2019.gadam (DATA 2020)

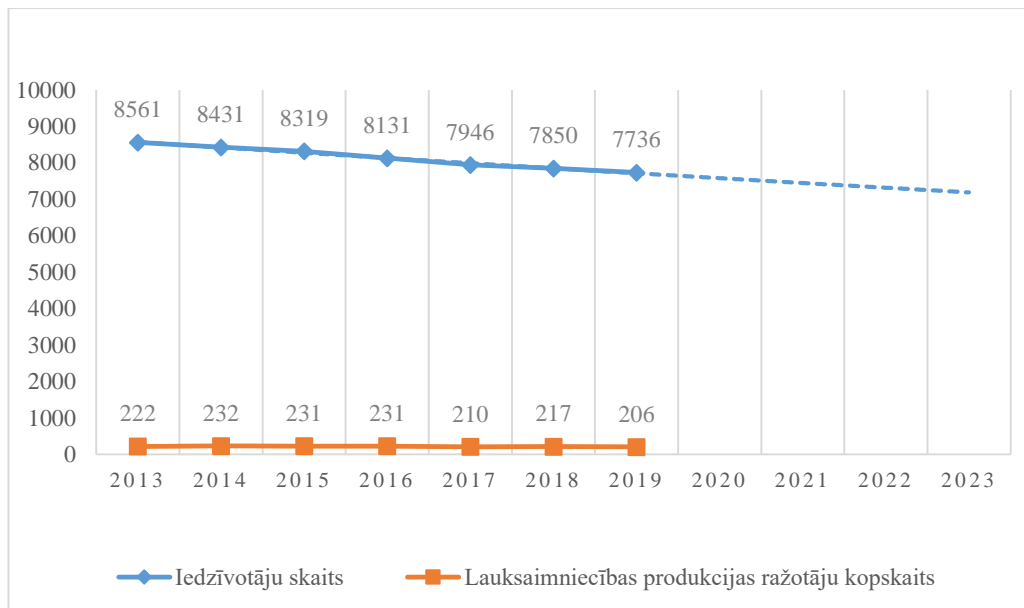
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iedzīvotāju skaits	8431	8319	8131	7946	7850	7736
Ekonomiski aktīvo Z/s skaits	108	104	106	103	104	98

3.6. tabula

Lauksaimniecības produkciju ražojošo uzņēmumu un iedzīvotāju skaits
Vecumieku novadā 2013-2019.gadam (DATA 2020)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Iedzīvotāju skaits	8561	8431	8319	8131	7946	7850	7736
Lauksaimniecības produkcijas ražotāju kopskaits	222	232	231	231	210	217	206
Ekonomiski aktīvo Z/s skaits		108	104	106	103	104	98
Lauksaimnieki - SIA, IK un SDV		124	127	125	107	113	108

Iegūstot datus no CSP par tirgū aktīviem lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, var aprēķināt starpību starp kopējo ražojošo lauksaimnieku skaitu, (tostarp zemnieku saimniecības Z/s, saimnieciskās darbības veicēji SDV, saimniecības ar ierobežotu atbildību SIA, un individuālie komersanti IK) un ekonomiski aktīvo Z/s skaitu. Aprēķina rāda, ka lielākā daļa no valstī reģistrētajiem lauksaimniecības produkcijas ražotājiem ir reģistrājuši citu uzņēmējdarbības formu – SDV, SIA, vai IK

3.3.attēls. Iedzīvotāju skaits un ekonomiski aktīvi lauksaimniecības produkcijas ražotāji Vecumnieku novadā 2013-2019.gadam (DATA 2020)

Starp iedzīvotāju uz zemnieku saimniecību skaitu korelācija nepastāv, dati rāda vienīgi iedzīvotāju skaita tendenciozu samazināšanos, 7 gadu laikā sarūkot par 9.6 %. Ja neviens, no procesu ietekmējošiem faktoriem nemainītos, matemātiskās prognozēšanas modelis, tādu pat tendenci iezīmē arī turpmāk. Bez tam, iedzīvotāju skaits virs darbaspējas vecuma, kā 1. nodaļā tika noskaidrots, arvien pieaug.

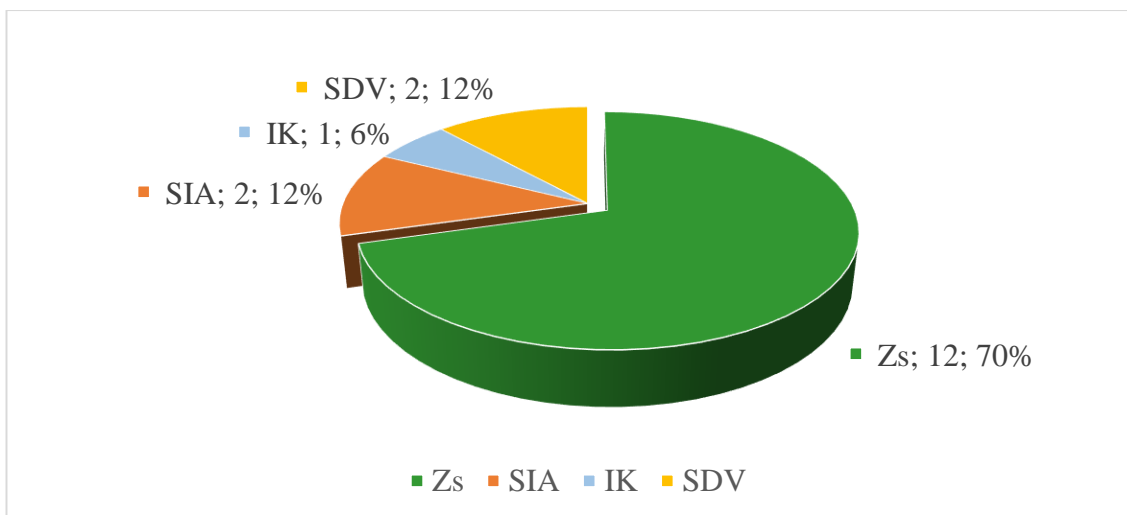
Bioloģisko saimniecību dati rāda, ka no 17 mērķteritorijā reģistrētajiem bioloģiskajiem lauksaimniekiem, 12 ir zemnieku saimniecības, 2 ir fiziskas personas – VID reģistrēti saimnieciskās darbības veicēji, 2 sabiedrības ar ierobežotu atbildību (SIA) un 1 individuālais komersants (IK). Skatot, uzņēmumu reģistra datu bāzi, iegūta informāciju par juridisko personu reģistrācijas laiku. Rezultāti liecina, ka lielākā daļa no zemnieku saimniecībām, kas Skaistkalnes un Kurmenes pagastos veic saimniecisko darbību ar bioloģiskās lauksaimniecības metodēm, ir dibinātas pirmajos gados pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, savukārt SIA un IK uzņēmējdarbības formas, lauksaimnieki izvēlas pēdējo gadu laikā. Dati apkopoti 3.7. tabulā

Bioloģisko lauksaimnieku uzņēmējdarbības reģistrācijas formas Skaistkalnes un Kurmenes pagastos (STC 2021) (Vides kvalitāte 2021)

Uzņēmējdarbības forma	Reģistrācijas gads	Reģistrēto juridisko personu skaits
Zemnieku saimniecība	1991. gads	2
Zemnieku saimniecība	1992. gads	8
Zemnieku saimniecība	1994. gads	1
Zemnieku saimniecība	2010. gads	1
SIA	2008. gads	1
SIA	2012. gads	1
IK	2019. gads	1

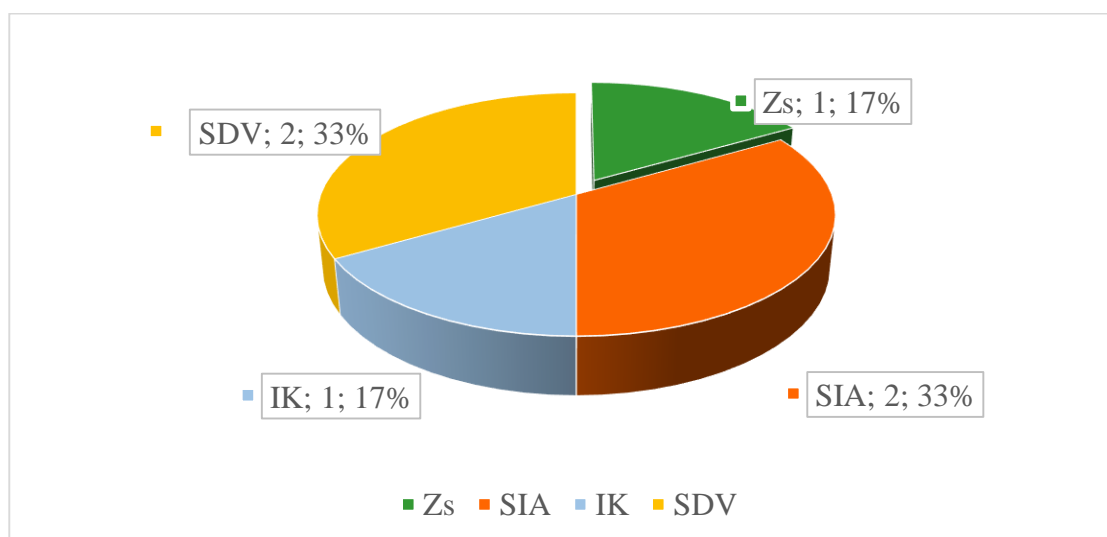
Fizisko personu – saimnieciskās darbības veicēju reģistrācijas dati, VID publiskojamo datu bāzē, pieejami vienīgi tad, ja zināms ir gan vārds uzvārds, gan personas kods. Skaistkalnes un Kurmenes pagastu teritorijā ir 2 fiziskas personas kas ražo bioloģiskās lauksaimniecības produkciju, viena reģistrējusies SIA "Sertifikācijas un testēšanas centrs", bet otra sertifikācijas institūtā Vides kvalitāte. SIA "Sertifikācijas un testēšanas centrs" mājas lapā ir apskatāmi izdotie sertifikāti, uz sertifikāta, attiecīgi ir ražotāja reģistrācijas numurs, pēc kura tas atrodams VID publiskojamo datu bāzē, rezultātā iegūta informācija, ka viena no divām fiziskajām personām, kas mērķteritorijā ražo bioloģisko produkciju, savu saimniecisko darbību ir reģistrējusi 2001. gadā. Sertifikācijas institūts Vides kvalitāte npublicē izdoto sertifikātu kopijas un datus par bioloģiskās shēmas dalībniekiem reģistrācijas numurus neuzrāda, vien to, kad uzsākta dalība bioloģiskās lauksaimniecības shēmā. Tādējādi ir iegūsta informācija, ka otru fiziska persona, kas mērķteritorijā ražo bioloģisko produkciju, bioloģiskās lauksaimniecības shēmā ir iesaistījies kopš 2019. gada, tomēr nav zināms, kad ir reģistrēta saimnieciskā darbība Valsts ieņēmumu dienestā.

Dati liecina, ka 70% no uzņēmējiem, kas mērķteritorijā veic bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošanu ir zemnieku saimniecības, pārējos 30% ietilpst SIA, IK un SDV.

3.4.attēls. Bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražotāji Skaistkalnes un Kurmenes pagastos.

Taču, skatot datus par bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, kas uzņēmējdarbību reģistrējuši pēc 2000. gada, situācija ir citāda. Dati liecina, ka kopš 2000. gada bioloģiskie lauksaimnieki mērķteritorijā biežāk izvēlējušies reģistrēties kā fiziskas personas – saimnieciskās darbības veicēji, līdzīgi tiek dibinātas arī SIA, mazāk IK un ZS. Izsakot proporcijās, 3.3. attēlā, redzams, ka 33% no bioloģiskajām saimniecībām, kas ražošanu uzsāka pēc 2000. gada ir SIA, tikpat liels procentuālais daudzums ir pašnodarbināto – saimnieciskās darbības veicēju (SDV). Bet zemnieku saimniecības Zs, vai individuālā komersanta IK uzņēmējdarbības juridisko formu izvēlējušies 17 % saimniecību, kā vienā, tā otrā gadījumā.

3.5.attēls. Bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražotāji Skaistkalnes un Kurmenes pagastos.

Rādītāji attēlo ļoti neliela daudzuma saimniecību datus, tomēr līdzīga tendence varētu būt arī citās teritorijās un ne vien bioloģiskajās, bet arī konvenciālajās saimniecībās. Tamdēļ, analizējot datus, par lauksaimniekiem, vispirms jāveic padziļināta izpēte par Zs skaita īpatsvaru kopējo lauksaimniecības produkcijas ražotāju vidū.

Intervijās

Kopienas dzīves līmeņa celšana attīstot ekonomisko dimensiju, ir galvenās tēmas, kas caurvij katru interviju. Bioloģiskās lauksaimniecības metodēm, netradicionālām metodēm – (agromežsaimniecība, mežu dārzi, permakultūras), primārās produkcijas pārstrādei, ražojumu kvalitātei, lauku tūrisma aktivitātēm, sadarbībai uzņēmēju starpā un realizācijas iespējām tiek meklēti jauni ilgtspējīgas attīstības risinājumi. Skaistkalnes ciemata centrā ir tirgus laukums, kas atjaunots ar Leader projekta atbalstu, īstenojot vietējās kopienas iniciatīvu. Katru piektdienu te notiek tirgošanās, bet vietējo ražotāju tirgū ir maz. Kaut faktisko iedzīvotāju skaits aizvadītajā gadā ir palielinājies, jo Covid-19 krīze, ir veicinājusi daudzu pamestu lauku īpašumu apdzīvotību un Skaistkalnes un Kurmenes sabiedrībā ir ienākušas jaunas ģimenes, tomēr situācija tirgus laukumā nemainās, to lieto tie, kam tas ierasts. Jāsecina, ka, potenciāls, iekšējā tirgus attīstībai netiek izmantots. Tamdēļ vietējā kopiena plāno aktivitātes gan tirdzniecības tirgus laukumā veicināšanai, gan vietējo ražotāju popularizēšanai izvietojot informatīvus standus sabiedrības apmeklētās un tūristu iecienītās vietās. Šai sakarā, ar Skaistkalnes, Kurmenes kopienas domnīcas iniciatīvu, un LLKC Bauskas biroja un Vecumnieku Tūrisma informācijas punkta atbalstu, tiek 2021. gada maijā tiek veikta vietējo ražotāju aptauja. Aptaujas anketa izveidota - visidati.lv, publiskajā interneta vietnē. Vietējā noieta tirgus aktivizēšanu, atbalstot videi draudzīgu mazo ražošanu viensētās un piemāju saimniecībās, visu mērķgrupu pārstāvji redz kā iespēju, kopienas ilgtspējīgai attīstībai un vides pārvaldībai. Uzņēmēju pārstāvis intervijā norāda uz to, ka ražotājam skaidri jāzin labums, kādu tas gūs iesaistoties tādos vai citādos pasākumos, ieviešot tādas vai citādas ražošanas metodes. Tādējādi, bioloģiskās lauksaimniecības metožu ieviešanu un dalību tirgus aktivitātēs katrs uzņēmējs izvērtēs galvenokārt no ekonomiskās ilgtspējas aspekta.

Visu mērķgrupu pārstāvjiem ir interese iegūt jaunas zināšanas un papildināt prasmes kā bioloģiskajā lauksaimniecībā, tā citās, netradicionālās ilgtspējīgas lauksaimniecības metodēs, tāpat, arī lauksaimniecības produkcijas pārstrādē mājas apstākļos.

Skaistkalnes un Kurmenes pagastos lauku tūrisma attīstība saistās ar tradicionālajiem svētkiem Mēmeles – Nemunelis upes svētkiem, Pēterdienas svinībām un Kanapenes svētkiem, un laivu tūrismu.

Tradicionālie svētki

- ∴ Mēmeles - Nemunelis upes svētkiem – tradicionāls pasākums ar atraktīvu laivošanu pa Mēmeli kopā ar kaimiņiem lietuviešiem, dažādas aktivitātes abos upes krastos. Lutaušos – koncerts un zaļumballe. Noslēgums – otrajā svētku dienā Skaistkalnē. (Bauska 2019.)
- ∴ Līgo pa Mēmeli Kurmenē! tradicionāls pasākums ar atraktīvu laivošanu pa Mēmeli, koncertu un zaļumballi “Lutaušos”. (Bauska 2019.)
- ∴ Pēterdienas svinības Kurmenes pagastā - baznīcas svētki ar dievkalpojumu, koncertu brīvdabas estrādē un zaļumballi, kuru apmeklē gan kurmenieši, gan ciemiņi no tuvākām un tālākām vietām. (Bauska 2019.)
- ∴ Kanepenes svētkiem Skaistkalnē - tradicionāls pasākums, kas ietver baznīcas svētkus, Kanepenes tirgu, pasākumus bērniem, sporta aktivitātes koncertus. Kanepenes gadatirgus Skaistkalnē notiek jau vairākus gadu simtus! (Bauska 2019.)

Laivu tūrisma attīstībai Vecumnieku novada TIP un Vecumnieku novada sabiedrisko attiecību nodaļa izstrādājusi jaunu maršrutu "Leišmalītes tūrisma ceļš". Vecumnieku novada Leišmalītes marķētais laivu tūrisma ceļš sastāv no 14 pietātņu vietām, tostarp 6 privātām laivu pietātnēm, kur iespējams saņemt saimnieku sniegtos pakalpojumus vai iegādāties, vietējo ražotāju produkciju. Divās pietātnēs iespējams paviesoties upes Lietuvas pusē, apskatot dabas objektu Velnalu vai Radvilišķu-Nemunelis ciematu. (Bauska 2021)

Līdzdalības pētījumā

Lai gan vērojama liela interese par lauksaimniecisko ražošanu un notiek aktīva iesaiste apmācību procesā, mazās lauku saimniecības izvēlas palikt ārpustirgus sektorā, lauksaimnieciskajā ražošanā ieguldot algotā darbā gūtus līdzekļus, bet produkciju patērējot vien savas ģimenes un tuvinieku lokā.

Izglītība – vispārējā, eko skola, arodizglītība, neformālā un interešu izglībība, mūžizglītība

Datu un literatūras avotos

Skaistkalnes vidusskola atrodas kultūras mantojuma objektā – Skaistklandes muižā. Tās misija ir izglītēt sabiedrību, veicināt bērnu un ģimeņu interesi par Latvijas arhitektūru, kultūrvēsturisko mantojumu, tādejādi rosināt sabiedrības iesaistīšanos kultūras vērtību saglabāšanā un popularizēšanā. Tās vīzija ir intelektuāla, radoša Latvijas pilsoņa veidošana,

kurš ar savu stāju, zināšanām un attieksmēm ir spējīgs iekļauties apvienotās Eiropas vidē. Veidot demokrātisku skolu kā izglītības, kultūrvēstures un attīstības centru Vecumnieku novadā. Skaistkalnes muižā pēdējos gados realizētie skolas labiekārtošanas un restaurācijas projekti veicinājuši audzēkņu izpratni par kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un radījuši interesi par restauratora profesiju, gan devuši iespēju jauniešiem pavadīt savu mācību laiku kvalitatīvā, kultūrvēsturiski vērtīgā un harmoniskā vidē. (Skaistkalnes muižas darbības stratēģija 2020)

Skaistkalnes vidusskolas audzēkņi, vispārējās vidējās izglītības apgūst matemātikas, dabas zinātņu un tehnikas virziena izglītības programmās. Te tiek realizēta arī vispārizglītojošā virziena neklātienas programma. Papildus tam, skola īsteno arī speciālās pamatizglītības programmu izglītojamajiem ar mācīšanās traucējumiem un ar garīgās attīstības traucējumiem.

Sadarbībā ar Jelgavas tehnikumu Skaistkalnes vidusskola realizē arī duālo izglītību. Paralēli vispārējās vidējās izglītības matemātikas, dabas zinātņu un tehnikas virziena izglītības programmām, izglītojamie var apgūt arodizglītību administratīvo un sekretāra pakalpojumu speciālista jomā, iegūstot 2. profesionālo kvalifikācijas līmeni. Šim tālākizglītības kursam ik gadu piesakās aptuveni 10 izglītojamie, diemžēl absolvē vien puse, kas būtiski palielina izmaksas uz vienu absolventu. Tālākizglītības kurss administratīvo un sekretāra pakalpojumu speciālista jomā turpmāk netiks īstenots, līdzīgi kā tika pārtraukti Skaistkalnes vidusskolā īstenotie arodizglītības kursi šūšanas un galdniecības jomās. Tā vietā tiek plānots veikt pētījumu par sabiedrības vajadzībām un vēlmēm mūžizglītības jomā, lai izglītībai atvēlēto finansējumu izlietotu lietderīgi. (Vecumnieku novada izglītības attīstības stratēģija 2019.-2023. gadam)

Vecumnieku novada izglītības attīstības stratēģijā 2019.-2023. gadam izvirzīto uzdevumu sarakstā ir arī informējošu un izglītojošu pasākumu rīkošana uzņēmējiem un zemnieku saimniecībām.

Intervijās

Skaistkalnes vidusskola vietējās kopienas visu ieinteresēto mērķgrupu vērtējumā ir nozīmīga vietējās kopienas ilgtspējīgas attīstības dimensija. Te iegūstama laba izglītība, attīstāmas profesionālās prasmes un pētnieciskās iemaņas. Skolas direktore intervijā norāda uz ekoskolas, zaļā pulciņa un zaļā karoga pasākumu nozīmīgumu bērnu un jauniešu vides apziņas veidošanā. Ekoloģijas, ekonomikas un sociālo dimensiju integrācija tiek īstenota visā mācību procesā. Zinātniski pētniecisko projektu ietvaros skolnieki mācās iepazīt un izvērtēt pētāmo situāciju visu trīs ilgtspējas dimensiju kontekstā. Rezultātā tiek izdarīti secinājumi un izvirzīti priekšlikumi situācijas uzlabošanai.

Pārvaldes un NVO mērķgrupu pārstāvji norāda uz pieaugošo pieprasījumu, pēc celtniecības un amatniecības pakalpojumiem. Vietējā teritorijā trūkst būvamatū pratēju, mūrnieku, ūdens un apkures sistēmu speciālistu – tas aktualizē problēmsituāciju mājsaimniecību vides pārvaldības jomā. Tam risinājumu vietējā kopiena saredz profesionālās pilnveides kursu un meistarklašu rīkošanā, lai intereseni varētu paši apgūt un attīstīt īpašumu remontam un uzturēšanai nepieciešamās prasmes. Skaistkalnes vidusskolā savulaik tika īstenota profesionālās izglītības programma ar specializāciju galdniecībā, kas tika pārtraukta, jo trūka dalībnieku. Jaunā situācija varētu radīt pieprasījumu pēc izglītības un pašpiederzes komunikācijas pasākumiem amatniecības jomā, Skaistkalnes skolā ir galdnieka prasmju apguvei nepieciešamais materiāli tehniskais nodrošinājums, tas varētu tikt izmantots galdniecības kursu īstenošanā.

2020.gada jūnijā pārmaiņas iesākās 2011.g. slēgtajā Kurmenes pamatskolā, attīstot neformālajā izglītībā un krīzes pārvaldība balstītu sociālās uzņēmējdarbības praksi. Te tiek veidots atbalsta centrs krīzē nonākušiem jauniešiem un pusaudžiem – Jauniešu māja “Kur mani nes”. Pielietotās krīžu mazināšanas metodes balstītas vispārcilvēciskās, kristīgās vērtībās, atbalsta nodarbībās un terapijā, arodapmācībās un nodarbinātībā.

Sociālās uzņēmējdarbības ietvaros Jauniešu mājā tiks piedāvāta nakšņošana, ēdināšana un atpūta ģimeniskā atmosfērā. Radošās darbnīcas – aušana, mālošana, rokdarbi, dabas kosmētikas gatavošana, ciguna vingrošana instruktora vadībā. Tiks organizēti piedzīvojumu un putnu vērošanas pārgājieni, ekskursijas uz muižu un baznīcu, retrīti un nometnes ģimenēm, banketi un semināri un komandas saliedēšanas pasākumi.

Centra aktivitātēs iesaistās arī vietējā kopiena. 2020. gada rudenī, notika talka, kuras laikā, centra jaunieši, darbinieki un vietējie iedzīvotāji sakopa centra apkārtni un Mēmeles upes krastu. Talkas dalībnieki piedalījās nākotnes ieceru veidošanā par teritorijas labiekārtošanu, permakultūru dārzu, videi draudzīgu atkritumu pārstrādi un alternatīvās enerģijas ieguves iespējām. Pirms Covid ierobežojumi to liedza, centrā tika rīkotas arī māla un vides dizaina darbnīcas ar vietējo iedzīvotāju līdzdalību, nodrošinot iekļaujošu pieeju krīzē nonākušo jauniešu interešu radošuma un kopdarbības veicināšanai. Keramikas darbnīcā veidotie māla izstrādājumi tika rūdīti Kurmenes parkā ierīkotajā māla ceplī. Vides dizaina darbnīcā, savukārt tapa dekori Kurmenes parka un baznīcas vizuālajam un funkcionālajam noformējumam. Te īstenota ilgtspējas pieeja dodot “otro elpu vecām lietām”. Dizaina elementi gatavoti, pārstrādājot nokalpojušas lietas, gan dabas – nokaltuši zālaugu un lakstaugu stiebi, zari un augļkopas, gan cilvēka radītas.

Kurmenes mednieku kolektīvs, vides pārvaldībā piedalās - rīkojot talkas, apsekojot un sakopjot meža teritoriju, remontējot ceļus un izplaujot ceļmalas. Kad Skaistkalnes vidusskola

rīkoja pasākumu par meža tēmu, Kurmenes mednieku kolektīvs piedalījās ar stāstījumu par mednieku lomu dabas aizsardzībā, dzīvnieku populāciju līdzsvarotā attīstībā un medījamo sugu uzraudzībā.

Līdzdalības novērojumā

Manas līdzdalības novērojumi, neformālās izglītības jomā mērķteritorijā, ietver 7 gadu laika posmu, kas sakrīt ar iepriekšējo plānošanas periodu no 2014.-2020. gadam. Novērojuma dati, liecina par Vecumieku novada zemju īpašnieku ieinteresētību un vēlmi apgūt zināšanas un prasmes specializējoties kādā no lauksaimniecības jomām. Ik gadu LLKC Bauskas biroja lauku attīstības konsultants rīko apmācības, par augkopības, lopkopības un ekonomikas tēmām, kā arī piesaista speciālistus individuālām konsultācijām vietējo lauksaimnieku ražošanas attīstībai. Iepriekšējā plānošanas periodā, Vecumnieku novadā īstenoti 16 arodapmācību kursi, Lauku attīstības programmas (LAP) 2014.-2020. apakšpasākuma “Profesionālās izglītības un prasmju apguves pasākumi”, katrā no tiem piedalījušies 20 dalībnieki. To skaitā 3 mācību grupas, kopumā 60 lauksaimnieki, apguva profesionālās pilnveides izglītību bioloģiskajā lauksaimniecībā, 180 stundu apjomā. Papildus tam, Valsts Lauku tīkla (VLT) ietvaros Vecumnieku novadā ik gadu tiek rīkoti informatīvi un izglītojoši semināri, ko organizē LLKC. Īpaši apmeklēts, un mazajiem lauksaimniekiem, kas paši kāro savu saimniecību grāmatvedības dokumentu uzkaiti, nepieciešam, seminārs par tēmu: “Izmaiņas un aktualitātes nodokļos mazajiem uzņēmumiem un pašnodarbinātajiem lauksaimniecībā”. Tas tiek rīkots pavasarī pirms ienākumu deklarāciju iesniegšanas. 2014. gadā notikušas apmācības par grāmatvedība un finanšu analīzi lauku uzņēmumu vadītājiem. Ar VLT atbalstu Vecumnieku novadā īstenotas arī apmācības par vides plānošanu un dabas aizsardzību lauku saimniecībās. 2017. gada 9. martā, Vecumnieku novada iniciatīvas aktivitāšu centrā notika seminārs par aktualitātēm dabisko zālāju apsaimniekošanā atbilstoši likumdošanai. Semināra lektore – eksperte no Latvijas Dabas fonda. Tā noslēgumā notika diskusija par bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, saglabāšanu un attīstību dabiskā zālājā un lauku sētā. Savukārt 2014. un 2020. gados notikušas apmācības par vides plānošanu lauku saimniecībā, ietverot ekoloģiskos, estētiskos un ekonomiskos aspektus. Kopumā no 2014.-2020. gadam VLT aktivitāšu ietvaros Vecumnieku novadā īstenoti 27 informatīvi un 12 izglītojoši semināri.

Kultūras, vēstures un tradicionālās vērtības

Datu un literatūras avotos

Skaistkalne ir neliels pagasts Vecumnieku novada pašā malā, Lietuvas pierobežā ar bagātu kultūras mantojumu. Skaistkalnes saimnieciskais centrs vēsturiski ir bijusi muiža. Muižas kompleksā joprojām saglabājusies kungu māja, klēts, magazīna, ūdensdzirnavas Mēmeles krastā un mūra tiltiņš. Skaistkalnes muižas ēkā darbojas Skaistkalnes vidusskola. Skaistkalnes muižas dzīvojamā ēka ir iekļauta valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā kā vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis, muižā esošais kamīns un plafonu gleznojumi 2 telpās ir valsts nozīmes mākslas pieminekļi. Pateicoties skolas darbībai, ir izveidota atpazīstamība ne tikai Latvijā, bet arī Lietuvā un citās Eiropas valstīs. Ciematā esošais katoļu dievnams piesaista tūristus un interesentus arī muižas kompleksam. Ar 2005. gadu Skaistkalnes muiža ir Piļu un muižu asociācijas biedre. (Skaistkalnes muižas darbības stratēģija 2020)

Savulaik par savu dzimto vietu Skaistkalni un tās cilvēkiem vēsturiskos materiālus vācis Pēteris Lukaševics. Viņa mūža veikums novērtēts arī ar Triju Zvaigžņu ordeni. Pagasta padomes ēkā pēc viņa iniciatīvas izveidota materiālu krātuve "Novadnieki". Pateicoties viņam, uzzinājām, ka 1713. gada 20. martā Polijas karalis Augusts II ar speciālu dokumentu apstiprinājis Skaistkalnes tirgus tiesības. Skaistkalnē darbojusies arī izglītības biedrība, kuras karogu vietējam muzejam atdāvinājuši trimdas skaistkalnieši. Skaistkalnes muiža, kuras ēkā tagad atrodas skola, ir arhitektūras piemineklis. (Brikmane 2007, citēts TVNET GRUPA 2007)

Skaistkalnes Romas katoļu baznīca ir nozīmīgs katoļticības centrs Zemgalē un Latvijā, tā ir otra populārākā Dievmātes svētceļojuma apmeklējuma vieta tūlīt pēc Aglonas - gan senāk, gan mūsdienās. Skaistkalnes svētnīcā sānu altārī atrodas Dievmātes Brīnumdarītājas - Latvijas Ģimeņu Aizbildnes svētbilde, pie kuras cilvēki, īpaši laulātie un ģimenes, ir izlūgušies bagātīgas žēlastības. Katru gadu augusta pirmajā svētdienā Skaistkalnes Dievmātes svētnīcā notiek galvenie triju dienu Kanepenes svētki, kuros īpaši lūdzamies par slimniekiem, laulātajiem pāriem un visām Latvijas ģimenēm, lai tajās būtu mīlestība uz Dievu un tuvākajiem, lai visiem būtu stipra ticība, laba veselība, lai kristīgās vērtības būtu dzīves pirmajā vietā. (Skaistkalnes baznīca)

Kanepenes svētki nav tikai sakrāls pasākums, tie pulcē visu kopienu un aicina viesus uz tirgu un pagasta pārvaldes rīkoti sporta un kultūras pasākumiem. 2019. gada svētku programmā ietilpst:

1. augustā – svētku ieskaņas koncerti tuvākajos ciematos "Putni" un "Mēmele". (Lauku tīkls 2019.)

2. augustā Svētku atklāšanas koncerts (Uzstājas pūtēju orķestris “Skaistkalne” un jauniešu deju kolektīvs “Vanadziņš”. Īpašais viesis, čellists Mareks Radzēvičs. Pasākuma vadītājs Nacionālā teātra aktieris Jānis Āmanis. Pēc koncerta filmu seanss “Klases salidojums”)

3. augustā Skaistkalnes sporta svētki. “Skrējiens 530” un citas aktivitātes.

Svētku gājiens “Neprātam nav gadu” Īslīces amatierteātris “Dadži” izrāde “Kaķīša dzirnavas” un Diskoballe latviešu mūzikas ritmos. (Lauku tīkls 2019.)

4. augustā Lielā svētku diena Kanepenes gadatirgus. Izklaides bērniem ar “Jurģa parku”. Baznīcā dievkalpojums. Koncertprogramma ar TV šova “X faktors” dalībniecēm “Carnelia” un bangu performance Raiņa Reķa vadībā. Zaļumballe ar muzikantiem “Galaktika” (Lauku tīkls 2019.)

Vecumnieku novada dome, īstenojot Valsts Kultūrkapitāla fonda (VKKF) konkursus, kultūras mantojuma nozarē veikusi Skaistkalnes pagasta magazīnas klēts jumta restaurāciju. Magazīnas klēts celta 19. gadsimta pirmajā pusē. Tā iekļauta valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā un ir vietējās nozīmes arhitektūras piemineklis (nr. 8599). Ēka ir pašvaldības īpašumā. Projekti realizēti, sadarbojoties ar Skaistkalnes pagasta novadpētniecības materiālu krātuvi “Novadnieki”. (Vecumnieku novads 2021)

Kurmenes muižas kompleksā ietilpst – mācītāja muiža, klēts un parks ar ainavu dārzu. Ilgstoši šī teritorija atradusies degradētā stāvoklī, līdz 2019. gada jūlijā ar jaunā draudzes prāvesta Andreja Mediņa iniciatīvu notiek atjaunošanas darbi visā kompleksā. Ar dendroloģes Aijas Kaškures palīdzību pilnībā tiek atjaunots parks, iekārtoti celiņi, soliņi, atjaunotas lapenes, uzbūvēta jauna estrāde, kas iekļaujas ainavā. Atjaunots arī mākslīgais ezers, kurā patstāvīgi dzīvos gulbji. Parka ainavā iekļaujas mākslīgās pilsdrupas, kurās šobrīd tiek atjaunota to funkcionalitāte – karstā un aukstā gaļas žāvētava – medījumu un cita veida gaļas žāvēšanai. Bijušajā muižas klētī notiek atjaunošanas darbi, kuru rezultātā šī ēka kļūs par funkcionālu draudzes saietu ēku, kurā atradīsies kafejnīca ar terasi un skatu uz mākslīgajām pilsdrupām un gulbju ezeru. Klēts otrajā stāvā – guļamistabas, kas paraudzētas vasaras nometnēm bērniem. (Vecumnieku novads 2020)

Par reliģijas ietekmi gan uz Kurmenes gan Skaistkalnes pagastu sociālo vidi liecina vēstures literatūras avoti. “Viņi dzīvoja savrupi un bija konservatīvi gan sadzīvē, gan ticības lietās. Tas deva viņiem iespēju saglabāt savu reliģisko identitāti (Kursīte 2020). Salīdzinājumā ar citiem Zemgales plānošanas reģiona lauku apvidiem, kur dominē luterāņu draudzes, Skaistkalnes un Kurmenes reliģiskā identitāte veidojusies katoļu baznīcas ietekmē. Skaistkalnes baznīca ir viens no nozīmīgākajiem katoļticības centriem, pirmā agrīnā baroka tipa celtne un otra populārākā svētceļojumu vieta Latvijā. Te par priesteri kalpo Paulīniešu ordeņa tēvs Jānis. (Vecumnieku novads 2020)

Kurmenes muižas īpašnieks, grāfs Pēteris Komarovskis, Kurmenes sv. Pētera koka baznīcas uzbūvi veicis 1870. gadā. Pētera dienā labāk nekā jebkurā citā reizē apvienojās garīgās un laicīgās Kurmenes svētku tradīcijas. Sākumā dievkalpojums un garīgās dziesmas, pēc tam zaļumballe un laicīgā mūzika arī teātris (Kursīte 2020). Ar Pēterdienas naudas vākumu izdevies novērst, arī Otrā pasaules kara beigu posmu postījumus dievnamā. (Kursīte 2020). Pēterdienas zaļumballu tradīcija ir atjaunota, tie, kas šajās ballēs piedalījušies, uzsver, ka dalībniekus nešķiro pēc vecuma. “Atdzīvināt Pēterdienu Kurmenē rosinājis skolas direktors Juris Zvirbulis un bijušie kurmenieši Regīna Ērgle un Knuts Skujenieks – brālēns un māsiņa” (Ziedonis I., Ziedonis R., 2012; Kursīte 2020, 24)

Kopš 2019. gada Kurmenes sv. Pētera katoļu baznīcā par mācītāju kalpo katoļu baznīcas garīgais līderis, tēvs Andrejs Mediņš. Viņš arī biedrības “Kalna svētību kopiena” vadītājs, kuras pārvaldībā ir arī Kurmenes muižas komplekss. Kompleksā ietilpst – mācītāja muiža, klēts un parks ar ainavu dārzu. Ilgstoši šī teritorija atradusies degradētā stāvoklī, līdz 2019. gada jūlijā ar jaunā draudzes prāvesta Andreja Mediņa iniciatīvu notiek atjaunošanas darbi visā kompleksā. Ar dendroloģes Aijas Kaškures palīdzību pilnībā tiek atjaunots parks, iekārtoti ceļiņi, soliņi, atjaunotas lapenes, uzbūvēta jauna estrāde, kas iekļaujas ainavā. Atjaunots arī mākslīgais ezers, kurā patstāvīgi dzīvos gulbji. Parka ainavā iekļaujas mākslīgās pilsdrupas, kurās šobrīd tiek atjaunota to funkcionalitāte – karstā un aukstā gaļas žāvētava – medījumu un cita veida gaļas žāvēšanai. Bijušajā muižas klētī notiek atjaunošanas darbi, kuru rezultātā šī ēka kļūs par funkcionālu draudzes saieta ēku, kurā atradīsies kafējnīca ar terasi un skatu uz mākslīgajām pilsdrupām un gulbju ezeru. Klēts otrajā stāvā – guļamistabas, kas paraudzētas vasaras nometnēm bērniem. (Vecumnieku novads 2020)

Intervijās

Kultūras un reliģijas vērtības, mērķgrupu pārstāvji izvirzīja kā nozīmīgu kopienas ilgtspējas dimensiju, nespējot nošķirt vienu no otras un noteikt, kam lielāks svars – kultūrai vai reliģijai. Pagastu pārvaldnieki apliecina pozitīvo pieredzi sadarbībā ar mācītājiem, saglabājot simtiem gadu senas tradīcijas un nodrošinot vietējiem iedzīvotājiem un viesiem nepieciešamos sakrālos, kultūras, izklaides, pirkšanas – pārdošanas un sporta pasākumus. Paulīniešu ordeņa tēvs Jānis, katru gadu 1. septembrī apmeklē Skaistkalnes vidusskolu, lai apsveiktu bērnus un skolotājus ar jaunā mācību gada sākumu. Priestera uzruna katreiz esot dzīva un laikmetīga, ietverot dziļu, kristīgajā ticībā balstītu jēgu, kas dažkārt skar arī vides pārvaldības jautājumus. Interviju dalībnieki uzsver arī mācītāja Andreja Mediņa ietekmi, uz kopienas sociālo, ekoloģisko un arī ekonomisko vidi. Atjaunojot Kurmenes muižas kompleksu, te veikta parka

apsekošana, dendroloģiskā novērtēšana un izkopšanas darbi, kā arī mākslīgā ezera un līdz ar to meliorācijas objektu atjaunošana. Vērienīgi remontdarbi muižas kompleksa ēkās un baznīcā, piesaistot tam cilvēkus, kas tagad veic renovēto objektu pārvaldību, tādējādi veicinot attīstību sociālajā jomā. Savukārt Pēterdienas svētkos 2020. gada vasarā, atjaunoto Kurmenes baznīcu un citus svētku pasākumus, apmeklēja ļoti liels cilvēku daudzums, kas arī stimulēja vietējo ekonomiku.

Kā nozīmīga kultūras vērtība tiek minēti tradicionālie kultūras pasākumi, ar vietējo amatierkolektīvu līdzdalību un uzstāšanos, ar tirgošanos, satikšanos uzturot kopienas attiecības.

Pārvaldības vide

Datu un literatūras avotos

Pārvaldības vide (turpmāk – PV) sastāv no piecām komplementāri papildinošām komponentēm – PV ir publiskās pārvaldes darbības vide, kura nodrošina institucionālo un procesuālo ietvaru pārvaldes darbinieku un grupu ikdienas darba koordinācijai adekvāti organizētā un aprīkotā darba vidē, lai iekšējo un ārējo mērķgrupu komunikācijas procesā sagatavotu, pieņemtu un realizētu praksē likumdošanas/normatīvos un pārvaldes lēmumus un izstrādātu sabiedrības un teritorijas attīstībai nepieciešamos pārvaldes pakalpojumus un produktus, atbilstoši pašvaldības attīstības kopējiem mērķiem (Lontone, Ernšteins, 2012).

Publiskās apspriedes, ievērojot konkrētam notikumam saistošās, likumdošanā noteiktās prasības, tiek rīkotas kā Vecumnieku, tā Bauskas pašvaldībās, kas teritorikālās reformas ietvaros tiek apvienotas. Bauskas novada domes mājas lapā, sadaļā – Es plānoju savu pilsētu – ir publicēta aktuālā informācija par plānotajiem pilsētas ārtelpas kvalitātes uzlabošanas pasākumiem un iedzīvotāji tiek aicināti savus priekšlikumus pilsētas plānošanā iesūtīt e-pastā teritorijas plānotājam. (Bauskas novads 2021)

Abās pašvaldībās notiek arī iedzīvotāju aptaujas, sabiedrības viedokļa un ieteikumu noskaidrošanai, dažādu jautājumu risināšanā. Gan Bauskas gan Vecumnieku novadu mājas lapās ir izveidotas vietnes, kā ērti var nosūtīt ierosinājumus, pieteikt problēmas un novērojumus. (Bauskas novads 2021) (Vecumnieku novads 2021)

Bauskas novada iedzīvotāji par problēmām novadā, savai pašvaldībai var ziņot arī caur mobilo aplikāciju – Mobio. (Bauskas novads 2021)

Bauskas novada dome aktīvi īsteno vairākus ES un valsts budžeta līdzfinansētus projektus, ieviešot pašvaldības teritorijā videi draudzīgus un ilgtspējīgus risinājumus. Tā piemēram, Interreg V-A Latvijas – Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas 2014.-

2020.gadam ietvaros, īstenots projekts: “Zaļās infrastruktūras pilnveidošana zemieņu upju ainavā”, saīsinātais nosaukums: “ENGRAVE”. Projekta aktivitāšu ieviešanā ir iesaistīti astoņi partneri no Latvijas un Lietuvas. Projekta mērķis: ir uzlabot upju veidoto zaļo infrastruktūru, iekļaujot ekosistēmas un ainavu konceptus plānošanā, kā arī demonstrējot zemieņu upju integrētās apsaimniekošanas pasākumu nozīmīgumu vietējā un reģionālā mērogā. Ainavas un zaļās infrastruktūras attīstības scenāriji un pārvaldības risinājumi ietverti arī ar projekta atbalstu izstrādātajā Bauskas pilsētas upju ainavas tematiskajā plānojumā. Bauskēnieki iegādājušies arī pļāvēju – amfībiju un veikuši aizaugušo ūdensceļu tīrīšanu Mūsā un Mēmelē (Bauskas novads 2021.)

Nozīmīgs sasniegums pārvaldības vides uzlabošanā, ir Bauskas pašvaldības iegūtā 1. vieta energopārvaldības sistēmas ieviešanas sacensībā. Eiropas Komisijas programmas „Horizon 2020” projekta „Compete4SECAP” konkursā piedalījās 32 pašvaldības no 8 valstīm- Horvātijas, Kipras, Francijas, Vācijas, Ungārijas, Itālijas, Spānijas un Latvijas. Mūsu valsti pārstāvēja četras pašvaldības- Ķeguma, Saldus, Tukuma un Bauskas novada pašvaldība. Svarīgākie kritēriji, pēc kuriem tika vērtēta pašvaldību energopārvaldības sistēmas ieviešana: vai ieviestā energopārvaldības sistēma ir sertificēta un kāds ir panāktais energoresursu ietaupījums. Vērtēta tika arī sabiedrības iesaiste un pieeja enerģijas patēriņa samazināšanai. Par atbilstību standarta ISO 50001:2018 prasībām, 2019.gada 1. jūlijā tika saņemts sertifikāts. Energopārvaldības sistēmas rādītāji ir mainīgi un, palielinoties novada teritorijai, tās robežas 2021. gadā ievērojami paplašināsies. Šim procesam ir veikti sagatavošanās pasākumi. (Bauskas novads 2021.)

Arī Bauskas Centrālā bibliotēka rīkoja pārvaldības vidi attīstošu pasākumu - biznesa ideju konkursu „Radi videi draudzīgu iepakojumu pats!”, kura mērķis bija piedāvāt inovatīvu risinājumu ilgtspējīgam iepakojumam pārtikas un nepārtikas precēm, izgatavojot to no pārstrādājamiem un videi draudzīgiem materiāliem. Konkursā tika aicināti piedalīties Bauskas novada skolu audzēkņi un pieaugušie. (Bauskas novads 2021)

Pārvaldības vide tiek attīstīta arī Vecumnieku novadā.

Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) organizētā nacionālā konkursa "Veselības un labjūtes tūrisms 2019", Vecumnieku novada tūrisma piedāvājums tika atzīts par vienu no labākajiem - akcentējot vietējo resursu izmantošanu, tradīciju glabāšanu un ilgtspējīgu attīstību. Vecumnieku novada veselības un labjūtes piedāvājumu veidoja Latviskās dzīvesziņas caurvīts vienots koncepts, uzsverot Bārbeles sēravota ūdens dziedniecības vēsturisko pirmsākumu nozīmi. Harmonizējošie pirts rituāli, slotu siešanas un dziedējošo zālīšu gudrības un godu svinēšanas “Lielzemenēs” un Zemgales sensētā “Everti”, kā arī Ausekļu dzirnavu

latviskais mantojums kopā veido kodolu, kas sniedz pilnvērtīgu dabas, vēstures un kultūras bagātību klātbūtni. (Vecumnieku novads 2021)

Ik gadu, pašvaldība izsludina konkursu “Iedzīvotāji veido savu vidi”. Konkurss paredzēts novada iedzīvotājiem un biedrībām, lai īstenotu dažādus publiski pieejamās teritorijas labiekārtošanas projektus, uzlabotu brīvā laika pavadīšanas iespējas un veicinātu sporta aktivitātes. (Vecumnieku novads 2021)

Bet nozīmīgākais ir tas, ka divu objektu sakārtošanā Skaistkanes pagastā iesaistās gan pašvaldība, gan iedzīvotāji un sabiedriskās organizācijas rādot piemēru veiksmīgai sadarbības pārvaldības attīstībai.

Tā piemēram, Ānes – Mēmeles parka sakārtošanai paveikts:

1) 2018. gadā Vecumnieku novada dome īsenotja projektu “Teritorijas labiekārtošana Mēmeles upes krastā Skaistkalnes pagastā, Vecumnieku novadā” Projekts tika iesniegts LVAFAs izsludinātajā programmā “Vides aizsardzības fonds un iemaksas starptautiskākajās organizācijās” apakšprogrammā “Vides aizsardzības projekti” vadlīnijā “Ūdeņu aizsardzība” aktivitātē “Publisko ūdeņu pārvaldība” Projekta ilgtermiņa mērķis: nodrošināt Mēmeles upes ilgtspējīgu apsaimniekošanu, pārvaldību un saglabāšanu, tādējādi nodrošinot vides degradācijas mazināšanos un ūdeņu piesārņojumu. (Vecumnieku novads 2021)

Mēmeles upe 8 km aiz Skaistkalnes pilnībā ietek Latvijas teritorijā un pirmā ūdens tūristu apstāšanās vieta ir Ānes - Mēmeles parka teritorija, kur ir iedzīvotāju izveidota peldvieta, kā arī makšķerņu un ūdens tūristu iecienīta atpūtas vieta, kas pašiniciatīvas vadīti mēģināja izveidot dažādus atpūtas elementus no teritorijā augošajiem kokiem, tādējādi radot kaitējumu videi, apdraudot parka teritoriju. Pašvaldība par saviem līdzekļiem ir veikusi dendroloģisko stādījumu un ainavas uzturēšanas darbus, bet lai mazinātu slodzi teritorijai un nodrošinātu vides pieejamību publiskajiem ūdeņiem, projekta ietvaros ir veikta: nojumes izbūve, skatu laukuma izbūve, drošas ugunsкура vietas izveidošanu un solu uzstādīšana. (Vecumnieku novads 2021)

2) 2020. gadā pašvaldības projektu konkursā “Iedzīvotāji veido savu vidi 2020”, Skaistkalnes LSK Mēmelīte un Mēmeles ciema iedzīvotāji, apvienojoties darba grupā “Atpūtnieki un darbinieki”, papildinājuši atpūtas vietas infrastruktūru. Ieguldot brīvprātīgo darbu, ierīkoti papildu soli, pārgērbsnās kabīne, tapis statīvs ēdiena pagatavošanai uz ugunsкура, garšaugu dobe, vides objekts “Pilskundze”, gadalaiku bilžu galerija. Tāpat arī izgatavotas divas virziena norādes uz atpūtas vietu parkā, papildināti stādījumi pie nojumes un skatu platformas. (Vecumnieku novads 2021)

3) 2021. gadā, darba grupa “Atpūtnieki un darbinieki” pēc veiksmīgi realizētā projekta iepriekšējā gada konkursā, vēlas turpināt iesāktos labiekārtošanas darbus Ānes-Mēmeles muižas parka atpūtas vietā. Kā darba grupas pārstāvji atzīst, augošā parka atpazīstamība uzliek

lielu atbildību un rosina domāt par arvien jauniem uzlabojumiem. Tāpēc šovasar projekta ietvaros tiks uzstādītas kāpnes uz laivu piestātņi, tiks uzstādītas šūpoles, izveidota baskāju taka un vienkāršs volejbola laukums. Iepriekš izveidotajai ugunsкура vietai tiks nodrošinātas restes grilēšanai, savukārt lapenes nojumei tiks pielikta gala siena vēja un lietus aizsardzībai.

Intervijās

Skaistkalnes pagasta pārvaldes vadītāja Ineta Skustā, atklāj, ka Ānes Mēmeles parka labiekārtošanai un vides pārvaldībai iecerēti arī turpmāk veicami infrastruktūras uzlabojumi, kā piemēram elektrotīrīču uzlādes punkts un apspriešanās ar iedzīvotjiem un viedā ciema iniciatīvas grupu, ir vēl dažas jaunas idejas, kuru īstenošanai tiks meklēti mērķim atbilstoši projektu konkursi. Arī NVO pārstāves, atsaucas uz Ānes – Mēmeles parka attīstības pārvaldības pasākumiem, kā uz ļoti veiksmīgiem kā sociālekonomisko tā dabas ieguvumu dēļ. Intervējamo dalībnieku skaitā, diemžēl, nav iekļauts neviens Mēmeles ciema iedzīvotājs, tas būtu nepieciešams Mēmeles ciema pārvaldības vides pilnvērtīgai analīzei.

Skaistkalnes, Kurmenes kopienas domnīca patreiz strādā pie pieteikuma izstrādes LIFE GoodWater projektu konkursam „Mazo grantu shēma ūdensobjektu kvalitātes uzlabošanai” Grantu paredzēts izmantot Mēmeles ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanai.

Prioritātes īstenošanā plānots izplaut ar ūdenaugiem pārmērīgi aizaugušus atsevišķus upes posmos, kam piekļauti Skaistkalnes un Kurmenes ciemati, rīkot talkas izplauto makrofitu masu savākšanai un nogādāt to kompostēšanai vietējiem dārzu saimniekiem. Izplaut krastmalu Skaistkalnes peldvietas teritorijā un laivu piestātnēs, starp Skaistkalnes un Kurmenes ciemiem un labiekārtot peldvietas teritoriju Skaistkalnē pie strauta. Makrofitu masas transportēšanu nodrošinās vietējie uzņēmēji, lauksaimnieki, kam ir atbilstoša traktortehnika. Konsultācijas, par kompostēšanas vietas sagatavošanu un darbiem, kas veicami kompostēšanās laikā, atbilstoši labas lauksaimniecības prakses nosacījumiem, veiks LLKC speciālists. Skaistkalnes, Kurmenes kopienas domnīcas dalībnieki rīkos talkas peldvietas sakopšanai Skaistkalnes ciemā pie strauta. Liekās augu barības vielas, kas izskalojas no lauksaimniecības zemēm, un ciemata teritorijas, piesārņo upes ūdeni un uzkrājas palienēs, radot upes krasta aizaugšanu. Tādējādi vairākiem, peldētāju agrāk iecienītiem upes posmiem vairs nevar piekļūt, vienīgi peldvieta pie strauta vēl tiek izmantota rekreatīvām vajadzībām. Acīm redzot, strauta aukstais ūdens ir nedaudz mazinājis krastmalas straujo aizaugšanas tempu. Ar peldvietas teritorijas sakopšanu plānots uzlabot vides stāvokli, nodrošinot filtra funkcijas efektivitāti aizsargjoslā un mazinot biogēnā piesārņojuma noteci Mēmelē. Krastmalu pļaušana tiks īstenota arī laivu piestātnēs, sadarbībā ar to īpašniekiem un apsaimniekotājiem. Ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanas darbi tiks veikti

Mēmeles upes posmos pie Skaistkalnes un Kurmenes ciemiem, kas ietilpst īpaši aizsargājamā biotopā, ES klasifikācijas kods 3260 - upju straujtecēs un dabiski upju posmi. Sakopšanas darbi tiks īstenoti atbilstoši Aizsargjoslu likuma un citu normatīvo aktu prasībām un saskaņoti Vides aizsardzības pārvaldē. Mācību – izpētes projektu ietvaros, Skaistkalnes vidusskolas skolēni iepazīs Mēmeles upes ūdens ekoloģisko stāvokli ietekmējošos faktorus, pētīs ūdens ekoloģisko kvalitāti raksturojošos rādītājus un to izmaiņas un sagatavos prezentācijas par pētījumu secinājumiem. Papildus pozitīvu ietekmi uz vidi radīs no upes izvākās makrofitu masas kompostēšana.

Projekta publicitāti nodrošinās Vecumnieku tūrisma informācijas centrs un LLKC. Projekta īstenošanas sekundārais ieguvums varētu būt vietējo iedzīvotāju intereses piesaiste kompostēšanas metodei bioloģisko atkritumu pārstrādē un izmantošanā augu mēslošanas vajadzībām. Lauku viensētās katrs veic savu bioloģisko atkritumu kompostēšanu, bet projekta ietvaros, uzzinot, par šo atkritumu pārstrādes metodi ko jaunu, varbūt mērķtiecīgāk un atbildīgāk organizēs ar kompostēšanu saistītos darbus.

Ciematu iedzīvotāji ir labprāt pieņēmuši atkritumu šķirošanas un dalītās savākšanas kārtību, tomēr bioloģiskie atkritumu vēl netiek atsevišķi nodalīti. Atkritumu sektora pārvaldībai, pagastos veic kampaņveida apsekošanu, pārbaudot, vai privātmāju īpašnieki ir noslēguši līgumu ar atkritumu apsaimniekotāju. Kārtības noteikumi paredz, ka mājāsaimniecībām, kam nav līgums par atkritumu apsaimniekotāju, atkritumi jāuzkrāj speciālos, tam paredzētos maisos, kas ir nopērkami vietējā veikalā.

Visi diskusiju dalībnieki atzīst, ka pārvaldības vidē galvenais ilgtspējas faktors ir cilvēks. Par bīstamu, un vidi degradējošu tiek uzskatīta varas izmantošana savu ambīciju un personisko interešu virzīšanā. Tas rada neuzticību un pēc iedzīvotāju domām ir galvenais šķērslis iekļaujošas sabiedrības veidošanā.

Arī mediju loma pārvaldības vidē, ir ļoti liela. Veidojot sižetus televīzijā vai presē, žurnālisti dažkārt vadās pēc sensacionalitātes principa, zaudējot profesionālo pieeju un objektivitāti. “Atbrauc, nointervē kādu, kas parkā uz soliņa izgūļ dzērumu, bet ieiet skolā un nointervēt skolotāju nevar” (intervijas dati).

Galvenā, pārvaldības attīstības sabiedrotā ir komunikācija. “Skaistkalnes, Kurmenes pārvaldības vide ir atvērta un iekļaujoša - mēs regulāri tiekamies, agrāk klātienē, tagad tiešsaistē. Idejas, iedvesma un risinājumi rodas sadarbībā”(intervijas dati). Biedrības Isk "Mēmelīte" dalībnieces, daudzu gadu garumā regulāri tiekas, lai viedotu dekoratīvus vides objektus Skaistkalnes centrā par godu nacionālajiem, valsts un pašvaldības svētkiem. “Liekas, ka nav jau vairs ko taisīt, bet katreiz izdomājam ko jaunu. Tas ir radošs process, un tajā rodas vēl daudz vērtīgu ideju.” (intervijas dati)

3.2. Vietējās kopienas mērķgrupu līdzdalība vides pārvaldības veidošanā.

Datu un literatūras avotos

Pētot, kopienas ilgtspējīgas attīstības dimensijas noskaidrots, ka Skaistkalnes, Kurmenes kopienai ir kopīga un sena sadzīvība, kultūrā un reliģijā balstīta vēsture. Patreiz Skaistkalnes un Kurmenes pagastos ir 1654 iedzīvotāji, kopienā ir 2 pagastu pārvaldes, 26 bioloģiskie lauksaimnieki, 6 privātas un 6 publiskas laivu pietātnes Mēmeles upes krastā, 3 viesu nami, 2 baznīcas un 1 vidusskola un 1 sociālais uzņēmums, un 1 vides gida pakalpojumu sniedzējs. Visu šo mērķgrupu pārstāvji iesaistīti situācijas analīzes pētījumā, sniedzot intervijas un /vai piedaloties diskusijās.

Intervijas un diskusijas

Katrs no intervētajiem pārvaldes mērķgrupas pārstāvjiem atzīst, ka tur, kur ir aktīvi cilvēki – viss ir kārtībā. Tomēr ir tādas mājas ciematos, kuru īpašnieki nevēlas pieslēgties centrālajai kanalizācijai vai siltumapgādei un atsakās sadarboties ēku siltināšanas projektos – novēršot siltumzudumus, pat tad, kad pašvaldība iesaistās projektu izstrādes veikšanā. Vadītāji norāda uz to, ka atsevišķu iedzīvotāju daļu vides jautājumi neinteresē. Iedzīvotāju viedoklis savukārt nav viennozīmīgs. Tie uzticas vietējo pārvalžu vadītājiem, tāpēc ka pazīst, citādi ir ar augstāka līmeņa pārvaldību. “Dažkārt šķiet, ka tie nezina, ko tie dara, sistēmas, vai, nu nav, vai tie nezina, kā tā darbojas” (diskusiju dati). Savukārt mediatoru viedoklis ir skaidrs – komunikācija un izglītība ir galvenais, mērķgrupu iesaistei kopienu vides ilgtspējīgas pārvaldības veidošanā. Izpratnes, par vides procesiem un zināšanu attīstība caur komunikācijas, izglītības un prasmju apguves pasākumiem, palīdz veidot iekļaujošu sabiedrību. Vairāki no intervētajiem mērķgrupu dalībniekiem, sevišķi mediatoru segmenta pārstāvji, kopienas vides kvalitātes uzlabošanā ir gatavi ieguldīt savus resursus – materiālos un nemateriālos – laiku, zināšanas, prasmes un līdzekļus. Katrs ir atvērts arī jauniem izaicinājumiem un nosacījumiem. Uzņēmēji tomēr kritiskāk vērtē savu gatavību līdzdarboties, sakot: viss mans laiks ir darbam! Sevišķi mazā uzņēmēja līmenī, “ražoju tik, cik pats varu, bet tas prasa visu manu laiku, un attīstībai nepietiek. Daudzi, kas gribējuši attīstīties ir zaudējuši visu un palikuši parādā” (intervijas dati) “Laukos ir stipras ģimenes, kas ‘kuļās’ paši ar sevi, pašvaldības rūpējas par tiem, kas paši par sevi nerūpējas, bet tie, kas var, lai domā paši!” (intervijas dati) “Ir jārunā ar

cilvēkiem, ir jāstrādā uz āru! Citādi veidojas slēgtās grupas, kas informāciju maļ uz vietas un neredz tālāk, par to ko grib redzēt. Kādreiz bija “pārskata sapulces” kas tagad?” (intervijas dati)

3.3. Instrumenti un pieejas vietējās kopienas ilgtspējīgai vides pārvaldības attīstībai.

Kaut, sarunu laikā, interviju dalībnieki jau vairākkārt tika runājuši par instrumentiem, pieminot tos gan pie IA dimensijām, gan mērķgrupu līdzdalības pārvaldībā, noslēgumā lūdzu vēlreiz izteikt savu viedokli par instrumentiem un pieejām ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā, īpaši izvērtējot plānošanas instrumentu un viedā ciema pieeju.

Infrastrukturā instrumentus interviju dalībnieki izvirza kā vienus no būtiskākajiem gan vides gan kopējās attīstības pārvaldībā. Vispirms ceļi! Skaistkalni un Kurmeni vieno 9 km garš zemes ceļa posms, kas sliktu laika apstākļus, ir gandrīz neizbraucams. Ceļa seguma sliktā kvalitāte ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem ilgtspējīgas vides pārvaldības un vietējās teritorijas kopējā attīstībā, domā vairākums vietējo mērķgrupu pārstāvju. Nozīmīga ir arī droša digitālo prasmju apguve, kas kļuvusi par galveno komunikācijas rīku. Personu, kura lietotāja līmenī nepārvalda digitālās tehnoloģijas, nevar iesaistīti līdzdalītā pārvaldībā, jo tagad komunikācija, gan organizāciju, gan interešu grupu, gan pašpiederzes līmenī notiek digitālajā telpā. Savukārt inženiertehniskie un tehnoloģiskie instrumenti ir nozīmīgi, ilgtspējīgu vides pārvaldības sektoru attīstībā. Piemēram, viedie meliorācijas elementi, biogēnās noplūdes ūdensobjektos mazināšanai, vai ierīces – amfībijas, upes gultnes attīrīšanai no eitrofikācijas radītā aizauguma. Par inovatīvu un labai draudzīgu tehnoloģisko risinājumu vietējie uzskata ģeotermālās enerģijas izmantošanu Skaistkalnes vidusskolas apkurei.

Atsevišķu intervijas dalībnieku viedokļi ir līdzīgi – politiskie instrumenti ir nepieciešami nosacījumu, virzienu un robežu norādīšanai. Tā piemēram, pašvaldības lēmums nosaka, ka katrai privātai mājsaimniecībai ir jābūt līgumattiecībās ar atkritumu apsaimniekotāju. Savukārt latviešu vēsturisko zemju likums, kas vēl top, gādās par latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu identitātes uzturēšanu un kultūrvēsturiskās vides ilgtspējīgu attīstību. (Valsts prezidenta paziņojums Nr.1. 2021.)

Kā inovatīvu organizatorisko rīku vides pārvaldībā Bauskas novada domes priekšsēdētājs min mobilo aplikāciju – Mobio, kuru Bauskas novada iedzīvotāji izmanto, lai pašvaldībai paziņotu par problēmām novada teritorijā. Pašvaldības vadītājs izstāsta arī par jaunu ieceri organizācijas komunikācijas instrumenta – tiešsaistes foruma rīkošanu. Novada padomes priekšsēdētājs un administratīvo nodaļu vadītāji foruma ietvaros comunicēs ar sabiedrību, ziņojot par aktualitātēm un atbildot uz jautājumiem. Komunikāciju instrumentu nozīmi ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā, vēlreiz apliecināja katrs intervijas dalībnieks. Pārvaldes

mērķgrupai aktuāla un nepieciešama ir organizācijas komunikācija, mediatoriem – interešu grupu komunikācija, uzņēmējiem būtiskākā šķiet pašpriedzes komunikācija, kas noteikti nevar aizstāt iepriekšminētās – organizācijas un interešu grupu komunikācijas. Tomēr vienojošais elements visiem bija atziņa, ka sadarbības instrumenti, jeb komplementāra vairāku, savstarpēji papildinošu instrumentu un pieeju lietošana vienmēr ir labākais risinājums. To arī apliecina iepriekšējās apakšnodaļās aprakstītie piemēri, kad ekonomikas instrumenti, kas apgūstami dažādu projektveida pasākumu un konkursu ietvaros, tiek izmantoti viena mērķa īstenošanai – viena publiska dabas objekta vides stāvokļa uzlabošanai. Katra projekta ietvaros tiek īstenots atsevišķs posms, veicot tajā paredzētos uzdevumus un sasniedzot posmam izvirzītos mērķus. To veic viena mērķgrupa atsevišķi vai savstarpējā sadarbībā, atbilstoši projekta nosacījumiem. Pirmais, veiksmīgais dažādu instrumentu komplementaritātes paraugs tiek minēts pārrobežu sadarbības projekts “Development of tourism near the border river Memele/Nemunele”, abreviatūra DETOMENE, kas īstenots tūrisma attīstībai pie pierobežas upes Mēmeles/Nemunelis 2005.-2007. gadu laikā starp Bauskas un Biržu rajoniem. Projekta vadošais partneris LLKC, partneri: Lietuvas Lauksaimniecības konsultāciju dienests, sabiedriskā organizācija “Skaistkalne” un Biržu rajona vietējās rīcības grupa. Projekta mērķis bija radīt stabilu pamatu tūrisma attīstībai pierobežas upes Memele (LV) / Nemunelis (LT) apgabalā, veicinot vietējo iedzīvotāju sociālo un ekonomisko labklājību. Projekta ietvaros ir izveidoti 2 tūrisma kompetences centri, izstrādāta kopīga tūrisma stratēģija un tūrisma objektu datu bāze, ierīkotas apskates un atpūtas zonas upes krastā, izveidoti apvienotās tūrisma maršruti, kā arī organizētas darbnīcas un tūrisma ceļvežu un lauku uzņēmēju savstarpējas vizītes. Projektā tika izbūvētas laivu piestātnes Mēmeles upes krastā, gan Latvijas gan Lietuvas pusēs. Projekta ietvaros tika rīkotas vides gidu apmācības, ieinteresētajām grupām. Tās apguva un zināšanas turpmāk pilnveido arī trīs, šī pētījuma intervijas dalībnieces.

Kopš 2006. gada skaistkalnietes, apvienojoties lauku sieviešu klubā “Mēmelīte”, aktīvi piedalās Bauskas rajona lauku partnerības rīkotajos sabiedriskā labuma projektu konkuros, kas tiek īstenoti ar Leader pieeju. Vecumnieku novada pašvaldība, atbalstot vietējo iniciatīvu, nodrošina līdzfinansējumu projektu ieviešanai. Tādējādi īstenoti projekti:

- Velosipēdu, slēpju un slidu iegāde – sporta un tūrisma aktivitāšu rīkošanai;
- Tirgus namiņu izbūve – vietējās produkcijas noieta veicināšanai;
- Āra trenāžieru izbūve Skaistkalnes ciemata parkā;
- Energoefektīvu apgaismes laternu ierīkošana Skaistkalnes ciemā.

Kopš 2018. gada dažādu projektu ietvaros tiek īstenots jau trešais Ānes – Mēmels parka un tā teritorijā esošās laivu piestātnes vides sakārtošanas projekts. Pirmo posmu īstenoja pagasta pārvalde, nākamos divus posmus īsteno LSK Mēmelīte un Mēmeles ciema iedzīvotāji

apvienojoties darba grupā “Atpūtnieki un darbinieki” (apraksts 3.1 apakšnodaļā) Nākamajā projektā, kura iesniegšanai patreiz tiek gatavota dokumentācija, tiek iesaistīti daudz vairāk sadarbības partneru – Novada dome, pagastu pārvaldes, novada kapitālsabiedrība, LLKC, Skaistkalnes vidusskola, vietējie uzņēmēji un Skaistkalnes, Kurmenes kopienas domnīca. Dalību projektam iniciē un projekta pieteikumu izstrādā situācijas analīzes pētījuma objekts – vietējās kopienas domnīca (projekta apraksts 3.1. apakšnodaļā) “Visi rīki ir labi, ja tiek lietoti cilvēkam saprotamā veidā”, teic intervijas dalībiece.

Plānošana, pēc intervijas dalībnieku domām, ir nepieciešama jebkuras attīstības procesā. Plāna izstrāde un īstenošana ir pamats katra projekta realizācijā. Šāda plānošana notiek atbilstoši/pieskaņojoties projekta nosacījumiem. Dziļāka un plašāka mēroga plānošanu, Skaistkalnes, Kurmenes kopienas domnīca ir uzsākusi, iesaistoties viedā ciema pieejas - Smart Rural 21 projekta pasākumā. Tā ietvaros, veikta SVID analīze, iekļaujot visas, ilgtspējīgas attīstības dimensijas, un novērtēta esošā situācija.

Lielākā daļa intervijas dalībnieku viedokļi saskan tajā, ka viedo ciemu pieeja ir izmantojama kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā apvienotot vides un kopējās attīstības mērķus. Atsevišķi viedokļi tomēr ir kritiskāki – sakot, ka vides pārvaldības attīstība būtu plānojama atsevišķi. “Būtu nepieciešama vides inženieru piesaiste un inženiertehnisko instrumentu izmantošana, lai apzinātu un izprastu problēmsituācijas vietējā teritorijā. Kā piemērs tiek minēts – dīķi privātmāju teritorijās, kuru izrakšana, nereti rada gruntsūdens līmeņa izmaiņas kaimiņa zemes teritorijā. Skaistkalnes, Kurmenes teritorijai, kur norisinās karsta procesi, būtu jāvelta nopietna uzmanība, gatavojot ilgtspējīgas vides attīstības plānu. Tam būtu jābalstās padziļinātas izpētes rezultātos.

4. PĒTĪJUMA KOPREZULTĀTI UN DISKUSIJA

Makrovīdes faktoru ietekmes izraisītās pārmaiņas kopienas ekonomikas un sociālajā dimensijās rāda teritorijas attīstības līmeņa indekss. No -0,137 vērtības 2014. gadā, tas ir pazeminājies uz -0,277 vērtību 2019. gadā. Vecumnieku novads 2019. gadā ierindojās 61. vietā Latvijas novadu vērtējumā, uzrādot kritumu par 13 vietām attiecībā pret 2014. gadu (1.4. tabula). Iedzīvotāju skaits samazinājies par 10,6%, t.sk. 3,3% ir dabiskās kustības rezultāts, bet 7,3% - ir izvēlējušies atstāt dzīvesvietu Vecumnieku novadā (1.5. tabula.) Tajā pat, laika periodā, iedzīvotāju īpatsvars virs darbspējas vecuma pieaudzis par 2,7%, turpinot sabiedrības novecošanās procesu (1.4. tabula). Savukārt situāciju dabas vidē iezīmē LIZ platību samazināšanās, pretēji biogēno elementu noplūdes daudzumi palielinājumam Mēmelē, rādot ūdens ekoloģiskās kvalitātes pazemināšanos. (3.1. nodaļa) (vidējais kopējā N daudzuma rādītājs 2014.gadā 2.19, bet 2020.gadā 2.69 mg/l., (bezveģetācijas laikā uzrādot ārkārtīgi augstu N saturu – 7.1 mg/l 2020. gada janvārī, pieļaujama robežlielums <0.48 mg/l) vidējais P kop rādītājs 2014. gadā bija 0.048 mg/l, bet 2020. gadā 0.03 mg/l,) 3.1. un 3.2. tabulas. Rādītāji liecina par antropogēnās slodzes samazināšanos un lauksaimnieciskās ražošanas insensifikācijas palielināšanos.

Šādi apstākļi un pārmaiņu tendences rosina mērķtiecīgāk attīstīt ilgtspējīgu vides pārvaldību kopienu līmenī. Situācijas analīzes pētījums atklāj 3 galvenos šķēršļus, kas pēc kopienas mērķgrupu domām kavē ilgtspējīga vides pārvaldības attīstību mērķteritorijā:

1) Palielinoties iedzīvotāju vecumam, arvien krasāk iezīmējas digitālo prasmju loma. Medijpratība kļūst par šķērslī iesaistošas sabiedrības veidošanā. Personu, kura lietotāja līmenī nepārvalda digitālās tehnoloģijas, nevar iesaistīt līdzdalītā pārvaldībā, jo tagad komunikācija, gan organizāciju, gan interešu grupu, gan pašpiederzes līmenī notiek digitālajā telpā.

2) Uzņēmējs nevar līdzdarboties, jo viņa laiks pieder darbam: “ražoju tik, cik pats varu, bet tas prasa visu manu laiku, un attīstībai nepietiek. Daudzi, kas gribējuši attīstīties ir zaudējuši visu un palikuši parādā”

3) Pārvaldības vidē galvenais ilgtspējas faktors ir cilvēks. Par bīstamu, un vidi degradējošu tiek uzskatīta varas izmantošana savu ambīciju un personisko interešu virzīšanā. Tas rada neuzticību un pēc iedzīvotāju domām ir galvenais šķērslis iekļaujošas sabiedrības veidošanā. To pašu apliecina arī pašvaldību pārstāvji, sakot: “Tur, kur ir aktīva sabiedrība, viss ir kārtībā.”

Atbildot uz šiem trim šķēršļiem ilgtspējīgā kopienas vides pārvaldības attīstībā, zinātnisko pētījumu rezultāti saka, ka ir vajadzīgi jauni pārvaldības pasākumi, lai pienācīgi risinātu integrācijas, koordinācijas un sadarbības jautājumus. (Plummer R., et al. 2013)

(Armitage D., et al. 2010.) Rezultāti sasaucas arī ar vietējās kopienas attīstības piemēru Eiropā: “Dzimtene ir tas, ko es saprotu un kas saprot mani”. Šo vārdu autors ir “Štīrijas kvieši” kooperatīva vadītājs un Feldbahas vicemērs Francs Farteks (Franz Fartek), tie ir ierakstīti vadītāja vizītkartē. Ar šiem vārdiem, un ar maizi, viņš sagaidīja Latvijas mācību grupu Feldbahā, apliecinot piederību un dziļu emocionālu piesaisti Štīrijas kopienai.

- ∴ Zemes sadalījums pa lietošanas veidiem Vecumnieku novadā, (3.3.tabula) pēdējo 4 gadu laikā rāda lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) platību samazināšanos par 515 ha un meža platību pieaugumu par 532 ha. Lauksaimniecības produkcijas ražotāju skaits no 2014. līdz 2019. gadam ir samazinājies par 11.2%. (3.5.tabula) Zemes lietojuma dati atspoguļo tirgus sektora datus, - mazo lauksaimnieku samazināšanās projicējas Vecumnieku novada ainavā, Valsts zemes dienesta datu sistēmā uzrādot LIZ platību samazinājumu.
- ∴ Vecumnieku novadā īstenoti 16 arodapmācību kursi, Lauku attīstības programmas (LAP) 2014.-2020. apakšpasākuma “Profesionālās izglītības un prasmju apguves pasākumi” ietvaros. Savukārt VLT aktivitāšu rīcībā, notikuši 27 informatīvi un 12 izglītojoši semināri par lauksaimniecības, lauku attīstības, ekonomikas un vides aizsardzības tēmām.
- ∴ Dati liecina, ka 70% no uzņēmējiem, kas mērķteritorijā veic bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas ražošanu ir zemnieku saimniecības, pārējos 30% ietilpst SIA, IK un SDV. Kopš 2000. gada bioloģiskie lauksaimnieki mērķteritorijā biežāk izvēlējušies reģistrēties kā fiziskas personas – saimnieciskās darbības veicēji, līdzīgi tiek dibinātas arī SIA. Zs - kā uzņēmējdarbības juridiskā forma reģistrēta vien 17 % gadījumu. Tas jāņem vērā analizējot datus par lauksaimniekiem.
- ∴ Vecumnieku novadā 2019.gadā bija 206 primāro lauksaimniecības produkciju ražojoši uzņēmēji, tostarp 48 bioloģiskie zemnieki. Skaistkalnes un Kurmenes pagastos kopā ir 17 bioloģiskie lauksaimnieki, kas ir 35.4% no kopējo bioloģiski ražojošo lauksaimnieku skaita Vecumnieku novadā. Tomēr nav iegūti dati par zemes platībām, kas apsaimniekotas ar bioloģiskās lauksaimniecības metodēm, arī dati par kopējo lauksaimniecība izmantojamās zemes LIZ platību pagastos publiski nav pieejami. Tādējādi kopienu līmenī nav apzināma virzība IAM indikatora sasniegšanā, palielinot bioloģiskajā lauksaimniecībā izmantotās platības līdz 15% ko kopējā LIZ, kā to paredz Latvija 2030, vai līdz 25% atbilstoši ES zaļajam kursam.

∴ Situācijas analīzes pētījuma dati liecina ka bioloģiskās lauksaimniecības metožu ieviešanu un dalību tirgus aktivitātēs uzņēmējs izvērtēs galvenokārt no ekonomiskās ilgtspējas aspekta.

∴ Mijattiecības, sociālo, ekonomisko un ekoloģisko jomu saskarnē, Skaistkalnes – Kurmenes teritorijā, lielā mērā balstās vai saistās ap Mēmeles upi. Upe ir galvenā ilgtspējīgas attīstības dimensija un kopienas aktivitātes un dalība projektos, liecina par iesaistīšanos vietējās teritorijas attīstības un vides pārvaldības jautājumos.

1) Līdz ar pārrobežu sadarbības projektu “Development of tourism near the border river Memele/Nemunele” DETOMENE, te attīstās laivošanas tūrisms, stiprinot kopienas ekonomikas dimensiju un veidojot sociālās attiecības. Pašlaik tiek gatavots pieteikums

2) LIFE GoodWater projektu konkursam „Mazo grantu shēma ūdensobjektu kvalitātes uzlabošanai”. Grantu paredzēts izmantot Mēmeles ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanai. Prioritātes īstenošanā plānots izpļaut ar ūdenaugiem pārmērīgi aizaugušus atsevišķus upes posmos, kam piekļauti Skaistkalnes un Kurmenes ciemati, savākt izpļauto makrofitu masu, noorganizēt tās kompostēšanu, izpļaut krastmalu Skaistkalnes peldvietas teritorijā un laivu pietātnēs, starp Skaistkalnes un Kurmenes ciemiem un labiekārtot peldvietas teritoriju Skaistkalnē pie strauta.

Situācijas analīzes pētījuma dati par kopienas iesaisti savas vides pārvaldībā saskan ar zinātnieku viedokli, ka regulējums no augšas uz leju var būt nozīmīgs, sniedzot stimulu pašorganizācijai, caur sadarbību no apakšas uz augšu. Procesa sākumā un beigās atbildība par ilgtspējīgu attīstību ir jāsadala visām mijiedarbībā iesaistītajām mērķgrupām, kā tas ir dabā balstītās sistēmām. (Hopkins, S. T.)

∴ Svarīgi ilgtspējīgas vides pārvaldības ietvara elementi ir līdzdalība, sadarbība un mācīšanās. Situācijas analīzes pētījums satur pozitīvas prakses piemērus:

1. vides gidu apmācības kursu dalībnieces, DETOMENES projekta, kas norisinājās 2005. gadā, ietvaros, turpināja izglītoties vides jomā un veic sociālo un/vai komercdarbību tūrisma un vides gida pakalpojuma nodrošināšanā vietējā teritorijā;
2. līdzdalība teritorijas labiekārtošanas projektos rada līdzatbildību par publiskās vides kvalitāti;
3. sadarbība vides objektu un dekorāciju veidošanā rosina radošumu, attīsta idejas un motivāciju aktivitāšu regulārai organizēšanai.

Arī interviju rezultāti apliecina, ka galvenā, attīstības sabiedrotā ir komunikācija. “Skaistkalnes, Kurmenes pārvaldības vide ir atvērta un iekļaujoša - mēs regulāri tiekamies..... Idejas, iedvesma un risinājumi rodas sadarbībā....” Atbilstoši viedoklim,

ka adaptīvas līdzdalības pārvaldība, veicina adaptīvās spējas un sociālo un ekoloģisko dimensiju līdzsvarotību, attīsta ilgtspējīgu resursu izmantošanu un uzlabo vadības efektivitāti, rosina radošumu, rodot jaunus risinājumus problēmsituācijās, un vairo kopienas iztikas avotus. (Plummer et al. 2012) Tāpat vēl cits pētījums atklāj, ka piedalīšanās vairākās aktivitātēs sekmējas ar augstāku pārvaldības procesa vērtējumu, savukārt, salīdzinot mācīšanās un sadarbības ietekmi, labāka rezultātu novērtējumu devuši apmācībās iesaistītie pārvaldības pasākumu dalībnieki. Mācīšanās tiek uzsvērtā kā svarīgs iesaistes motivators. (Plummer 2017)

- .: Zinātnes piedāvātie/izstrādātie vides pārvaldības pārskata uzdevumi - definēt ilgtermiņa pamatnostādnes vides pārvaldībai un tās novērtēšanai kā pārvaldes uzdevumu un izstrādāt plānošanas dokumentu, kurā skatītu vidi kā vides stāvokļa, tā pārvaldības un sabiedrības iesaistes aspektu, kā arī kā vienu no ilgtspējīgas attīstības koncepta pamatelementiem – vides pārvaldības pārskatu. (Ernšnteins et al. 2016) papildina viedokli, ka vides pārvaldības attīstība būtu plānojama atsevišķi, veltot nopietnu uzmanību ilgtspējīgas vides attīstības plāna izstrādei. Tam būtu jābalstās padziļinātās izpētes rezultātos. (Intervijas dati) Vides pārvaldības pārskats saturētu ne tikai padziļinātu sākotnējo ilgtspējīgas attīstības dimensiju auditu bet ietvertu arī pilnu situācijas analīzes izpēti, uz kā pamata būvējams ilgtspējīgas pārvaldības attīstības plāns ietverot visus pārvaldības plānošanas posmus.
- .: Pētīt pārvaldību ir ļoti sarežģīti, jo nevar metodiski noteikt, kāds ir pārvaldības procesa ieguldījums konkrētos rezultātos. Zinātne to apliecina sakot: “Nepieciešamība saistīt mērķus ar rezultātiem un mērķu sasniegšanas sistemātiska novērtēšana kļūst par diviem no svarīgākajiem uzdevumiem turpmākajā APL procesā.”(Plummer et al. 2012)

5. SECINĀJUMI

Maģistra darba rezultāti rāda situāciju kopienā, ļaujot novērtēt ilgtspējīgas vides pārvaldības nepieciešamību, un tās attīstībai gūstamo atbalstu viedo ciemu pieejas prasē.

1. Ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstību veicina vietējie un ārējie, arī sadarbības, t.sk viedo ciemu, pasākumi, kas, motivē kopienas **novērtēt savas ilgtspējas dimensijas** un apdzīvotās vides kvalitāti, veicinot darbības, kas kalpo piesārņojuma, eitrofikācijas un klimata pārmaiņu mazināšanai. Izpratnes veidošana par kopienas vides, un, tās pārvaldības plānošanas, procesiem un **zināšanu attīstība** caur komunikācijas, izglītības un prasmju apguves pasākumiem **palīdz veidot iekļaujošu sabiedrību**.

a) Mērķgrupu komunikatīvā sadarbībā, ir veidojams katrai kopienai specifisks, tieši vienas **kopienas situācijai atbilstošs ilgtspējīgas vides pārvaldības saturs**, izvirzot galvenos ilgtspējīgas attīstības virzienus/prioritātes, kurās jāstrādā, lai sistēmiski attīstītu ilgtspējīgu kopienas vides pārvaldību. Skaistkalnes, Kurmenes gadījumā tie ir:

Mēmeles upe kā kopienas kopējā ūdens vide;

Unikālas dabas vērtības; ainava, karsta kritenes, sēravoti, ģipša iegulas, bioloģiski vērtīgie zālāji un meži

Bioloģiskās zemnieku saimniecības, lauku tūrisms un uzņēmējdarbība mājāsaimniecībās;

Izglītība – vispārējā, eko skola, arodizglītība, neformālā un interešu izglībīta, mūzikizglītība;

Kultūras, vēstures un tradicionālās vērtības;

Pārvaldības vide.

b) Pro-aktīva **interesešu grupu līdzdalība** ir principiāli svarīga vietējai attīstībai. Skaistkalnes-Kurmenes kopienas domnīcā aktīvi pārstāvētas un komunikācijā piedalās šādas specifiskas mērķgrupas, tā pārstāvot visas pamatinteresešu grupas:

- Pagastu pārvalžu vadība,

- Vidusskola, kas ietver ekoskolas, arodizglītības, tālākizglītības programmas;

- NVO pārstāvji no Skaistkalnes biedrības LSK “Mēmelīte” un Kurmenes Jauniešu māja “Kur mani nes” kas veic neformālo izglītību un krīzes pārvaldībā balstītu sociālās uzņēmējdarbības praksi;

- Tūrisma un lauku uzņēmējdarbības attīstība, ko pārstāv Vecumnieku novada pašvaldības un LLKC speciālisti/konsultanti;

Kultūra un Vēsture, ko pārstāv Kurmenes kultūras nams un Skaistkalnes novadpētniecības muzejs;

- Uzņēmēji, ko pārstāv lauksaimniecības produkcijas ražotāji, kas specializējušies bioloģiskajā lauksaimniecībā, konvenciālajā lauksaimniecībā un biškopībā kā arī lauku tūrisma pakalpojumu sniedzēji.

c) Mērķgrupu **komunikatīvā sadarbībā** izvirzīti galvenie **instrumenti kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai**:

Komunikatīvie, ietverot, gan komunikatīvo sadarbību, visu mērķgrupu starpā, gan segmentāri īstenojamo organizatorisko (top – down), un mērķgrupu (bottom – up) komunikāciju, un īpaši uz sadarbību vērsto pašpiederzes komunikāciju (Ernšteins R. 2012)

Organizatoriskie – pašvaldības organizē publiskās apspriedes par ietekmes uz vidi gadījumiem, NVO organizā visa veida izglītojošus pasākumus par kopienas ilgtspējīgas vides jautājumiem un veic aptaujas (pēdējā ir vietējo ražotāju aptauja kopīgas reklāmas izvietojumam tūristu informēšanai). Savas vides pārvaldībai un ilgtspējīgai attīstībai kopiena organizējas īstenojot projektveidīgus pasākumus un rīkojot talkas un veidojot vides dekorus publiskās vietās.

Infrastruktūras – vispirms ceļi, tad digitālās tehnoloģijas un viedie risinājumi meliorācijas sistēmām, biogēnās noplūdes ūdensobjektos mazināšanai, un ierīces – amfībijas, upes gultnes attīrīšanai no eitrofikācijas radītā aizauguma;

Sadarbības instrumentiem, jeb komplementārai vairāku, savstarpēji papildinošu instrumentu un pieeju lietošanai ir pro-aktīva iedarbība un ilgtermiņa ietekme, kas vietējās kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā var nest vislielāko labumu.

2. Zināšanas, praktiskā pieredze, un **ilgtermiņa novērojumu un uzraudzības dati** ir nepieciešami, lai novērtētu pārmaiņu ietekmi uz vidi un sabiedrību, kā arī nepieciešama ir **izglītība/apmacība un komunikācija**, lai veidotu adaptīvu pārvaldību un prognozētu iespējamās attīstības virzienus un rastu risinājumus ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai katrai konkrētai kopienai un viedajam ciemam. **Dabas, sociālā, un ekonomikas kapitāla** līdzsvars nevar būt konstants, jo **atrodas apriņķī**, ko virza makrovides pārmaiņas, ražošanas radītie draudi videi un klimata pārmaiņu riski, **ilgtspējīgas pārvaldības praksei** pievienojot virkni nezināmo, tapēc arī kopienām nepieciešams ilgtspējīgas attīstības pārvaldības monitorings.

3. Ja tiks pieņemti atbilstoši politiski lēmumi un tiks piedāvāti integratīvi projektu konkursi - sekmīgi nodrošinot lejupejošo pārvaldības komponenti, ja nemainīsies apstākļi un kāds vai kādi no pētījuma rezultātu un diskusijas nodaļā ietvertiem šķēršļiem nekļūs par nepārvaramiem un **kopiena veidos savās interesēs un apstākļos bāzētu un adaptīvu augšupejošo pārvaldības komponenti**, kopienā turpināsies **adaptīvas, līdzdalīgas vides pārvaldības attīstība**.

4. Atbilstoši, ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai, tostarp vietējās kopienas un viedā ciema attīstībai ir jāizstrādā **kopienas ilgtspējīgas attīstības pārvaldības plāns**, kas pamatojas pilnvērtīgā esošās sociāli-ekoloģiskās sistēmas situācijas novērtējumā, ļaujot izvirzīt izsvērtus **ilgtspējīgas attīstības mērķus**, ar atbilstošiem, uzraugāmiem un novērtējamiem **indikativajiem rādītājiem** to sasniegšanai. Pārvaldības plāna izstrāde būtu veicama vides ekspertu, teritorijas attīstības plānotāju un vietējās kopienas visu mērķgrupu pārstāvju proaktīvā sadarbībā.

5. Informācijas nepietiekamība un nepieejamība ir šķērslis esošās situācijas pilnvērtīgai novērtēšanai, kas savukārt traucē integrācijas un disciplināro principu ievērošanu, vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības plānošanā. Tāpēc nepieciešama, **mērķgrupu sadarbība un viedā ciema komunikācijas sistēmas attīstība**.

6. Lai plānotu vides pārvaldības attīstību, kopienas izvirzītajās ilgtspējīgas attīstības dimensijās – dabas sektorā, ir nepieciešami esošo **stāvokli raksturojoši monitoringa dati**. Arī ekonomikas un sociālo vides dimensiju ilgtspējīgas attīstības plānošanai ir nepieciešami ilgtermiņa novērojumu dati. Tomēr statistika neapkopo kopienas mēroga rādītājus, tāpat kā, atbildīgie dienesti zemes lietojuma datu grupēšanu veic tikai novadu mēroga administratīvajām vienībām. Līdz ar to ilgtspējīgas attīstības mērķiem un to uzraudzībai līdz šim nav pielāgojami indikatori vienas kopienas mērogā. Tādēļ nepieciešama vienkāršotas metodikas attīstība būtiskāko vietējo kopienu datu apkopošanai un apstarādei uz vietas

7. **Vietējo kopienu datu apkopošanas metodika** būtu pamats indikatoru noteikšanai, atbilstoši disciplinārajiem vides pārvaldības principiem un ilgtermiņa pamatmērķiem: 1. Vides kvalitāte – cilvēka veselībai un ekosistēmu stabilitātei; 2. Biodaudzveidības un raksturīgo ainavu saglabāšana; 3. Dabas resursu ilgtspējīga izmantošana. Kā arī kultūrvides un sociāli ekonomiskās attīstības pilnveidošanas mērķiem. Savstarpēji jāievēro arī kaimiņu pagastu un/vai kopienu intereses un plānojumi.

8. **Ilgspējīga vides pārvaldība plānojama** visa novada teritorijai, visu tajā iekļauto kopienu, vides ekspertu un teritorijas attīstības plānotāju sadarbībā, nodrošinot inovatīvas un efektīvas sadarbības platformas, nepieciešams arī savstarpēji saskaņot un integrēt vietējo kopienu sagatavotos **attīstības plānojumus**.

9. **Viedā ciema pieeja ir izmantojama** vietējās kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībā, jo paredz visa pārvaldības procesa cikla attīstību, sākot ar situācijas novērtējumu, t.sk. svid analīzi un stratēģijas izstrādi, gan inovatīvu un dabā balstītu risinājumu ieviešanu pārvarot šķēršļus ilgtspējīgas attīstības ceļā, kā arī ieviešanas monitoringu, pie tam, efektīvas pārvaldības nodrošināšanai nepieciešamas visas trīs pārvaldības dimensijas

- gan **visu mērķgrupu apzināšanās, iesaiste un līdzdalība** pārvaldībā

- gan kopienas/teritorijas, kā sociāli-ekoloģiskas sistēmas attīstības pārvaldības satura novērtēšana;

- gan komplementāra **visu pārvaldības instrumentu** izmantošana.

10. Vietējās kopienas ilgtspējīga vides pārvaldība īstenojama tikai sadarbības pārvaldības attīstības ietvarā, tā līdzdalāma sadarbībā visām ieinteresēto pusēm.

6. PRIEKŠLIKUMI

Globalizācijas un tirgus konkurences dzītais progress, iedzīvotāju aizplūšana uz urbāniem centriem, attīstot nelabvēlīgu ietekmi uz vidi katrā konkrētā teritorijā, sevišķi lauku novados liek domāt par ne tikai par vides aizsardzību un vides kvalitātes saglabāšanu vides pārvaldības ietvarā, bet arī plašāk **sociāli-ekoloģiskas sistēmas (SES) kontekstā**, būtiski atsedzot arī kultūrvides, izglītības, telpiskās attīstības un, īpaši, **vietējās paš-pārvaldības attīstību**. Tāpēc kopienas līdzdalība vietējās teritorijas vides pārvaldībā un tās ilgtspējīgā attīstībā ir vitāli nepieciešama un pro-aktīvi nodrošināma.

Lai iespējami veiksmīgi nodrošinātu vietējo teritoriju attīstību, kā viena no metodēm noteikti izmantojama viedo ciemu pieeja vietējo kopienu attīstībā un pārvaldībā, bet **attīstības un pārvaldības ietvara veidošanai ieteicams izmantot trīs pārvaldības dimensiju pieeju:**

1) Visu mērķgrupu apzināšanās, iesaiste un līdzdalība pārvaldībā.

- Mērķgrupu apzināšana un iesaiste veicama ar organizatoriskiem pārvaldības instrumentiem pašvaldības un NVO sadarbībā;

- Mērķgrupu savstarpējas komunikācija procesā, attīstās ilgtspējīga sadarbības pārvaldība;

- Vietējo kopienu un viedo ciemu pārstāvji iesaistoties iedzīvotāju valdes darbā pašvaldībās;

- Mērķgrupu komunikatīvā sadarbībā, ir veidojams katrai kopienai specifisks, tieši vienas kopienas situācijai atbilstošs ilgtspējīgas vides pārvaldības saturs.

2) Kopienas/teritorijas, kā **sociāli-ekoloģiskas sistēmas attīstības pārvaldības satura novērtēšana**.

- Vides un vietas vērtības apziņas veidošanai un nostiprināšanai kopienā veicams, **ilgtspējīgas attīstības dimensiju audits**, izvirzot galvenās **kopienas vides pārvaldības satura ilgtspējīgas attīstības prioritātes, dabas, ekonomikas un sociālajās jomās**. Tas ir mērķgrupu iesaistošs, vietas piederību, emocionālo piesaisti un vērtību atklājošs process, kad **pati kopiena sevi dziļāk iepazīst**;

- Ilgtspējīgas attīstības dimensiju audits būtu veicams **kopienas ilgtspējīgas attīstības pārvaldības plānošanas ietvaros**, tas īstenojams rīkojot diskusijas ar visu ieinteresēto mērķgrupu iesaisti, izvirzot un veicot uzdevumus esošās situācijas detalizētai izpētei;

- Vides pārvaldības plānošanā būtu jāņem vērā kopienu ilgtspējīgas attīstības dimensiju audita rezultāti un kopienu ilgtspējīgas attīstības plāni, bet **vides pārvaldības ietvars integrējams kopējā sadarbības pārvaldības sistēmā**.

3) Komplementāra **visu pārvaldības instrumentu** izmantošana.

Organizatoriskie, administratīvie –

- viedo ciemu pieeja, kā pilsoniska organizatoriska instrumenta pielietošana vietējās kopienas vides pārvaldības attīstībā;

- ar viedo ciemu pieeju kopienā būtu **veidojama iekļaujoša vide**, uzturot kopienai piemītošo vietas piederību emocionālo piesaisti un vērtību apziņu;

- administratīvos instrumentus varēs izmantot virzot valdē kopienai/viedajam ciemam nozīmīgus jautājumus pašvaldību līmenī;

- iesaite lauku partnerību aktivitātēs – kopienu interešu un viedā ciema pieejas attīstības organizēšanai NVO un iedzīvotāju mērķgrupu līmenī;

- organizatoriskie instrumenti izmantojami **sociālo inovāciju procesiem**, pēc viedo ciemu pieejas attīstības projekta smart rural 21 parauga - rīkojot tiešsaistes seminārus un diskusijas un darbagrupu nodarbības, lai dažādu es valstu, dažādu kopienu sadarbībā veidotu viedo ciemu stratēģijas, pēc noteikta, saskaņota metodoloģiskā plāna, katra kopiena savai attīstībai.

Plānošanas –

Ir jāatīsta plānošanas instrumentu pielietošanas prakse, (kas līdz šim ir veiksmīgi noritējusi SVVA īstenošanai sabiedriskā labuma projektos Leader pieejas ietvaros), sagatavojot integrētus projektu konkursus, kur kopīga mērķa īstenošanai jāsadarbības dažādām mērķgrupām, plānojot un saskaņojot rīcības kopīga projekta īstenošanai;

Savstarpēji saskaņota plānošana, piesaistot visas mērķgrupas un iekļaujot visus plānošanas ciklus, ir vietējās kopienas un viedā ciema ilgtspējīgas attīstības pamats;

Ekonomiskie un finanšu –

- vietējās kopienas un viedā ciema ilgtspējīgai attīstībai nepieciešamie finanšu līdzekļi piesaistāmi no dažādiem fondiem projektveidīgu pasākumu;

- nozīmīgs instruments vietēto teritoriju ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai, būtu noteiktu, saskaņotu mērķu īstenošanai paredzēti pašvaldības budžeta līdzekļi;

Politiskie –

- kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības jautājumiem būtu jābūt politiksko prioritāšu sarakstā, tas vairo uzticību un iesaisti;

Infrastruktūras –

- ceļi ir lauku kopienu asinsrite;

- digitālās tehnoloģijas ir nozīmīgas visu pārvaldības instrumentu izmantošanā.

Komunikācijas -

- komunikāciju instrumentu pielietošana vietējo kopienu ilgtspējīgas vides pārvaldības un viedo ciemu mērķgrupu sadarbības attīstībā ir proaktīva ietekme;

- nozīmīga ir **zināšanu attīstība**. Visos izglītības, komunikācijas un prasmju apguves pasākumos jāietver vides tēma, lai attīstītos un nostiprinātos izpratne, par katras darbības un rīcības ietekmi uz vidi, iespējamām vides stāvokļa izmaiņām un to atgriezenisko saiti sabiedrības vajadzību nodrošināšanā.

Sadarbības instrumenti -

- viedo ciemu pieeja **veicinot sabiedrības iesaisti un līdzdalību**, kā arī sadarbības pārvaldības un inovatīvu risinājumu ieviešanu katrā vietējā kopienā, nodrošinātu vides pārvaldībai nepieciešmo atbalstu. Viedo ciemu pieejas attīstības gaitā izmantojami visi pārvaldības instrumenti;

- sadarbības instrumentiem ir pro-aktīva iedarbība un ilgtermiņa ietekme, kas vietējās kopienas ilgtspējīgas vides pārvaldības attīstībai var būtu īpaši noderīga;

- **vairāku kopienu sadarbībā**, ar teritorijas attīstības plānotāju un vides ekspertu piesaisti, savukārt būtu veicama vides pārvaldības plānošana;

- **ilgtspējīgas attīstības virzienu, tostarp inovatīvu risinājumu apzināšanai.**

Šāds ietvars pēc autores domām, nodrošinātu ilgtspējīgu vides pārvaldības attīstību vietējā teritorijās-kopienās komplementārā vairāku attīstības pieeju un pārvaldības instrumentu pielietojumā.

LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS

- Kursīte, J. 2020. *Mīlot Kurmeni*. Rīga, Zelta rudens
- Armitage D., Plummer R., 2010. *Adaptive Capacity and Environmental Governance*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg
- Buholcs J. 2013 *Vientulība Austrumeiropā. Sociālais kapitāls Latvijā, postpadomju un Rietumeiropas valstīs*, VA
- Belanchea D., Casalób L.V., Rubioc Á.M. 2021. *Local place identity: A comparison between residents of rural and urban communities* Elsiewer, Journal of Rural Studies 82. 242.-252. lpp.
- Beņkovskis K., Wörz J. 2013., *The Interpretation of Changes in Global Market Shares: Adding the Global Value Chain Dimension*, The Age of Global Value Chains: Maps and Policy Issues, 148.-161. lpp.
- Brizga J., 2012. *Ilgspējīga patēriņa pārvaldība Latvijā: instrumenti, sadarbības tīkli un indikatori*, Promocijas darbs, LU,
- Erņšteins R., Kauliņš J., Lontone-Ieviņa A., Zvirbule L., Zīlniece I. 2016. *Vides pārvaldība pašvaldībās: vides integrācijas pieejas nodrošināšana attīstības plānošanā mijiedarbībā ar vides pārvaldības pārskata disciplināro pieeju*. Rīga: Latvijas Universitāte
- Erņšteins R., Lubūze M., Štāls A., Kočmarjova O., Lontone A., Ošniece K. (2016). *Videi draudzīgu pašvaldību rīcībpolitiku attīstība Latvijā: organizācijas, mērķgrupu un pašpiederzes komunikācija*. Starptautiskā zinātniskā konference, Referātu tēzes. Rīga, LU, 2016, 461-467.lpp
- Hernandez-Morcillo M., Bieling C., Buřrgi M., Lieskovsky J., Palang H., Printsman A. Catharina J. E. Schulp C. J. E, 2017. *Priority questions for the science, policy and practice of cultural landscapes in Europe*. Springer Science+Business Media
- Hopkins, S. T., Bailly, D., Elmgren, R., Glegg, G., Sandberg, A., Støttrup, J. G. 2012. *A Systems Approach Framework for the Transition to Sustainable Development: Potential Value Based on Coastal Experiments*. Ecology and Society. 17(3): 39.
- Kauliņš J., *Ilgspējīgas attīstības pārvaldības indikatoru sistēmas.*, Promocijas darbs, LU, 2015
- Lazdiņš A. 2015. *Augsnes oglekļa krājumu novērtšana aramzeme un plavas*. Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava"
- Lontone, A., Erņšteins, R. 2012. *Ilgspējīgas piekrastes attīstība: pārvaldības vides pieeja*. Rīga: Latvijas Universitāte
- Lagzdiņa Ē., Erņšteins R., 2009. *Vides politikas plānošana pilsētu pašvaldībās: disciplinārās un integratīvās pieejas komplementaritāte*. Rēzeknes Augstskola, Rēzekne, RA Izdevniecība.

- Malmaeus J.M., Alfredsson E.C., 2017. *Potential Consequences on the Economy of Lower No Growth - Short and Long Term Perspectives*. Ecological Economics 134, 57–64
- Nordberg K. Mariussenb Å., Virkkal S. 2020. *Community-driven social innovation and quadruple helix coordination in rural development. Case study on LEADER group Aktion Österbotten*. Elsevier, Journal of Rural Studies 79. 157-168 lpp
- Plummer R., Armitage D.,R., de Loë R., C., 2013. *Adaptive Comanagement and Its Relationship to Environmental Governance*. Ecology and Society.
- Plummer R., Crona B., Armitage D.,R., Olsson P., Tengö M., Yudina O. 2012. *Adaptive Comanagement: a Systematic Review and Analysis*. Ecology and Society.
- Plummer, R., Dzyundzyak A., Baird J., Bodin Ö. 2017. *How do environmental governance processes shape evaluation of outcomes by stakeholders? A causal pathways approach*. PloS one
- Romaņuka J. *Reālā konverģence Eiropas savienībā un Baltijas valstīs*. Maģistra darbs. Rīga: LU EVF Finanšu katedra 2016. 20.lpp
- Schaffartzik A., Duroc J., A., Krausmann F., 2019., *Global appropriation of resources causes high international material inequality – Growth is not the solution*. Ecological Economics 163, 9-19.
- Zariņa A., Vinogradovs I., Briede A., Ušča M., Reķe A., Vološina M. 2019. *Zemgales reģionālais ainavas un zaļās infrastruktūras plāns 2020.-2027. gadam*, 1. un 2. nodevums, SIA Delta Kompānija, 2019
- Paula D., *Aprite ekonomikas iedzīvināšana jeb daži izaicinājumi ceļā uz atgriešanos nākotnē*. 2019. Pieejams: www.makroekonomika.lv/aprites-ekonomikas-iedzivinasana-jeb-dazi-izaicinajumi-cela-uz-atgriesanos-nakotne. 12.04.2020.
- Paula.L. 2021. *Kopienu izpēte* Sk. 23.05.2021. Pieejams <https://enciklopedija.lv/skirklis/5414-kopienu-izp%C4%93te->
- Valsts prezidenta paziņojums Nr. 12. *Par administratīvi teritoriālās reformas īstenošanu* 19.07.2020. Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/315662-par-administrativi-teritorialas-reformas-istenosanu>.
- Valsts prezidenta paziņojums Nr.1. 28.01.2021. *Par priekšlikumiem likumprojekta "Latviešu vēsturisko zemju likums" otrajam lasījumam*. Pieejams : <https://likumi.lv/ta/id/320575-par-priekšlikumiem-likumprojekta-latviesu-vesturisko-zemju-likums-otrajam-lasijumam>.
- Likumprojekta "Pašvaldību likums" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums. 2020. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/>, Apskatīts: 21.05.2021.
- MK rīkojums Nr. 587 (MK 587 2019), *Par Reģionālās politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. gadam*. Rīgā 2019. gada 26. novembrī Sk 21.05.2020. Pieejams www.likumi.lv

Metodika 2021.gada jaunveidojamo novadu pašvaldību darbības uzsākšanai. Izdota saskaņā ar Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumu aktualizēts uz 09.10.2020. Pieejams https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/ATR%20reforma/metodika_09102020.pdf

Viedās specializācijas stratēģija (RIS3) Sk 18.05.2020 Pieejams <https://www.izm.gov.lv/lv/viedas-specializācijas-stratēģija>
https://www.izm.gov.lv/images/zinatne/IZMunEMZino_19122017_RIS3progress.pdf

Latvijas bioekonomikas stratēģija (LIBRA) Sk. 18.05.2020.) Ziemeļvalstu ministru padomes birojs Latvijā Pieejams <https://www.norden.lv/jaunumi/latvijas-bioekonomikas-stratēģija-2030/>

Apvienoto Nāciju organizācija, Sk 18.05.2020. Pieejams <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Bauskas rajona lauku partnerība (Bauskaspartnerība 2020a) sadaļa, Par biedrību Sk 26.04.2020. Pieejams <http://www.bauskaspartneriba.lv/lv/par-biedribu>

Bauskas rajona lauku partnerība (Bauskaspartnerība 2020) sadaļa, Vietējās attīstības stratēģija; Sk 26.04.2020. Pieejams <http://www.bauskaspartneriba.lv/lv/side/vietejas-attistibas-strategija/strategija-2015-2020>

Bauskas tūrisma informācijas centrs. Sk. 25.05.2021. Pieejams <https://www.tourism.bauska.lv/lv/brivdienu-marsruti/vecumnieku-novada/leismalites-laivosanas-marsruts-295>

Brikmane I. 2007. Pārsteigumu pilnā Skaistkalne. *Latvijas avīze*, 6.oktobris, Sk. 25.05.2021. Pieejams <https://www.apollo.lv/5098104/parsteigumu-pilna-skaistkalne>

Centrālā statistikas pārvalde (CSP 2020) Nodarbināto iedzīvotāju radītā pievienotā un produkcijas vērtība pēc faktiskās dzīvesvietas sk. 11.08.2020. Pieejams https://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn_terrads/NPV010.px/table/tableViewLayout1/

Centrālās statistikas pārvalde (CSP 2020a), Ekonomika, IKP, Sk. 17.05.2020. Pieejams <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/ekonomika/ikp/meklet-tema/2639-ikp-apjoma-izmainas-2019-gada-4-ceturksni>

Centrālās statistikas pārvalde (STAT 2020) Statistika, Metadati Sk. 25.05.2020. Pieejams <https://stat.gov.lv/lv/metadati/5748-teritorijas-attistibas-indeks#comparability>

Centrālās statistikas pārvalde (DATA 2020) Statistika, Dati Sk. 25.05.2020. Pieejams <https://data.stat.gov.lv/>

Centrālās statistikas pārvaldes mājaslapa, (CSP) Sk 14.02.2021. Pieejams <https://stat.gov.lv/lv/metadati/5748-teritorijas-attistibas-indeks#comparability>

- Eiropas lauku attīstības tīkls (ENRD 2020) Smart Villages Portal Sk 26.04.2020. Pieejams https://enrd.ec.europa.eu/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages/smart-villages-portal_en
- Eiropas komisija (EK 2016) Sk 22.05.2020. Pieejams https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/january/tradoc_154146.pdf
- Eiropas Komisijas (EK 2020a) Sk 22.05.2020. Pieejams <http://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development/methodology>
- Eiropas Komisijas (EK 2020b) Sk 22.05.2020. Pieejams https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/sdg_multistakeholder_platform_input_to_reflection_paper_sustainable_europe2.pdf
- Eiropas komisija (EK 2020c) Sk 22.05.2020. Pieejams <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/SecondConsultationDefinition>
- Eiropas parlaments, (EP 2020a) Sk. 06.06.2020. Pieejams <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/77/sustainable-consumption-and-production>
- Eiropas parlaments, (EP 2017a) Sk. 22.05.2020. Pieejams https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/sdg_multistakeholder_platform_input_to_reflection_paper_sustainable_europe2.pdf
- Eiropas revīzijas palāta. 2020. Īpašais ziņojums nr.2 MVU instruments darbībā Sk 09.06.2020. Pieejams https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_02/SR_Innovation_SMEs_LV.pdf.
- Eiropas revīzijas palāta. 2010. Īpašais ziņojums nr.5 Leader pieejas īstenošana lauku attīstībā, Sk Pieejams: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr10_05/sr10_05_lv.pdf
- Eiropas statistika, Eurostat Environment, Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/material-flows-and-resource-productivity>
- Eiropas statistika, (Eurostat 2020a) Sk. 17.05.2020. Pieejams: (https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Material_flow_accounts_statistics_-_material_footprints)
- Eiropas Vides aģentūra, (EVA 2019a) Izmainītas ēdienkartes, izmainītas ainavas Sk 17.05.2020. Pieejams <https://www.eea.europa.eu/lv/signali/signali-2018-1/raksti/izmainitas-edienkartes-izmainitas-ainavas-2014>
- Eiropas Vides aģentūra, (EVA 2019b) Sk 15.03.2020. Izmainītas ēdienkartes, izmainītas ainavas Sk 17.05.2020. Pieejams <https://www.eea.europa.eu/lv/publications/vide-eiropa-stavoklis-un>
- Eiropas vides aģentūra (EVA 2019c) Sk 15.03.2020. Pieejams <https://www.eea.europa.eu/publications/drivers-of-change>

Eiropas vides aģentūras (EVA 2017) Food in a green light. A systems approach to sustainable food, EEA report No 16/2017 Sk 22.05.2020. Pieejams <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/13.2-development-in-consumption-of-2/f0a7-eea-2017-food-in>

Ekosistēmu un to sniegto pakalpojumu novērtējuma pieejas pielietojums dabas daudzveidības aizsardzībā un pārvaldībā, 2014, LIFE projekta lapa, Sk. 02.04.2021. Pieejams https://ekosistemas.daba.gov.lv/public/lat/par_projektu1

Lauku forums, Sk 14.05.2021. Pieejams. (https://laukuforums.lv/wp-content/uploads/2021/02/11012021_Kriteriji_ViedsCiems.pdf)

Latvijas vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (METEO 2021a) Sk 30.03.2021. Pieejams https://www.meteo.lv/fs/CKFinderJava/userfiles/files/Vide/Udens/stat_apkopojumi/udens_kvalit/ekol_kvalitates_kriteriji_klasifikacijai.pdf

Latvijas vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (METEO 2021b) Sk 30.03.2021. Pieejams <https://www.meteo.lv/lapas/vide/udens/udens-apsaimniekosana/papildusinformacija-un-materiali/papildus-informacija-un-materiali?id=1105&nid=427>

Latvijas vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (METEO-dati 2021) Sk 28.05.2021. Pieejams <https://www.meteo.lv/virszemes-udens-datu-meklesana/?nid=479>

Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs, Bioloģiskās lauksaimniecības konference (LLKC 2020b), Sk. 03.12.2020. Pieejams <http://llkc.lv/lv/nozares/augkopiba/aicinam-uz-biologiskas-lauksaimniecibas-konferenci>

Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs, (LLKC 2019), Sk. 05.05.2021. Pieejams <http://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/notikumi/2019-08-01-000000-lidz-2019-08-04-000000/skaistkalnei-530-kanapenes>

Lauku atbalsta dienests 2020 (LAD 2020a) Deklarēto kultūraugu platību apjoms pa novadiem un pagastiem par 2019.gadu. Sk 25.04.2021. Pieejams <http://www.lad.gov.lv/lv/statistika/platibu-maksajumi/periods-2004-2016/statistikas-dati-par-2019-gadu/>

Lauku atbalsta dienests 2020. (LAD 2020b) Lauksaimniecības kultūru sējumu platība, kopražā un vidējā ražība. Sk 25.04.2021. Pieejams <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikastemas/lauksaimnieciba/augkopiba/tabulas/lag020/lauksaimniecibas-kulturu-sejumu>

Pārresoru koordinācijas centrs (PKC 2020a) Sk: 11.08.2020. Pieejams https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inlinefiles/Valdibas_priorit_pasakumi_apkopots_18_0718.pdf

Reģionālās attīstības modelis (RAIM 2020) Sk. 02.03.2021. Pieejams <https://raim.gov.lv/>

Sertificēšanas un testēšanas centrs, (STC 2021) Bioloģisks lauksaimniecības shēmas Sk 20.03.2021.) Pieejams <https://www.stc.lv/biologiskas-lauksaimniecibas-shemas>

Valsts lauku tīkls (VLT 2020) Sk 26.04.2020. Pieejams: <http://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader>

Valsts lauku tīkls (VLT 2020a) Sk 25.05.2021. Pieejams <http://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/notikumi/2019-08-01-000000-lidz-2019-08-04-000000/skaistkalnei-530-kanapenes>

Valsts zemes dienests (VZD 2021a) Zemes sadalījums pa lietošanas veidiem, 2020. Sk 24.03.2021. Pieejams <https://vzd.gov.lv/lv/par-mums/publikacijas/statistika/statistika-no-kadastra/ZLV/>

Valsts zemes dienests (VZD 2021b) Zemes sadalījums pa lietošanas veidiem, 2020. Sk 24.03.2021. Pieejams <https://vzd.gov.lv/lv/par-mums/publikacijas/statistika/statistika-no-valsts-adresu-registra/ciemu-skaitsaAT>

Vides kvalitāte (Vides kvalitāte 2021) Bioloģiskās lauksaimniecības shēmas Sk 20.03.2021.) Pieejams <http://www.videskvalitate.lv/index.php?asad=37>

Vecumnieku novada dome, 2013 Vecumnieku novada ilgtpējīgas attīstības stratēģija 2013-2028, (Vecumnieku IAS 2013) Sk 20.02.2021.) Pieejams <https://vecumnieki.lv/images/dokumenti/attistibas/IAS-Vecumnieki-2013-Aprilis.pdf>

Zemgales plānošanas reģions, Attīstība. 2015. Pieejams: <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/category/34-zpr-ilgtspejigas-attistibas-strategija-2015-2030>

Smart rural 21 projekta lapa (smarrural21 2020) Sk 22.05.2021. Pieejams (<https://www.smarrural21.eu/villages/>)

Skaistkalnes muižas darbības stratēģija 2020.-2024.gadam, Sk. 25.05.2021. Pieejams http://www.skaistkalnevs.edu.lv/projekti/muizas_darbibas_strategija.pdf

Skaistkalnes baznīca, Sk 24.05.2021. Pieejams <https://kulturasdati.lv/lv/kulturvesturiskas-vietas/skaistkalnes-baznica>

Vulkanland, (Vulkanland 2021) Austrija, Štīrijas reģions Sk. 26.03.2021. Pieejams <https://www.vulkanland.at/die-region-steirisches-vulkanland>

Zemgales Reģionālā attīstības pārvalde (Zemgales IAS 2015) Sk. 06.06.2020. Pieejams <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/category/32-zemgales-regiona-planosanas-dokumenti>

Zied Zeme (Zied Zeme 2021) Sk 15.04.2021. Pieejams www.ziedzeme.lv/uploads/iepirkumi/cenuaptauja_sabattiecibas_smartvillagesleadernetwork.doc+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv

Zied Zeme (Zied Zeme 2021a) Sk 15.04.2021. Pieejams <http://www.ziedzeme.lv/lv/par-mums/iepirkumi/article.php?id=17182>

Zied Zeme (Zied Zeme 2021b) Sk 15.04.2021. Pieejams http://www.ziedzeme.lv/lv/par_mums/iepirkumi/

PIELIKUMI

Austrijas reģionu IKP uz vienu iedzīvotāju
(EUROSTAT 2021)

	Reģions/Gads	IKP EUR uz vienu iedzīvotāju 2000. gadā	Reģiona IKP rādītāja līmenis valstī 2010. gadā		IKP EUR uz vienu iedzīvotāju 2018. gadā	Reģiona IKP rādītāja līmenis valstī 2018. gadā
1	Weinviertel	13 300	39	Weinviertel	23 900	47
2	Mühlviertel	14 800	44	Mittelburgenland	26 700	52
3	Sudburgenland	15 500	46	Sudburgenland	27 600	54
4	Mittelburgenland	15 700	46	Oberkärnten	28 600	56
5	Waldviertel	16 700	49	Wiener Umland/Nordteil	28 700	56
6	Unterkärnten	16 800	50	Mühlviertel	29 000	57
7	West-und Sudsteiermark	17 100	51	West-und Sudsteiermark	29 400	57
8	Oststeiermark	17 400	51	Waldviertel	30 700	60
9	Osttirol	17 500	52	Niederösterreich- Süd	31 700	62
10	Oberkärnten	18 000	53	Oststeiermark	31 700	62
11	Innviertel	18 800	56	Westliche Obersteiermark	32 200	63
12	Wiener Umland/Nordteil	18 900	56	Nordburgenland	33 500	65
13	Niederösterreich- Süd	19 000	56	Unterkärnten	33 700	66
14	Lungau	19 000	56	Mostviertel- Eisenwurzen	34 400	67
15	Nordburgenland	19 200	57	Osttirol	35 100	69
16	Westliche Obersteiermark	19 300	57	Liezen	38 200	75
17	Östliche Obersteiermark	19 900	59	Innviertel	38 300	75
18	Mostviertel- Eisenwurzen	20 400	60	Lungau	38 400	75
19	Liezen	20 400	60	Östliche Obersteiermark	38 900	76
20	Traunviertel	23 300	69	Traunviertel	40 700	79

21	Pinzgau-Pongau	24 500	72	Klagenfurt-Villach	43 100	84
22	Tiroler Oberland	25 200	75	Sankt Pölten	44 200	86
23	Steyr-Kirchdorf	25 700	76	Pinzgau-Pongau	45 400	89
24	Sankt Pölten	26 000	77	Steyr-Kirchdorf	45 600	89
25	Bludenz-Bregenzer Wald	26 200	78	Innsbruck	45 900	90
26	Außerfern	26 400	78	Tiroler Unterland	47 700	93
27	Tiroler Unterland	26 600	79	Außerfern	49 100	96
28	Klagenfurt-Villach	27 400	81	Rheintal-Bodenseegebiet	49 100	96
29	Rheintal-Bodenseegebiet	27 700	82	Bludenz-Bregenzer Wald	49 700	97
30	Innsbruck	29 400	87	Tiroler Oberland	49 800	97
31	Salzburg und Umgebung	32 900	97	Graz	50 400	98
32	Graz	33 300	99	Wiener Umland/Südteil	51 200	100
33	Wiener Umland/Südteil	33 800	100	Linz-Wels	54 900	107
34	Linz-Wels	34 400	102	Salzburg und Umgebung	55 700	109

Ūdens kvalitāte Mēmeles upē (METEO-dati 2021) (METEO 2021)

Ķīmiskie parametri un to vērtības	Varš	Cinks	pH	O ₂ , mg/l	O ₂ , %	BSP ₅ , mg/lO ₂	Suspensdētās vielas	Krāsainība pēc PT/1 skalas	N-NH ₄	N _{kop}	P _{kop}
2020. gada vērtības Mēmeles upē, 0,5 km lejpus Skaistkalnes	vidēji 1,8	vidēji 1,33	100%	100%>7	90,45	1,29	2,08	102,75	0,019	dec-marts vid = 5,125 aprīl-nov vid = 1,2	0,03
Robežlielums karpveidīgo zivju ūdeņiem MK noteikumu Nr.118 3. pielikums	9	120	6 līdz 9	50%>7					0,78		
Ekoloģiskās kvalitātes klasei atbilstošie 6.ŪO tipa rādītāji atbilstoši Lielupes UBA apsaimniekošanas plāna metodikai un ŪSD									Augsta <0,1	>4,8 ļoti slikta <1,8 augsta	Augsta <0,045

